

Ulla Taponen

**NÄEN, KUULEN, OTAN MUKAAN -
ULKOPUOLELLE EI JÄÄ KUKAAN**
UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin soveltaminen
Nokian kaupungissa

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2023

TIIVISTELMÄ

Ulla Taponen: Näen, kuulen, otan mukaan -ulkopuolelle ei jää kukaan. UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin soveltaminen Nokian kaupungissa.

Pro Gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma, nuorisotyö ja nuorisotutkimus
Lokakuu 2023

Tässä Pro Gradu -tutkielmassa tutkin, kuinka alle 18-vuotaiden lasten ja nuorten osallisuus integroidaan kunnan toimintakulttuuriin ja millaisia vaikutuksia lapsiystävällisen toimintakulttuurin implementoimisella kuntaorganisaatioon on ollut johtavien virkahenkilöiden näkökulmasta. Tutkielmani tavoitteena on tuottaa tietoa, joka auttaa vahvistamaan kuntaorganisaation kulttuurinmuutosta lapsiystävällisemmäksi. Samalla työni lisää ymmärrystä siitä, millaisia mahdollisuuksia ja esteitä kuntaorganisaation piirissä on lasten ja nuorten osallisuuden sekä lapsiystävällisemmän toimintakulttuurin vahvistamisessa. Tämä tutkielma tuo tärkeää tietoa UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallissa toimiville työntekijöille, siihen liittyneille kunnille, johtaville virkahenkilöille sekä päätöksentekijöille. Tuloksia on tarkoitus hyödyntää Nokian kaupungin Lapsiystävällinen kunta -työssä.

UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin tavoitteena on muuttaa kunnan toimintakulttuuria ja henkilökunnan työtettä lapsiystävällisemmäksi huomioimalla lapsen oikeudet kattavasti niin päätöksenteossa kuin palveluita tuottaessa. Suomen lainsäädäntö noudattelee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteita ja on asettanut konkreettisia velvoitteita kunnille, joiden tehtävänä on huolehtia lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisesta.

Tutkielmaani ohjaavana käsitteellisenä viitekehyksenä toimii osallisuuden käsite, jonka rakenteisiin kietoutuu vahvasti kansalaisuus ja siihen liittyvä osallistumisoikeus. Alle 18-vuotiailla ei ole täysiä kansalaisoikeuksia ja lasten ja nuorten osallisuusrakenteisiin kätkeytyy aikuisista lähtevä vallankäytön jännite. Jännitettä voidaan purkaa muun muassa osallistuvalla ja deliberatiivisella demokratialla, joiden tavoitteena on eri-ikäisten ihmisten tasavertainen osallistuminen.

Tutkimus on laadullinen tutkimus, joka koostuu kahdeksasta asiantuntijahaastattelusta. Haastateltavat ovat työskennelleet Nokian kaupungin johtavina virkahenkilöinä vuosina 2019–2021 Lapsiystävällinen kunta -mallin ensimmäisen kaksivuotiskauden aikana. Aineisto on analysoitu aineistolähtöisesti teemoitellen sisällönanalyysia hyödyntäen.

Johtavien virkahenkilöiden haastatteluissa Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyön merkittävämpänä asiana pidetään lasten ja nuorten osallisuuden velvoittavuutta päätöksenteon valmistelussa. Osallisuusmenetelmiä on pyritty laajentamaan, mutta rakenteet ovat pääosin ylhäältä-alas-painotteisia. Johtavat virkahenkilöt ovat ratkaisevassa asemassa, jotta lapsen etua määrittävää lapsivaikutuksen arviointia toteutetaan päätöksenteon valmisteluvaiheessa. Saatua tietoa voidaan hyödyntää monitasoisesti niin kehittämistyössä, talousarvion laadinnassa kuin asiakastason työssä. Tutkimuksessa tulee esiin, kuinka lapsiystävällinen toimintakulttuuri syntyy uusien näkökulmien tunnistamisesta ja tiedostamisesta sekä niiden ottamisesta osaksi kehittämistyötä. Kehittämistyö kuuluu koko organisaatiolle, joka yhdistää palvelualueita ja lisää poikkihallinnollista yhteistyötä. Tietoisuuden ja ymmärryksen edistämiseksi ja osallisuuden vallankäytön jännitteen purkamiseksi tarvitaan koulutusta. Haasteena kuitenkin tunnustettiin ajankäytön rajallisuus kiireisessä työarjessa.

Avainsanat: lapsiystävällinen, toimintakulttuuri, osallisuus, osallistuminen, vaikuttaminen, kansalaisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN KONTEKSTI: RAKENTEISTA OSALLISUUTEEN	5
2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus	5
2.2. YK:n lapsen oikeuksien sopimus lainsäädännössä.....	7
2.3 UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallissa edistetään lapsen oikeuksia	10
2.4 Lapsiystävällinen Nokia.....	11
2.5 Lasten ja nuorten edustukselliset vaikuttajaryhmät	13
3 OSALLISUUS, KANSALAISUUS JA VALLANKÄYTÖN JÄNNITE	17
3.1 Osallisuuden rakenteisiin kuuluu vahvasti kansalaisuus ja osallistumisoikeus	17
3.2 Sosiaalisen ja poliittisen osallisuuden ja osallistumisen ulottuvuudet.....	20
3.3 Osallistava demokratia ja ”aloitteleva kansalaisuus”	23
3.4 Deliberatiivinen demokratia täydentää osallistavaa demokratiaa.....	26
3.5 Osallistava ajattelutapa muuttaa organisaation toimintakulttuuria lapsiystävällisemmäksi.....	28
3.6 Tutkimustieto antaa perusteet luoda organisaatiossa lapsiystävällisempää toimintakulttuuria.....	30
4 TUTKIMUSKYSYMYS, AINEISTO JA MENETELMÄ.....	31
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys	31
4.2 Aineistokeruumenetelmä.....	32
4.3 Aineistokeruuprosessi ja haastatteluaineiston kuvaus.....	33
4.4 Aineiston analyysi.....	36
4.5 Tutkimuseettiset kysymykset	38
5 OSALLISUUDEN INTEGROIMINEN TOIMINTAKULTTUURIIN	40
5.1 Päätöksenteon valmistelussa on velvollisuus mahdollistaa lasten ja nuorten osallisuus	40
5.2 Päätöksentekijöillä on yhteiskunnallinen vastuu, että lapsen oikeudet toteutuvat.....	41
5.3. Osallistavat kuulemismenetelmät osaksi päätöksenteon valmisteluvaihetta	44
5.4. Lapsivaikutuksen arvioinnilla on mahdollista tehdä lapsen edun mukaisia päätöksiä	47
5.5 Tietoisuuden lisääntyessä integroituminen lapsiystävälliseen toimintakulttuuriin vahvistuu	49
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	52
6.1 Osallisuus lapsiystävällisessä toimintakulttuurissa	52
6.2. Painopisteen siirtyminen kaupungin rakenteista palvelujen käyttäjiin.....	56
6.3 Pohdintaa tutkimuksen onnistumisesta ja aiheita jatkotutkimukselle.....	57
LÄHTEET	60
LIITTEET	69
Liite 1. Haastattelurunko.....	70
Liite 2. Lapsen oikeuksien sopimuksen lyhyt esittely haastattelussa	72

1 JOHDANTO

Nokian kaupunki on valtuuston päätöksellä sitoutunut kehittämään omaa toimintaansa vuodesta 2019 alkaen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin mukaisesti. Ensimmäisen Lapsiystävällinen kunta tunnustuksen kaupunki sai kehittämistyölleen keväällä 2021. (Nokian uutiset 2018; Nokian kaupunki 2023a.) Tunnusta haetaan UNICEFiltä kahden tai myöhemmin neljän vuoden välein. Se myönnetään, jos kunta on tavoitteellisesti ja poikkihallinnollisesti pyrkinyt edistämään lapsen oikeuksia sekä huomioimaan omassa toiminnassaan erityisesti yhteiskunnallisesti haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset. Lapsilla tarkoitetaan mallissa kaikkia alle 18-vuotiaita kuntalaisia. (Lapsiystävällinen kunta 2022a; UNICEF 2016a, 4–5.) Mallin avulla Nokian kaupungilla on pyritty luomaan uudenlaista lapsiystävällistä toimintakulttuuria. **Lapsiystävällistä toimintakulttuuria** kehitetään Lapsiystävällinen kunta -malliin liittyneissä kunnissa, jotta kunnan hallinto, päätöksenteko ja toimintakulttuuri olisivat yhä lapsiystävällisempiä. Sen lähtökohtana on kehittää kaupungin hyvinvointityön johtamista ja poikkihallinnollista koordinoitua, niin että päätöksen valmistelussa ja päätöksenteossa otetaan esimerkiksi laajemmin käyttöön lapsivaikutuksen arviointimenetelmä. (UNICEF 2017,5; Nokian kaupunki 2023a.) **Toimintakulttuurin** määritelmässä kulttuurilla tarkoitetaan yhteisön sisällä olevaa kollektiivista ajattelun ja käytännön kokonaisuutta, joka määrittelee toimintatavat. (Alasuutari 2011, 56–57). Lapsiystävällisessä toimintakulttuurissa on tarkoituksena päätöksen valmisteluvaiheessa siirtyä organisaatiolähtöisestä näkökulmasta lapsilähtöiseen perspektiiviin. Tavoitteena on kuulla ja ottaa huomioon laaja-alaisesti edustuksellisten vaikuttajaryhmien lisäksi muut lapset ja nuoret, erityisesti haavoittuvaisessa asemassa olevat kuten maahanmuuttajataustaiset ja vammaiset lapset ja nuoret. (UNICEF 2016a, 5; UNICEF 2016b, 13.)

Suomen lainsäädäntö noudattelee YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen periaatteita ja on asettanut konkreettisia velvoitteita kunnille, joiden tehtävänä on huolehtia lasten ja nuorten osallisuuden toteutumisesta. Tutkimukseni pääkäsitteellä **Osallisuudella** on kaksi ulottuvuutta, jotka Gretschel, Kiilakoski & Nivala (2012) ovat nimenneet ja kategorioineet ”sosiaalisiin suhteisiin vaikuttamisena” ja ”poliittisiin suhteisiin vaikuttamisena”. Sosiaalisella osallisuudella tarkoitetaan kohdatuksi tulemistä eri palveluissa, jolla katsotaan olevan välttämättömiä vaikutuksia nuorten kehittymiselle. Poliittinen osallisuus edistää aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista, eli päätöksentekoon osallistumista sekä poliittisiin suhteisiin vaikuttamista. Sitä pidetään

demokraattisena ihanteena nuorten kansalaisuuden kasvattamisessa. Poliittista osallisuutta käytetään yhteisön strategisena kehittämismenetelmänä sekä vallan ja sortavien rakenteiden poliittisena haastajana. Osallisuudessa on kyse kuulumisesta johonkin yhteisöön ja siinä osallistumisesta ja vaikuttamisesta. (Gretschel, Kiilakoski & Nivala 2012, 16–18; Pateman 1970, 7; Fusco & Heathfield 2015, 15.)

Osallistuminen, itsemääräämisoikeus ja yhteistoiminta kuuluvat perusoikeuksiin, jotka muodostavat myös demokraattisen yhteiskunnan perustan. Tässä tutkimuksessa tarkoitan **osallistumisella**, kuinka se nähdään lasten ja nuorten mahdollisuutena ilmaista kykyänsä toimia päivittäisissä kohtaamistilanteissa. (Gaiser, Gille 2012, 239; Stuart 2013, 23.) **Vaikuttamisella** tarkoitan erityisesti poliittista osallistumista. Monet osallisuustoimet tähtäävät ryhmämuotoiseen osallistumiseen, kuten esimerkiksi oppilaskuntien hallitus- ja nuorisovaltuustotoimintaan. Lasten ja nuorten osallistumisessa ja vaikuttamisessa on eroteltava yksilö eri ryhmän tai yhteisön jäsenenä. Yksilölliset vaikutusmahdollisuudet on turvattava erityisesti, kun kysymyksessä ovat lasta ja nuorta itseään koskevat koulutus-, ohjaus- ja hoivapalveluratkaisut. Yksilöille on tarjottava mahdollisuuksia myös vaikuttaa kunnalliseen päätöksentekoon lasten ja nuorten tasoisesti tarjottuna sekä niissä ympäristöissä, joissa he muutenkin ovat. (Kiilakoski, Gretschel, Nivala 2012, 24–26.) Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana osallisuus on jäsentänyt kuntaorganisaation, kuten nuorisotyön perusopetuksen, toisen oppilaitosten, oppilashuollon, lastensuojelun ja kuntavaikuttamisen kysymyksiä. Jo 1990-luvulla eduskunnan hallintovaliokunta (HaVM 18/1994) on korostanut, kuinka kunnan tiedotuksen on oltava riittävän tehokasta ja täsmällistä, jotta asukkailla on edellytykset osallistua ja vaikuttaa asioiden valmisteluvaiheessa. Silti vielä vuosikymmen sitten ei yleisesti kunnissa otettu demokratiakysymyksiä johdonmukaisesti suunnittelu ja päätöksenteon tavoitteiksi. Prosessit, joiden tarkoituksena on ollut lisätä osallistumista, ovat jääneet irrallisiksi projekteiksi edustuksellisen demokratian valmisteluista ja käytännöistä. (Gretschel, Kiilakoski & Nivala 2012, 37; Kiilakoski 2021, 31; Bäcklund & Kallio 2012, 40–41)

Aula ja Kiili esittävät YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen julkaisussa (2011) jo reilu kymmenen vuotta sitten, kuinka on tehtävä vielä paljon asioita käytännössä, jotta aikuiset suhtautuisivat erityisesti pienten lasten mielipiteisiin avoimesti. Lapsivaikutusten arviointia ei tehdä päätöksien tueksi tarpeeksi usein sekä oman elämänsä ja elinympäristönsä päätöksentekoon osallistuminen

erityisesti haavoittuvassa oloissa elävillä sekä vähemmistöryhmiin kuuluvilla lapsilla on jokseenkin vähäistä. (Aula & Kiili 2011, 7).

Osallisuuden vaikutuspiiri on laajentunut koskettamaan useita käytännön alueita, eikä ole edes mahdollista määrittää sen hallintaa vain yhden ammattiryhmän haltuun. Käsitteen käyttöala laajenee, kun osallisuutta koskeva hallinto ja käytännöt lisääntyvät. Osallisuudesta on tulossa osa arkea ja tavallisuutta, joka muovautuu osaksi luonnollista tuntuva järjestystä. Nuorisotutkija Tomi Kiilakoski kirjoittaa kriittisesti, että osallisuudesta on muovautumassa doksa; hänen mukaansa osallisuutta on alettu pitämään itsestään selvänä uskomuksena, joka ohjaa ihmisten toimintaa. Sen tarkoitusta ei kyseenalaisteta ja sitä ei ilkeä kritisoida. (Kiilakoski 2021, 33–38.) Osallisuuden haasteena saattaa olla sen abstrakti luonne, jolloin sen konkreettista toteuttamista ei mietitä riittävästi.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Nokian kaupungissa vuosina 2019–2021 työskennelleiden johtavien virkahenkilöiden näkemyksiä siitä, miten UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malliin sitoutuminen on edistänyt lapsen oikeuksien toteutumista ja lapsiystävällisempää toimintakulttuuria. Nostan tutkielmassani erityisesti esiin, mitkä asiat ovat vaikuttaneet vahvistavasti tai olleet esteenä lapsiystävällisen toimintakulttuurin integroitumisessa. Haastattelin tutkimustyötäni varten johtavia virkahenkilöitä, jotka ovat työskennelleet Nokian kaupungilla Lapsiystävällinen kunta -mallin ensimmäisen kaksivuotiskauden ajan.

Lapsiystävällinen kunta -mallin tavoitteena on muuttaa kunnan toimintakulttuuria ja henkilökunnan työotetta lapsiystävällisemmäksi huomioimalla lapsen oikeudet kattavasti niin päätöksenteossa kuin palveluita tuottaessa. Muutosta seurataan tekemällä alussa nykytilan kartoitus kunnan lapsiystävällisestä tilasta. Tähän kuuluu kolme osa-aluetta: 1. lasten näkemys kunnan lapsiystävällisyydestä, 2. lapsenoikeustilanteen itsearviointi prosessi-indikaattoreilla ja 3. kansallisesta tiedonkeruusta tulevien kuntakohtaisten tulosindikaattorien syöttäminen lapsiystävällinen kunta -mallin digipalveluun. Nykytilankartoituksen tavoitteena on löytää kunnan vahvuudet, eli asiat, jotka ovat jo hyvin sekä paikantaa kehittämiskohteet. Muutosta seurataan seuranta- ja arviointitapaamisissa, joilla varmistetaan työn eteneminen mallin mukaisin ohjeistuksin ja pääperiaattein. Nokian kaupungissa Lapsiystävälliseen kunta -malliin sitoutettiin koko kunta kirjaamalla mallin teemat ohjaaviin asiakirjoihin, kuten hyvinvointisuunnitelmaan. Työtä alettiin

toteuttamaan poikkihallinnollisesti toimintakulttuurin muutoksen kautta. (Lapsiystävällinen kunta 2023b; Lapsiystävällinen kunta 2023c; Lapsiystävällinen kunta 2022b.) Tutkimuksessani tutkin, millaisia vaikutuksia lapsiystävällisen toimintakulttuurin implementoimisella kuntaorganisaatioon on ollut johtavien virkahenkilöiden näkökulmasta. Erityisesti tuotan tutkimuksellani tietoa alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallistamisesta ja sen integroimisesta kunnan toimintakulttuuriin. Samalla työni lisää ymmärrystä siitä, millaisia mahdollisuuksia ja esteitä kuntaorganisaation piirissä on lasten ja nuorten osallisuuden sekä lapsiystävällisemmän toimintakulttuurin vahvistamisessa.

Kuntasektorilla on ollut tätä tutkimustyötä kirjoittaessa laajat muutokset käynnissä. Hyvinvointialueita koskeva laki (29.6.2021/611) tuli voimaan 29.6.2021, jonka mukaan kuntien sosiaali- ja terveystalvet siirtyvät hyvinvointialueille. Saman kevään ja kesän aikana, kun hyvinvointialueita koskeva laki on tullut voimaan (2021), olen haastatellut tutkielmaani sen hetkisen organisaatorakenteen mukaisesti johtavia virkahenkilöitä. Konkreettisesti siirtyminen tapahtui 1.1.2023 ja sivistyspalveluista tuli kuntien suurin palvelualue. Hyvinvointialueelta kutsutaan jatkossakin sosiaali- ja terveystalveluiden edustajia lapsiystävällisen kuntatyön koordinoitiryhmään ja yhteistyö on jatkunut organisaatiomuutoksen jälkeenkin.

Tätä johdantolukua seuraavassa luvussa käyn läpi YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen taustat ja miten lapsen oikeudet näkyvät suomalaisessa lainsäädännössä. Lapsen oikeudet ovat UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin perusta. Mallin tarkoitus on viedä lapsen oikeuksista tietoa systemaattisesti siinä mukana oleviin kuntiin, jotta lapsen oikeudet ja niitä edistävät lait toteutuisivat Suomessa. Tämän jälkeen avaan UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin lähtökohdat, kuten tarkoituksen ja tavoitteen. Olen selvittänyt, mistä malli on saanut alkunsa ja miksi kunnat ovat lähteneet siihen viime vuosina laajasti mukaan sekä miten mallia on alettu toteuttaa Nokialla. Lopuksi vielä tuon esille Nokialla toimivat lasten ja nuorten edustukselliset vaikuttajaryhmät osallisuus- ja kuulemisjärjestelminä, jotka ovat saaneet olla mukana prosessissa. Kolmannessa luvussa esittelen tutkielmaani ohjaavat käsitteelliset viitekehykset muita tutkimuksia tarkastelemalla. Käyn läpi osallisuus käsitteen rakenteita erityisesti alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten kansalaisuuden ja siihen kohdistuvan vallankäytön jännitteen näkökulmasta. Tutkimuksen metodologialuvussa (luku 4) kerron tarkemmin tutkimukseni tehtävistä, tutkimusaineistoistani sekä siitä miten olen toteuttanut tutkimukseni. Tarkastelen myös tutkielmaani eettisistä näkökulmista, erityisesti omaa ”sisäpiiri - rooliani” tutkijana. Olen työskennellyt vuosia Nokian kaupungilla nuorisopalveluilla lasten ja nuorten

osallisuus- ja vaikuttamistoiminnan koordinaattorina sekä ollut mukana Lapsiystävällinen kunta -koordinaatioryhmässä ensimmäisen kauden ajan.

Tutkielmani viidennessä luvussa vastaan tutkimuskysymykseen siitä, miten alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuutta saadaan integroitua Nokian kaupunkiin Lapsiystävällinen kunta -mallin avulla. Olen tarkastellut aineistoa YK:n lapsen oikeuksien, erityisesti lapsen edun ja osallisuuden, sekä niitä edistävän lapsivaikutusten arvioinnin kautta. Tulosluvun lopussa tuon esiin tiedon merkityksen ja sen, kuinka tärkeää on lisätä tietoisuutta Lapsiystävällinen kunta -mallin sisällöstä, jotta osallisuus sisäistetään koko organisaation suunnitteluun ja päätöksentekoon. Viimeisessä luvussa esittelen tutkielmani johtopäätökset käymällä läpi keskeisimmät tulokset ja pohdin tutkimuksen onnistumista sekä esitän jatkotutkimusaiheita. Tämä tutkielma tuo tärkeää tietoa UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallissa toimiville työntekijöille, siihen liittyneille kunnille, johtaville virkahenkilöille sekä päätöksentekijöille. Tuloksia on tarkoitus hyödyntää Nokian kaupungin Lapsiystävällinen kunta -työssä.

2 TUTKIMUKSEN KONTEKSTI: RAKENTEISTA OSALLISUUTEEN

2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus

UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malli pohjautuu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kirjaamaan lapsen oikeuksien sopimukseen ja erityisesti neljään yleisperiaatteeseen (UNICEF 2016, 3). Lapsen oikeuksien sopimus laadittiin New Yorkissa YK:n yleiskokouksessa vuonna 1989 ja se astui kansainvälisesti voimaan vuonna 1990. Jo vuonna 1959 hyväksyttiin YK:n yleiskokouksessa sopimusta edeltävä Lapsen oikeuksien julistus. Lapsen oikeudet on maailman laajimmin ratifioitu ihmisoikeussopimus, joka on juridisesti yleissitova ja velvoittava. Suomessa sopimus (SopS 59–60/1991) on ratifioitu ja ollut lainvoimainen vuodesta 1991. (Kurttila 2016, 3–4; lapsenoikeudet 2020.) Sopimuksen päätavoite on, että maailma on lapsille hyvä paikka elää. Se oikeuttaa lapsille suojelua, sekä osuutta yhteisistä resursseista, mutta myös oikeus tulla kuulluksi ja huomioiduiksi itseään koskevissa asioissa. (Kurttila 2016, 3–4; Bäcklund & Kallio 2012, 41–42.) On tärkeää tuoda

lapsen oikeudet näkyvämmäksi ja lisätä tietoisuutta ja sitä kautta sitoutuneisuutta lapsen oikeuksiin. (Kurttila 2016, 3–4.)

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on neljä yleisperiaatetta, jotka lapsen oikeuksien komitea on nimennyt. Ne muodostavat pohjan muille oikeuksille.

Nämä neljä yleisperiaatetta ovat

syrjimättömyys (artikla 2)

lapsen edun huomioiminen päätöksenteossa (artikla 3)

oikeus elämään ja kehittymiseen (artikla 6)

lapsen näkemysten kunnioittaminen kaikissa häntä koskevissa asioissa (artikla 12)

(Kurttila 2016, 4; Lapsenoikeudet 2020.)

Sopimuksen artikloja ei virallisesti ole jaettu asialuokkiin, mutta ne ryhmitellään usein kolmeen laajaan luokkaan, joihin viitataan lapsen oikeuksien alkuperäisen sopimuksen yleisperiaatteissa "kolmena P:nä" eli protection, provision, participation. Nämä tarkoittavat lapsen oikeuksia suojeluun epäsuotuisilta olosuhteilta ja perusoikeuksien, kuten identiteetin, suojaamiselta; oikeus saada tukea lapsen täyteen kehitykseen ja selviytymiseen sekä osallistumis- ja itsemääräämisoikeuksia. Stuart Lester, joka on tutkinut erityisesti lasten leikkiä Isossa-Britanniassa, huomioi kolmesta P:stä seuraavaa: *"Sopimus tunnustaa nimenomaisesti ja jokseenkin paradoksaalisesti lasten kypsyyden ja riippuvuuden, kun samalla he ovat aktiivisia tekijöitä maailmojensa luomisessa."* (Lester 2013, 23–24.)

Myös Jeremy Roche (2004) on tuonut esiin, kuinka argumentit lapsen oikeuksista ovat harvoin yksinkertaisia. Lapset pystyvät hyvin harvoin puolustamaan oikeuksiaan, joten aikuiset saattavat käyttää lasten ja nuorten oletettuja etuja omilla agendoillaan. On kyse sitten lasten koulutuksesta, terveydestä tai hyvinvointioikeuksista, aikuiset hyvin usein päättäväisesti puolustavat lasten oikeuksia. Hän kirjoittaa joidenkin kriittisesti väittävän, että puolustustyötä tehdään, jotta aikuisyhteiskunta voi tuntea olonsa paremmaksi. Tämä tarkoittaa sitä, kun keskitytään enemmän teoreettisella tasolla lasten ja nuorten asioiden ratkaisuihin hyvinvointioikeuksiin ja lain kieleen.

Toisaalta on myös aikuisia, jotka kokevat, että lasten oikeuksien lisääntyvä korostaminen on ollut merkki edistymisestä, vaikka se on tapahtunut jokseenkin myöhässä. Erityisesti artiklan 12 kohdalla Roche ajattelee, että lasten ja nuorten parissa työskentelevien valta- ja auktoriteettiasemassa olevien aikuisten on lähtökohtaisesti suhtauduttava lapsiin ja nuoriin eri tavalla kuin ennen. (King & Trowell 1992; sit. Roche 2004, 42–48.)

Joka tapauksessa on erityisen ratkaisevaa, että sopimusvaltioiden kansallisessa lainsäädännössä tulee näkyviin yleissopimuksessa määriteltyjä yleisperiaatteita. Lain määräykset ja kiellot sitovat meitä kaikkia tasapuolisesti, joten laki pätee koko oikeusyhteisössä ilman muodollista syrjintää. Pykälistä varsinkin artikla 12 niin sanottu ”osallisuuspykälä” on 2000-luvulta alkaen konkretisoitunut suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa ja lainsäädäntöuudistuksissa monin tavoin, kuten Nuorisolaissa (2006), Lastensuojelulaissa (2007) ja Perusopetuslaissa (2010) ja niitä seuranneissa kunnallisissa strategioissa ja politiikkaohjelmissa. (Kurttila 2016, 3–4; Roche 2004, 46.)

2.2. YK:n lapsen oikeuksien sopimus lainsäädännössä

YK:n lapsen oikeuksien sopimus on Suomen perustuslaissa (731/1999 6 §) määritelty demokratian periaatteiden kuuluvan myös lapsille ja nuorille. Perustuslain kuudennessa pykälässä sanotaan: *”Ketään ei saa ilman hyväksyvää perustetta asettaa eri asemaan iän, sukupuolen, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilökohtaisen syyn perusteella.”* Lapsia ja nuoria on kohdeltava tasa-arvoisesti ja aikuisia edellytetään luomaan sellaisia järjestelyjä, että heidän on mahdollista omalla kehitystasollaan vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Kiili 2006, 165.)

Kuntalaissa (410/2015 22 §) on kunnan asukkaille määritelty osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ilman ikärajaa. Nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien takaamiseksi on kuntalaissa (410/2015 26 §) määritelty: *”Kunnanhallituksen on asetettava nuorisovaltuusto tai vastaava nuorten vaikuttajaryhmä (nuorisovaltuusto) ja huolehdittava sen toimintaedellytyksistä. Nuorisovaltuusto voi olla useamman kunnan yhteinen.”* Lisäksi pykälässä

velvoitetaan kuntaa antamaan nuorisovaltuustolle vaikuttamismahdollisuuksia kunnan eri toimialojen suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan. Sekä ottamaan mukaan yhteistyössä kehittämään lasten ja nuorten osallistumista ja kuulemista kunnassa.” Laajemmin nuorten osallistumisesta ja kuulemisesta on säädetty nuorisolaissa (1285/2016 24 §). Siinä velvoitetaan kunnan ja valtion viranomaisia tarjoamaan nuorille vaikutusmahdollisuuksia, kun käsitellään paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyö- ja politiikkaa koskevia asioita. Lisäksi nuoria on kuultava asioissa, jotka vaikuttavat heihin.

Lisäksi lasten ja nuorten osallisuuden ja kuulemisen edistäminen on enimmäksä määrin kuntapalveluita koskevissa laissa määritelty, kuten varhaiskasvatus-, perusopetus-, sosiaalihuolto- ja maankäyttö- ja rakennuslaissa. Varhaiskasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi on laissa (540/2018 3 §) asetettu lapsen osallistumisen ja hänen itseään koskevien asioihin vaikuttamisen varmistaminen. Tämän lain ohella on erikseen pykälä osallistumisesta ja vaikuttamisesta (540/2018 20 §), joka velvoittaa varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteuttaessa ja arvioitaessa kartoittamaan lapsen näkemykset ja toivomukset tavalla, joka ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä.

Perusopetuslakiin on lisätty vuonna 2013 erillinen pykälä osallisuus ja oppilaskuntatoiminnasta (1267/2013 47a §), joka on määritelty perusopetusta tukeväksi muuksi toiminnaksi. Tässä pykälässä velvoitetaan opetuksen järjestäjää edistämään jokaisen oppilaan osallisuutta. Opetuksen järjestäjän vastuulla on huolehtia, että oppilaille on mahdollisuus ottaa osaa koulun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä ilmaisemaan ajatuksensa oppilaiden asemaan liittyvissä asioissa. Oppilaille voidaan järjestää esimerkiksi kuulemistilaisuuksia koulun järjestyssäännön valmisteluun tai opetussuunnitelmaan liittyen. Lisäksi kouluilla on oltava joko oma tai useamman koulun yhteinen oppilaista koostuva oppilaskunta. Oppilaskunnan tehtävänä on edistää oppilaiden yhteistoimintaa ja vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia, kehittäen yhteistyötä opetusjärjestäjien kanssa.

Sosiaalihuoltolaissa osallisuus tulee ilmi jo ensimmäisessä pykälässä (1304/2014 1 §), joka määrittelee lain tarkoituksen. Sillä halutaan mahdollistaa asiakkaiden osallistuminen ja vaikuttaminen omissa asioissa. Lisäksi sosiaalihuollon toimissa lasten osalta on huomioitava aina lapsen etu. Myös maankäyttö- ja rakennuslain yleisissä tavoitteissa (132/1999 1§) on turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmistelussa.

Lainsäädäntöä lukiessa voi huomata, kuinka 1990-luvun lopulta lähtien kuntalaisten osallisuutta on haluttu painottaa. Nuorisotutkija Tomi Kiilakoski (2021) kirjoittaa, *kuinka osallisuuskäsite on tullut jäsentämään uudelleen niin nuorisotyön, perusopetuksen, toisen asteen, oppilaitosten, oppilashuollon, lastensuojelun tai kuntavaikuttamisen kysymyksiä*”. (Kiilakoski 2021, 31).

Lainsäädännöstä huolimatta Oikeusministeriön yhteistyössä Euroopan Neuvoston kanssa tuottamasta nuorten kuulemisesta mittaavasta arvioinnista tulee esiin, kuinka lapset ja nuoret kokevat oikeuksien toteutumisen sattumanvaraiseksi. Arvioinnissa on käytetty Euroopan neuvoston vuonna 2016 julkaisemaa työkalua, joka tarkastelee alle 18-vuotiaiden osallistumisoikeuksia mahdollistavaa lainsäädäntöä, toimintatapoja ja rakenteita. Hyvinä käytäntöinä nähdään, kuinka velvoittavan lainsäädännön myötä on nuorisovaltuustot laajentuneet joka kuntaan sekä lautakunta- ja valtuustotyöskentelyyn on otettu mukaan edustukselliset nuoret. Lisäksi nuoret halutaan saada mukaan päätöksenteon ulkopuoliseen muuhun valmistelutyöhön. Kehittämistarpeiksi on tuotu esiin lapsivaikutuksen arviointi, joka on otettu laajasti käyttöön evankelisluterilaisen kirkon toiminnassa, mutta hajanaisesti kunnissa. Lainsäädäntö on pirstaleista, johon halutaan selkeyttä. Arvioinnissa on tuotu myös esiin vammaisten osalta, kuinka vammaisfoorumin ja ihmisoikeuskeskuksen vuonna 2018 tehdyssä kyselyssä erityisesti alle 16-vuotiaat, mutta myös 16–24-vuotiaat kokivat, että heidän oikeutensa toteutuivat huonommin kuin muilla ikätovereilla. (Oikeusministeriö 2020, 39–41; Oikeusministeriö 2020, 59–60.)

Arvioinnin jälkeen Suomessa on julkaistu kansallinen lapsistrategia (2021), jonka perustana on lapsen oikeuksien sopimus. Strategian visiona on lapsen oikeuksien toteutuminen täysimääräisenä sekä yhdenvertaisena yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Tämä edellyttää, että kaikkien sektoreiden toimijat tunnistavat lapsen oikeuksien arvon sekä ymmärtävät lapsi- ja perhemyönteisen yhteiskunnan tärkeyden. Suomi haluaa satsata lasten ja perheiden hyvinvointiin, jonka perustana on toimiva työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen. Aktiivisen kansalaisyhteiskunnan takaamiseen tarvitaan riittävä toimeentulo, hyvät julkiset palvelut sekä toimintaedellytykset paikallisella ja alueellisella tasolla. Lasten osallisuus on lapsistrategiassa olennaisena osana. Lasten esille tuomiin näkemyksiin halutaan tarttua ja varmistaa, että he saavat ikätasoisesti tietoa haastavistakin aiheista. Lapsille mahdollistetaan ottamaan kantaan omaan arjen ja ympäristön asioihin sekä vaikuttamaan

yhteiskuntamme suuriin ylisukupolvisiin kysymyksiin, kuten ilmastonmuutoksen merkitykseen tulevaisuudessa tai digitalisaation uhkiin ja mahdollisuuksiin. (Kansallinen lapsistrategia 2021, 15.)

2.3 UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallissa edistetään lapsen oikeuksia

UNICEF on maailman suurin lastenjärjestö, joka on perustettu toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1946. Sillä on YK:n valtuutus puolustaa jokaisen lapsen oikeuksia. Järjestö edistää varsinkin maailman heikommassa asemassa olevien lasten asemaa, mutta vie eteenpäin lapsen oikeuksia myös Suomessa. Tärkeitä teemoja ovat terveys, koulutus ja tasa-arvoa. UNICEF toimii yhteensä 190 maassa. Kehittyvissä maissa maatoimistot suunnittelevat ja toteuttavat ohjelmia yhdessä paikallisten viranomaisten, päättäjien, kansalaisjärjestöjen ja yhteisöjen kanssa. Kansalliset komiteat vauraissa maissa keräävät kolmanneksen kansainvälisen UNICEFin varoista ohjelmatyöhön ja edistävät lapsen oikeuksia kotimaassa. Suomi on yksi UNICEFin 33 komiteasta. Päämaja sijaitsee New Yorkissa. (UNICEF 2022.)

UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin päämääränä on, että lapsen oikeudet toteutuvat kaikilla alle 18-vuotiailla. UNICEFin kansainvälinen Child Friendly Cities -malli on toiminut esikuvana. Sen päämääränä on, että jokaisella lapsella on oikeus kasvaa turvallisessa ja ympäristössä, josta hän saa puhdasta ilmaa ja vettä sekä peruspalvelut. Lapsilla on mahdollisuus leikkiä sekä oppia. Lasten ääni tulee kuulluksi ja heidän näkemyksillään on merkitystä. Child Friendly Cities -malli sai alkunsa, kun UNICEF ja UN-habitat (YK:n asuinyhdyskuntaohjelma) käynnistivät aloitteen vuonna 1996. Aloitteen tarkoituksena oli edistää toisen YK:n asuinyhdyskuntakonferenssin (Habitat 2) tavoitetta. Konferenssi julisti, kuinka lasten hyvinvointi on terveen elinympäristön, demokraattisen yhteiskunnan ja hyvän hallinnon perimmäinen indikaattori. Kaupungeista halutaan asumiskelpoisia paikkoja kaikille. Suomessa mallia on kehitetty ja toteutettu ensimmäisen kerran Hämeenlinnan kaupungin kanssa vuosina 2012–2013. Hämeenlinna sai ensimmäisen tunnustuksen joulukuussa 2013 ja kaupunki on edelleen mukana mallissa. Tällä hetkellä Lapsiystävällinen kunta -malli tavoittaa jo 53 kuntaa ja yli puolet Suomessa asuvista lapsista. (Child Friendly Cities 2021; Lapsiystävällinen kunta- malli 2022b.)

Lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevat Suomen kunnat edistävät lapsen oikeuksia päätöksenteossa, hallinnossa ja palveluissa. Lapsen oikeuksista jaetaan tietoa niin lapsille kuin aikuisille. Lapset ovat aikuisten lailla tasa-arvoisia kunnan asukkaita. Mallin tavoitteena on rohkaista lapsia ja nuoria toimimaan kansalaisyhteiskunnassa sekä tuntemaan itsensä lähiyhteisön arvokkaiksi jäseniksi. Lapset pääsevät suunnittelemaan, arvioimaan ja kehittämään palveluita, sekä jokaisella lapsella on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua. (Lapsiystävällinen kunta 2022b.)

Kunta sitoutuu Lapsiystävälliseen kunta -malliin kunnan hallituksen päätöksellä, joka velvoittaa kuntia laaja-alaisesti viemään mallin tavoitteita eteenpäin kaksi vuotta kerrallaan ja neljän vuoden kehittämisen jälkeen neljä vuotta kerrallaan. Lapsiystävällinen kunta -mallin kehitystyötä arvioidaan ja seurataan säännöllisesti kahden tai neljän toimintavuoden välein, jolloin kaupunki hakee uutta tai jatkotunnusta. Lapsiystävällinen kunta -mallille on kehitetty oma digipalvelu, josta löytyy muun muassa tietoa ja materiaalia kehitystyön tueksi sekä mittarit arviointia ja seurantaa varten. Mallissa mukana olevat kaupungit saavat omat tunnukset digipalveluun, jolloin täytetyt mittarit jäävät sähköiseen tallennukseen seurantaa varten. Arviointityössä pidetään alkukoulutus, seuranta- ja arviointitapaamisia, jossa on mukana kaupungin moniammatillisen koordinaatioryhmän lisäksi UNICEFin lapsiystävällinen kunta -mallista muutama työntekijä. (Lapsiystävällinen kunta 2022a; Lapsiystävällinen kunta 2022c.)

2.4 Lapsiystävällinen Nokia

Nokia on kasvava kaupunki, johon muuttaa lapsiperheitä. Aamulehdestä löytyi kesältä 2022 uutinen, kuinka Nokia on ollut kolmanneksi muuttovoittoisin kunta koko maassa ja erityisesti lapsiperheiden suosiossa. Kaupunki on investoinut viime vuosina rakennushankkeisiin erityisesti uusiin kouluihin. (Aamulehti 2022.) Lapsiystävällinen kunta -malli on rakennettu kunnille työkaluksi lapsen oikeuksien toteutumisen työn tueksi. Sitoutuminen Lapsiystävällinen kunta -malliin alkaa siitä, kun kunnanhallitus päättää hakea mukaan. Nokialla esitettiin ensimmäiseksi valtuustoaloite, jossa haluttiin ryhtyä toimiin UNICEFin Lapsiystävällinen kunta tunnuksen saamiseksi. (Lapsiystävällinen kunta 2022c; Nokian Uutiset 2017.) Valtuusto vastaa kunnissa siitä, että lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuudet ovat kunnossa. Tämä edellyttää, että kunnassa nähdään strategisen tavoitteen selkeänä osana dynaaminen sekä kokonaisvaltainen lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen. (Eskelinen, Gretschel & Kiilakoski ym. 2012, 83).

Kun UNICEF hyväksyy kunnan hakemuksen, niin tämän jälkeen allekirjoitetaan vielä yhteinen sitoumus, jossa määritellään yhteistyön edellytykset. UNICEF vaatii, että kunta keskittyy kehittämistyössä kaikkein haavoittuvaisessa asemassa oleviin lapsiin ja kunnan suurimpiin lapsenoikeusongelmiin. Lapsiystävällinen kunta -työn tavoitteiden, toimenpiteiden ja niiden arvioinnin on koskettava mahdollisimman laajasti koko kuntaa, ja niiden työstämisessä täytyy huomioida lasten osallisuus. Kunnan lapset ja nuoret on otettava huomioon ja heiltä on tultava vähintään yksi toimintasuunnitelman tavoitteista. Lapsiystävällinen kunta -työstä ja sen tuloksista viestitään avoimesti ja aktiivisesti niin organisaation sisällä kuin kuntalaisillekin, mukaan lukien lapsille. Kehittämistyön toimenpiteillä on oltava pitkäkestoisia ja pysyviä vaikutuksia. (Lapsiystävällinen kunta 2023a.)

Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyöhön Nokialla nimitettiin Lapsiystävällinen kunta koordinaattori varhaiskasvatuksesta sekä poikkihallinnollinen koordinaatioryhmä, johon kuului myös yksi nuori nuorisovaltuustosta. Kun Nokia pääsi mukaan Lapsiystävällinen kunta -malliin vuonna 2019, alkukartoituksissa kysyttiin kaikilta peruskoululaisilta, mikä heidän kotikaupungissaan on hyvin ja missä voisi vielä parantaa? Vastauksissa tuotiin esille muun muassa se, kuinka Nokialla harrastusmahdollisuuksia on tarjolla yleisesti hyvin, mutta vammaisille heikommin. Lapset ja nuoret olivat huomioineet myös rasismia ja olivat itse valmiita auttamaan kiusaamistapauksien selvittelyssä. Aiemmin lapsilta ja nuorilta oli kysytty, mitä lapsiystävällisyys heidän mielestään tarkoittaa. Lapsiystävällisyyden koettiin liittyvän ainakin turvallisuuteen, ympäristöön, vuorovaikutukseen ja liikenteeseen. Tällä tavoin Nokia mahdollisti laajasti lasten ja nuorten osallisuuden kehittämistyössä. (Lapsiystävällinen kunta 2022d.)

Tämän lisäksi Lapsiystävällinen kunta -malli sitoutettiin koko kunnan asiaksi. Työtä ohjaavaksi visioksi kirjattiin: Näen kuulen, kysyn, otan mukaan – ulkopuolelle ei jää kukaan. Teemat vietiin hyvinvointisuunnitelmaan sekä kaupunkia ohjaaviin asiakirjoihin, jotka liittyivät kestäväan kehitykseen, ravitsemukseen ja kotouttamiseen. Keskeiseksi työvälineeksi haluttiin kehittää lapsivaikutusten arviointia, joka lisättiin Lapsiystävällinen kunta -mallin ensimmäisen kauden aikana vaikutuksen ennakoarvioinnin ohjeistukseen. Vaikutusten ennakoarviointi on tullut voimaan valtuustopäätöksellä 1.5.2018. Lapsivaikutusten arvioinnilla on haluttu lisätä ymmärrystä, miten

laajasti lasten ja nuorten asiat käytännössä koskettavat, ja etenkin niillä toimialoilla, joilla lasten ja nuorten kanssa ei toimita suoraan, vaan työ vaikuttaa välillisesti. (Lapsiystävällinen kunta, 2022e; Nokian kaupunki 2023a.)

Kun lapsiystävällinen kunta -kehittämistyö alkoi Nokialla vuonna 2019, ei kuntastrategian tavoitteissa mainittu erikseen osallisuutta. Strategian uudistamisen jälkeen vuonna 2021 yksi päätavoitteista on saada nokialaisista hyvinvoivia ja osallistuvia kuntalaisia (Nokian kaupunki 2023b). Vuonna 2023 Nokian kaupungissa kärkihankkeeksi on nimetty kuntalaisten osallisuuden edistäminen. Lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä ei mainita strategiassa erikseen, vaikka Lapsiystävällinen kunta -kehittämistyö jatkuu myös uuden strategian painopisteiden puitteissa. Vuoden 2023 alusta alkaen Lapsiystävällinen kunta -koordinaatiotyö on sisälletty kaupungissa toimivaan laajempaan lasten, nuorten ja perheiden verkostoryhmään. Osallisuuden kärkihanketta varten on perustettu uusi koordinaatioryhmä, jonka tavoitteena on luoda vuoden 2023 aikana perusta koko kunnan osallisuustyölle. (Nokian kaupunki 2023c.)

Myös kunnan rakenteet ovat muuttuneet tutkimustyöni aikana. Vuoden 2022 loppuun asti toimi Nokian kaupungissa neljä palvelualueita (sivistys, perusturva, kaupunkikehitys, konserni). Hyvinvointialuelain (29.6.2021/611) seurauksena perusturvapalvelut työntekijöineen siirtyivät vuoden 2023 alusta alkaen kunnista hyvinvointialueille, jolloin Nokian kaupunkiin jäi kolme palvelualueita. Suurimmaksi palvelualueeksi muodostui sivistyspalvelut. (Nokian kaupunki 2023e; Valtiovarainministeriö 2023).

2.5 Lasten ja nuorten edustukselliset vaikuttajaryhmät

Osallisuutta on pidetty viimeisen parinkymmenen vuoden aikana keskeisenä välineenä ymmärtää nuorten poliittista toimintaa. Sillä on ollut keskeinen rooli kansalaisuuden kasvussa ja demokratiassa toimimisessa. Eikä osallisuuden keskeisyys näytä hiipuvan. Nuorisolaissa (1285/2016 24 §), on päätavoitteena edistää nuorten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä nuorten kykyä toimia yhteiskunnassa. (Kiilakoski 2021, 31.)

Lasten ja nuorten kuulemiseen sekä vaikuttamiseen on kunnissa luotu jo pitkään erilaisia järjestelmiä. Lapsille ja nuorille tarkoitettu osallistuva demokratia voidaan jakaa kaikille tarkoitettuihin demokratiamuotoihin ja edustuksellisiin muotoihin. Kunnissa on aloitettu lasten ja nuorten huomioiminen kuntalaisina edustuksellisista rakenteista. (Eskelinen, Gretschel & Kiilakoski ym. 2012, 59.) Erityisesti 1990-luvun lopussa ja 2000-luvulla kunnat saivat valtiolta lasten ja nuorten osallisuutta edistäville hankkeille rahoitusta. Niiden avulla Nokian kaupungillakin on kehitetty lasten ja nuorten osallistuvaa demokratiatoimintaa, jonka tavoitteena on ollut edistää lasten ja nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia kaupungissa sekä opettaa heille demokratiataitoja.

Nokian kaupungissa toimivat edustukselliset ryhmät kolmella eri tulosalueella nuorisopalveluissa, opetuspalveluissa ja ateria- ja siivouspalveluissa. Nuorisopalvelut organisoivat ja ohjaavat lakisääteisen nuorisovaltuuston lisäksi lasten parlamentti- sekä loma-agenttitoimintaa. Nuorisotiloilla on pääsääntöisesti siirrytty ryhmään sitouttavista tilatoimikunnista avoimiin, mutta osallistaviin keskustelutilaisuuksiin. Toiveista, kuten hankinnoista ja teemailloista sekä tapahtumista kysytään suoraan tilakävijöiltä ja ohjelmaa järjestetään nuorten kanssa yhdessä. Kyselyjä tehdään myös kouluissa ja sosiaalisessa mediassa nuorisopalveluiden ja nuorisotilojen omilla kanavilla. Opetuspalveluissa on joka koululla säännöllistä oppilaskuntatoimintaa ja valittuna edustuksellinen oppilaskuntien hallitus. Ateria- ja siivouspalvelut vastaavat ja koordinoivat yhteistyössä nuorisopalveluiden kanssa kouluruokaraatia. Kouluruokaraadin jäsenet pääsevät vaikuttamaan kouluruuan sisältöön ja listoihin. Raadin tavoitteena on lisätä kouluruuan arvostusta ja vähentää kouluruuan hävikkiä (Nokian kaupunki 2022) Edustuksellisiin vaikuttamisryhmiin valitaan jäseniä eri tavoin. Oppilaskuntien hallitukseen valitaan jäsenet vaaleilla ja kouluruokaraatiin valitaan oppilaat oppilaskuntien kautta. Lastenparlamenttiin ja nuorisovaltuustoon ei valita jäseniä vaaleilla, vaan erillisessä valintakokouksessa. Vaikuttajaryhmien toimintaa markkinoidaan vuosittain kouluilla ja pyrkimys on saada edustus mahdollisimman laajasti Nokian kaupungin eri alueilta. Kaikki halukkaat ovat toistaiseksi mahtuneet toimintaan mukaan.

Lasten parlamentin täysistuntoja ja nuorisovaltuuston vaikuttajafoorumia on järjestetty 2000-luvulta alkaen noin kerran vuodessa. Täysistunnossa alakoulujen oppilaskuntien hallituksista erikseen valitut lapset pääsevät kysymään ja keskustelemaan kaupungin virkamiesten sekä päättäjien kanssa heille kiinnostavista asioista. Vaikuttajafoorumi on alkuun tarkoitettu yläkoulun ja toisen asteen opiskelijoille. 2010-luvulta alkaen vaikuttajafoorumiin osallistuminen ei ole edellyttänyt

edustuksellisessa ryhmässä toimimista. Viime vuosina vaikuttajafoorumiin ovat saaneet osallistua myös alakoululaiset, eikä Lasten parlamentin täysistuntoa ole järjestetty erikseen. Tapahtumia ei peruttu edes vuosien 2020–2022 välisenä aikana olleen koronapandemian takia. Tapahtumat siirrettiin digitaaliselle alustalle. Ensimmäisellä kerralla rakensimme Seppo-pelillisyyshalustalle Vaikuta-pelin yhteistyössä Nuorten ääni Pirkanmaalla -hankkeen kanssa, johon keräsimme vaikuttamiseen liittyviä tehtäviä kaupungin palvelualueilta. Lapset ja nuoret pystyvät pelaamaan Vaikuta-peliä koululuokissa tai kotona. Lisäksi pandemian aikana kaupunginjohtajan yhteistyöpyynnöstä nuorisovaltuuston kanssa järjestimme etäsovellus Teamsin kautta koululuokille johtajien kyselytuokion, johon kysymykset pyydettiin koulujen oppilaskunnilta. Pandemia jälkeen olemme perinteisen vaikuttajafoorumin lisäksi järjestäneet rinnalle etämahdollisuuksia, kuten Seppo-pelillisyyshalustalla Vaikuta-pelin. Johtajien kyselytunti on muutettu päättäjien kyselytuokioksi ja se on livestriimattu, jotta kouluilla kynnys osallistumiseen madaltuu. Tapahtumat ovat nykyään saavutettavia myös Nokian keskustasta kuljetusmatkan päässä sijaitseville kouluille.

Edustuksellisten vaikuttajaryhmien tarkoituksena on saada lasten ja nuorten ääni kuuluviin kaupungin päätöksentekosäällä, mutta myös tarjota alusta tuottaa nuorten näköistä toimintaa. Kun aloitin työt Nokian kaupungilla (2009) oli melko pian selvää, että minä saan nuorisotilatyön lisäksi nuorisovaltuuston ohjattavaksi. Tällä hetkellä edelleen ohjaan nuorisotiloilla, mutta suurin osa työaikaani menee osallisuus- ja vaikuttamistyön koordinoimisessa sekä ohjaamisessa. Olen saanut kokea näiden vuosien aikana, kuinka osallisuus- ja vaikuttamistyö on kasvanut koko kaupungissa. Lapset ja nuoret otetaan entistä enemmän huomioon kaupungin päätöksissä. Nuorisovaltuuston tehtävät ovat kasvaneet; he ovat esimerkiksi saaneet puhe- ja läsnäolo-oikeudet laukuntiin ja valtuustoon sekä suoran aloiteoikeuden. Nuorisovaltuustolle on myös tarjottu syksyllä 2023 puhe- ja läsnäololla paikkaa kaupunginhallitukseen, jonka he ottavat vastaan heidän seuraavalla kaudella (tammikuussa 2024). Nuorilta on kysytty kannanottoja ja lausuntoja. Nuorisovaltuutetut ovat kouluttautuneet muun muassa vaikuttamiseen, viestintään ja kuntapolitiikkaan sekä vertaisohjaajina kouluttavat uusia nuorisovaltuutettuja. He ovat osallistuneet Pirkanmaan seudulliseen yhteistyöhön ja Suomen nuorisovaltuustojen liiton tapahtumiin ja koulutuksiin. Nuorten kanssa on tehty kansainvälisiä nuorisovaihtoja sekä järjestetty muille nuorille erilaisia retkiä, nuorisokonsertteja ja pelitapahtumia (laneja).

Olen ollut perustamassa nuorisopalveluille lasten parlamentin toimintaryhmää, jonka tarkoitus on ollut lisätä lasten vaikuttamismahdollisuuksia. Lastenparlamenttilaiset järjestivät vuosittain lasten parlamentin täysistuntoja ja nykyään yhteistyössä nuorisovaltuuston kanssa vaikuttajafoorumia. Lisäksi jo täysi-ikäisiksi täyttäneiden entisten lasten parlamentin jäsenten aloitteesta järjestettiin alakoulujen välinen Talent -kilpailu, joka on jo useamman vuoden ajan ollut vuoden odotetuimpia tapahtumia alakoulujen keskuudessa. Koronapandemian aikana kilpailu jouduttiin perumaan kerran, mutta seuraavana vuonna se järjestettiin etänä. Alakouluista valitaan edustajat Talent -kilpailuun heidän omilla esikarsinnoissaan. Talent -kilpailu pohjautuu samannimiseen televisiossa käytävään kilpailuun. Talent -kilpailuun on osallistunut taitajia, joiden laji on ollut esimerkiksi voimistelu, tanssi, laulu tai hieman erikoisempia lajeja, kuten offroad-pyöräily, akrobatia tai rubiikin kuution ratkaiseminen. Lastenparlamenttilaisilta on myös kysytty lausuntoja ja järjestetty erillisiä vaikuttamistilaisuuksia muun muassa keskusta-alueen kehittämisestä.

Lasten parlamentissa ja nuorisovaltuustossa on toteutettu osallistuvaa budjetointia toiminnan alusta lähtien, kun ryhmät ovat saaneet päättää heille määrätystä erillisestä vuosibudjetista. Tällä hetkellä Nokian kaupungissa on alettu miettimään laajemminkin osallistuvan budjetoinnin toimintatapoja. Osallistuvassa budjetoinnissa kuntalaiset otetaan mukaan suunnittelemaan ja keskustelemaan yhteisten verovarojen käytöstä (Kuntaliitto 2023).

Edustuksellisten ryhmien lisäksi nuorisotiloilla järjestettävissä avoimissa keskustelutilaisuuksissa nuoret saavat osallistua toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen sekä kertoa hankintatoiveita. Toiveita kuullaan myös varsinaisessa tilatoiminnassa ja nuorisotilojen sosiaalisen median kanavissa. Nuorisotilatoiminta on lähtökohtaisesti nuorilähtöistä. Toimintaa järjestetään nuorten toiveita kuunnellen sekä yhdessä heidän kanssaan. Viimeisin osallistuvaa budjetointia lisäävä toimenpide on ollut perustaa loma-agenttitoiminta, jossa vapaaehtoiset nuoret pääsevät suunnittelemaan erityisesti kesälomatoimintaa ja päättämään lomatoiminnan budjetista. Loma-agenttitoiminta on osana Lapsiystävällinen kunta -mallin nykyistä toimintasuunnitelmaa (Nokian kaupunki 2023a).

Vuodesta 2019 alkaen koulujen kanssa on tehty tiiviimpää yhteistyötä edustuksellisten ryhmien välillä. Yhdessä on kehitetty vaikuttajapolkumallia, johon olemme ottaneet esimerkkiä naapurikunnasta Sastamalasta. Vaikuttajapolkumallin kehittämistyö on ollut yhtenä Lapsiystävällinen

kunta -mallin ensimmäisen kauden tavoitteista. Vaikuttajapolkumallin tavoitteena on ollut saada peruskoulun sekä toisen asteen opiskelijat tietoisiksi heille tarkoitetuista vaikuttamiskanavista ja lisätä vaikuttamismahdollisuuksia. Tarkoituksena on tavoittaa myös haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset ja nuoret sekä tuoda heidän ajatuksensa ja mielipiteensä oman koulun ja kunnan päätöksentekoon. Vaikuttajapolkumallissa on luotu yhteiset toimintaperiaatteet sekä tapahtumille vuosikellon, joka sisältää muun muassa yhteisiä kehittämis- ja vaikuttamistilaisuuksia, sekä osallistuvaa budjetointia.

Tässä luvussa olen tarkastellut tutkimustyöni taustarakenteita, kuten YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisältöä ja kuinka se näkyy Suomen lainsäädännössä. Lapsiystävällinen kunta -malli on lain tukena edistämässä lapsen oikeuksia kunnissa. Malli sitouttaa kuntia ja antaa kehittämistyöhön työkaluja sekä tukea toteuttaa lapsen oikeuksia konkreettisesti laajasti eri palveluissa. Seuraavassa luvussa avaan tarkemmin tutkimuskirjallisuuden kautta lasten ja nuorten osallisuutta sekä osallistumista kansalaisuuden sekä siihen liittyvää vallankäytön jännitteen näkökulmasta.

3 OSALLISUUS, KANSALAISSUUS JA VALLANKÄYTÖN JÄNNITE

3.1 Osallisuuden rakenteisiin kuuluu vahvasti kansalaisuus ja osallistumisoikeus

Yhdysvaltalainen tutkija Dina Krauskopf (2012) on tutkinut nuorten osallistumista yhteiskunnassa. Hänen mukaansa osallisuus ja osallistuminen on katsottava kansalaisuuteen liittyvänä kysymyksenä. Kansalaisuudesta tulee puitteet, jonka kautta osallistuminen mahdollistetaan oikeuksien näkökulmasta. (Krauskopf 2012, 259.) **Kansalaisuuden** ydinelementtejä ovat Marshallin (1950) analyysin mukaan poliittiset, taloudelliset sekä sosiaaliset oikeudet (Marshall 1950, 10). Kansalaisuus turvaa tietyt oikeudet ja edellyttää tiettyjä velvollisuuksia. Alle 18-vuotiailla on lähinnä syntymän kautta oikeus oman maan kansalaisuuteen, jota voidaan kutsua myös annettuna jäsenyytenä. Kansalaisyhteisöön kuulumisen tuottaa yksilölle kokemuksen kuulumisesta johonkin itseä suurempaan yhteisöön, jolloin kansalaisuus koetaan jäsenyytenä. Tämä luo yhteenkuuluvuuden

tunnetta muiden yhteisön jäsenten kanssa ja toisaalta saa käsityksen itsestä yhteisön jäsenenä. (Kiilakoski 2021, 31; Kiilakoski, Gretschel & Nivala 2012, 19–20.)

Krauskopf painottaa, miten aikuisten ja nuorten tyydyttävälle vuorovaikutukselle ja sosiaaliselle saavutukselle on edellytyksenä sukupolvien välinen vuoropuhelu ja molemminpuolinen tunnustaminen. Kun nuorten osallistumismahdollisuuksia edistetään hallinnossa, kuten suunnittelussa, johtamisessa sekä arvioinnissa, on se Yhdysvalloissa parhaimmillaan pysäyttänyt nuorten instituutioita kohtaan tunteman epäluottamuksen ja siten vähentänyt sukupolvien välisiä kommunikaatiokuiluja. (Krauskopf 2012, 254.) Suomessa osallisuutta on vahvistettu valtiollisin toimenpitein ja lasten, sekä nuorten oikeus osallistumiseen on kirjattu lainsäädäntöön. Siitä on muodostunut merkittävä hallinnon ohjaava periaate, johon on vaikuttanut valtiovallan toimenpiteet, kuten lainsäädäntö, näkyvät hankkeet, seminaarit, tutkimukset ja muu tiedontuotanto. Osallisuus on muovautunut myös suunnittelun lähtökohdaksi. Lapsen oikeudet osallistumiseen on tunnustettu, kun on perustettu lapsen oikeuksia valvova lapsiasiavaltuutetun tehtävä sekä kuntiin on luotu erilaisia lasten ja nuorten edustuksellisia ryhmiä. (Gretschel, Kiilakoski & Nivala 2012, 9; Kiilakoski 2021, 36.)

Julkisessa poliittisessa keskustelussa annetaan usein vaikutelma, että nuoret pääsevät osalliseksi päätöksentekoon. Todellisuudessa nuoria ei aina kuulla, kun heitä koskevia suunnitelmia tehdään. (Lester 2013, 77.) Lapsen oikeuksia tutkinut Roger A. Hart on tunnettu tikkaista, jotka käsittelevät osallisuuden ja yhteistyön asteita lasten työskennellessä aikuisten kanssa. Käyn läpi tässä kolme alhaisinta askelmaa, jotka ovat manipulointi, ”koristelu” ja tokenismi. Alhaisin aste on manipulointi, jonka avulla aikuiset käyttävät lapsia ja nuoria oman viestinsä eteenpäin viemiseksi. ”Koristelulla” tarkoitetaan lasten ja nuorten osallistamista, niin että he ovat herättämässä aikuisten ajamaa asiaa esimerkiksi pukeutumalla siitä kertovaan T-paitaan. Lapset ja nuoret eivät ole olleet tasavertaisesti tapahtumaa järjestämässä. Heillä on vain vähän käsitystä itse viestin sisällöstä ja he ainoastaan tukevat asiaa ikään kuin he olisivat ymmärtäviä osallistujia. Kolmantena askelmana on tokenismi, joka antaa vaikutelman, että nuoret saavat vaikuttaa. Pohjimmiltaan aikuiset pyrkivät sisällyttämään nuorten ääntä julkiseen päätöksentekoon kuulemalla yhtä tai muutamaa nuorta. Siihen sortuvat erityisesti aikuiset, jotka ovat huolissaan lasten äänen kuulumisesta, mutta eivät ole alkanet miettimään sitä huolellisesti ja itsekriittisesti. (Hart 1997, 40–42.) Aito osallistuminen sisältää oikeudet mahdollisuudet vaikuttaa nuoria itseä koskeviin päätöksiin, niin että ajatuksia kuullaan ja

niitä sisällytetään kehitettäviin poliittisiin suunnitelmiin ja päätöksiin. Hartin teoriassa aikuiset voivat suunnitella ja johtaa lapsia osallistavia projekteja. On vain huolehdittava, että lapset ymmärtävät prosessin ja heille tiedotetaan etukäteen sen tavoitteista sekä he osallistuvat siihen vapaaehtoisesti. Projektin päätteeksi lapsille on muistettava kertoa myös tuloksista. (Hart 1997, 40–43; O`Connor 2013, 77.)

Lapsen oikeuksia tutkinut Laura Lundy on ehdottanut Pohjois-Irlannin lasten ja nuorten komissaarin puolesta tehdyssä tutkimusartikkelissa (2007) uutta mallia artikkelin 12 ymmärtämiseksi. Artikla 12 takaa jokaiselle lapselle oikeuden kertoa näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa, jotka tulee ottaa myös huomioduksi. (Lapsen oikeudet 2023.) Malliin on valittu neljäksi keskeiseksi elementiksi: tila, ääni, kuulijat ja vaikutus. Tilan tarkoituksena on mahdollistaa turvallinen paikka lapsille ilmaista mielipiteensä. Ääni elementti edistää aikuisia auttamaan lapsia kertomaan näkemyksensä. Kuulijat elementti muistuttaa, että lasten näkemys on välitettävä sellaisille, jolla on velvollisuus kuunnella. Vaikutus elementin avulla kehoitetaan reagoimaan lasten näkemyksiin tarpeen mukaan, jotta niillä on vaikutusta. (Lundy 2007, 927–933)

<p>Tila</p> <p>Kuinka tarjota turvallinen ja kattava tila lapsille ilmaista näkemyksensä?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onko lasten näkemyksiä aktiivisesti kysytty? • Onko siellä turvallista tilaa, jossa lapset voivat ilmaista itseään vapaasti? • Onko ryhdytty toimiin, sen varmistamiseksi, että kaikki lapset voivat osallistua? 	<p>Ääni</p> <p>Kuinka tarjota asianmukaista tietoa ja helpottaa lasten näkemysten ilmaisemista?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onko lapsille annettu tietoa, joita he tarvitsevat näkemyksen muodostamiseksi? • Tietävätkö lapset, että heidän ei tarvitse ottaa osaa? • Onko lapsille annettu erilaisia vaihtoehtoja, kuinka he voisivat ilmaista itseään?
<p>Kuulijat</p> <p>Kuinka varmistetaan, että lasten mielipiteet välitetään jollekulle, jolla on velvollisuus kuunnella?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onko olemassa prosessia lasten näkemysten välittämiseksi? • Tietävätkö lapset kenelle heidän näkemyksensä välitetään? • Onko kyseisellä henkilöllä/elimellä valtaa tehdä päätöksiä? 	<p>Vaikutus</p> <p>Kuinka varmistetaan, että lasten näkemykset otetaan vakavasti ja, että niihin reagoidaan tarvittaessa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ottavatko ne lasten näkemykset huomioon, joilla on valta tehdä muutoksia? • Onko olemassa menettelyjä, joilla varmistetaan, että lasten mielipiteet on otettu vakavasti? • Onko lapsille ja nuorille annettu palautetta tehtyjen päätösten syistä?

Kuva 1. Lundy 12 artiklan tarkistuslista osallistumiselle (Irlannin kansallinen strategia 2015,22).

Käyn tässä luvussa läpi osallisuuden rakenteita, johon kuuluu vahvasti kansalaisuus ja osallistumisoikeus. Näkökulmana on erityisesti lasten ja nuorten asema aktiivisina kansalaisina sekä osallisuuden edistämisen yhteydessä noussut vallankäytön jännite. Pohdin kanadalaistutkija Christopher D. O'Connorin nuorten kansalaisuutta ja osallistumista käsittelevässä artikkelissa nostamaa kysymystä, kuinka alle 18-vuotiaiden aito osallistuminen voidaan saavuttaa, kun se on riippuvainen aikuisten hyvästä tahdosta. (O'Connor 2013, 77–79).

Tähän vastaan esittelemällä kaksi demokratiamallia: **osallistava demokratia**, jolla halutaan saada mahdollisimman monet osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon sekä täydentävän ja vuorovaikutusta lisäävän sekä laajentavan **deliberatiivisen demokratiamallin**. Osallistavan demokratian tavoitteena on saada kaikille tasa-arvoinen mahdollisuus vaikuttaa ja tuulla kuulluksi. Deliberatiivinen demokratiamalli mahdollistaa aikuisten sekä lasten ja nuorten yhdenvertaisemman kohtaamisen ja vuorovaikutuksen. (Eranti & Boldt 2021, 67; Pateman 1970, 23; 104–110.) Edellä mainittu osallistava demokratia, jota täydennetään deliberatiivisilla työkaluilla, on suunniteltu lisäämään kaksisuuntaista kommunikaatiota asiantuntijoiden, yleisön ja hallituksen välillä. Niitä käytetään nykyään maailmanlaajuisesti avaamalla julkishallinnon päätöksentekoa ja poliittista keskustelua rivikansalaisille. Tarkoituksena on menetelmien avulla tehdä parempia päätöksiä ja vahvistaa samalla demokratiaa. (Beierle, 1999,77; Beierle, 1999,96; Barber 1984; sit. Eranti & Boldt 2021, 67.) Lopuksi tuon esimerkkejä, kuinka alle 18-vuotiaiden osallisuutta voidaan kuntatasolla integroida osaksi organisaation toimintakulttuuria.

3.2 Sosiaalisen ja poliittisen osallisuuden ja osallistumisen ulottuvuudet

Sosiaalisen osallisuuden tehtävänä on huolehtia yksilötasolla yksilön perusturvasta ja taata mahdollisuus elää kansalaisen, kuten muut ympärillä olevat yhteisön jäsenet. Sekä yhteisötasolla huolehtia yhteisön turvallisuudesta ja toimintakyvystä. Sosiaalisen osallisuuden tavoitteena on vähentää eriarvoisuutta ja syrjintää sekä lisätä hyvinvointia. Sen keskeisin tarkoitus on kiinnittää yksilöt yhteisöön, niin että asiaa ei merkitykseltään nähdä vain yksilön vastuuna ja itsekontrollina, vaan luodaan lapsille ja nuorille edellytyksiä olla mukana yhteisössään. (Kiilakoski, Nivala & Ryyänen ym. 2012, 251.)

Merkittävämmäksi yksilön hyvinvointiin vaikuttavaksi tekijäksi koetaan nuorten mielestä sosiaalinen ympäristö, joka muodostuu tavallisimmin perhe-, kaveri-, ja harrastusyhteisöstä. Sosiaalisen ympäristön myönteinen osallisuus harrastusyhteisössä voi parhaassa tapauksessa paikata rikkinäistä perheyhteisöä tai vahva perheyhteisö tuki puolestaan auttaa kaveriyhteisössä koettuja vaikeuksia. Myönteisten osallisuuden kokemusten puute sosiaalisessa ympäristössä voi johtaa laajempiin psykososiaalisiin vaikeuksiin ja pitkäkestoiisiin kielteisiin hyvinvointivaikeuksiin. (Eskelinen, Gellin & Gretschel, ym. 2012, 223.)

Myönteisiä sosiaalisen osallisuuden kokemuksia edistetään vahvasti kuntapuolella tällä hetkellä kansallisella Harrastamisen Suomen mallin avulla. Kunnilla on mahdollisuus hakea mallin toteutukseen valtion erityisavustusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja niitä myöntävät aluehallintovirastot. Edellisen kerran rahoitusta jaettiin 235 hakijalle lukuvuodelle 2022–2023, yhteensä 14,5 miljoonaa euroa. Mallin tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mukavaa ja maksutonta tekemistä koulupäivän yhteydessä. Malli toteuttaa samalla lapsen oikeuksien sopimuksen (artikla 31), joka sisältää lapsen oikeuden kulttuuriin, taiteeseen, sekä virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan kannustaen sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista lapsille niihin osallistumiseksi. (Harrastamisen Suomen malli 2022a; Harrastamisen Suomen malli 2022b.)

Poliittisella osallisuudella tarkoitetaan yleensä toimintaa, johon kansalaiset osallistuvat vapaaehtoisesti, koska haluavat vaikuttaa, joko yksin tai yhdessä muiden kanssa poliittisiin päätöksiin. (Kaase, M. 2002, 350; sit. Gaiser & Gille 2012, 242). Poliittinen toiminta edellyttää mandaattia, joka tuo vastuuta ja virallisuutta. Yksilöllä on oltava halu ja kyky toimia sekä saada osallistuttua kokemukseen, että on aidosti otettu mukaan. (Kiilakoski, Nivala & Ryyänen ym. 2012, 251.) Tutkijoiden Wolfgang Gaiserin ja Martina Gillen (2012) saksalaisten nuorten osallisuutta käsittelevässä tutkimuksen tuloksissa paljastui, kuinka politiikasta kiinnostuneiden nuorten ryhmä on monesti enemmän mukana myös muissa osallistumismuodoissa kuin nuoret, jotka eivät ole motivoituneita politiikasta. Todennäköisyys osallistua monenlaiseen poliittiseen toimintaan lisääntyi korkeasti koulutetuilla ja esteeksi osoittautui enimmäkseen maahanmuuttokokemus. Nuoret eivät pidä eri osallistumismuotoja keskenään kilpailevina tai ajallisesti, muodoltaan tai sisällöltään toisiaan

poissulkevina, vaan ne vahvistavat toisiaan. He siirtävät osallistumiskokemuksista saadut opit ja kompetenssit muille alueille ja päinvastoin. (Gaiser, Gille 2012 242; Gaiser, Gille 2012 249.)

Myös Yhdistyneessä kuningaskunnassa on huomattu, kuinka poliittinen osallisuus on pirstoutunutta ja riippuu resurssien saatavuudesta sekä yksilön omasta poliittisesta motivaatiosta. Lasten ja nuorten osallisuutta koskevassa tutkimuksessa yksi läpinäkyvä teema on ollut, ettei heillä ole todellisia mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnallisiin ja poliittisiin asioihin. Nuoret ottaisivat enemmän vastuuta ja olisivat kiinnostuneita osallistumaan paikallisiin ja valtakunnallisiin poliittisiin asioihin, jos heille annettaisiin siihen mahdollisuus. (Wyness, Harrison, Buchanan, 2004, 94–95. sit Matthews, Limb, Taylor 1999.)

Suomessa lasten ja nuorten suora ja välillinen poliittinen osallistuminen on toteutunut pääsääntöisesti virallisia rakenteita pitkin, kuten kansallisen tai paikallisen lasten parlamentti-, nuorisovaltuusto-, koulujen oppilaskuntien toiminnan sekä laajemmin kyselytutkimuksien kautta. Rakenteet on kiinnitetty myös osin Suomen lakiin takaamaan lapsille ja nuorille osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia. Nämä viralliset rakenteet ovat erittäin usein ennalta suunniteltu sekä ylhäältä-alas-suuntautuneita ja soveltuvat huonosti alhaalta-ylös-suuntautuvaan lähestymistapaan. Virallisten osallisuusrakenteiden on huomattu suosivan tietynlaisia lapsia ja nuoria, jotka kykenevät mukautumaan hallinnollisiin ylhäältä-alas-kulkeviin rakenteisiin. (Opetusministeriö 2011, 27; Kiilakoski 2017, 96–100.) Johanna Kiilin (2016) oppilaskuntia ja lasten parlamenttia käsittelevässä tutkimuksessa muutaman vuoden toiminnassa mukana olleet lapset kokivat, että perinteiset kokouskäytännöt ja valtuustosalin käyttö tuo painoarvoa sekä saa toiminnan näyttämään vakavasti otettavalta, jonka aikuiset ottavat tosissaan (Kiili 2016a, 133). Yhdenvertaisuusnäkökulmasta näihin osallisuusrakenteisiin on kuitenkin systemaattisesti epäonnistuttu saamaan mukaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia nuoria, kuten työttömiä tai työpajanuoria (Kiilakoski 2022; 49; Thomas 2007, 204).

Roche on esittänyt, että tarvitaan kolme laajaa kehitystä lasten ja nuorten osallistumisen lisäämiseksi. Ensimmäiseksi lapsilla ja nuorilla on oltava pääsy asiaankuuluviin tietoihin heitä koskevista asioista. Tämä edellyttää, että lapset voivat itse toimia ja puhua puolestaan, jolloin aikuisten ja lasten väliset suhteet tulee muuttumaan. Ei riitä, että aikuiset rohkaisevat ja tukevat lapsia puhumaan.

Ammattilaisten sekä laitoksien on muutettava omia käytäntöjään ja luotava muodollisesti, että epävirallisesti uusia tiloja, jossa lapset ja nuoret voivat olla toimijoita omissa asioissaan. Tätä teoriaa tukee aikaisemmin esiin tullut Laura Lundy kehittämä malli, jonka tarkistuslistan avulla lasten ja nuorten osallisuus voidaan paremmin mahdollistaa. (Roche 2004, 49; Lundy 2007, 933.)

3.3 Osallistava demokratia ja ”aloitteleva kansalaisuus”

Poliittisella osallisuuskäsitteellä on hahmotettu olevan keskeinen rooli kansalaiseksi kasvamisessa ja demokratiassa toimimisessa. On tutkittu, että osallisuudella on voimaannuttava kokemus, joka lisää yksilöissä aktiivista kansalaisuutta. Osallistavalla demokratialla halutaan saada mahdollisimman monet osallistumaan itseään koskevaan päätöksentekoon. (Ferree, Gamson & Dieter 2002, 295; Eranti & Boldt 2021, 67.) Poliitiikan tutkija Carole Pateman (1970) väittää, että osallistavan yhteiskunnan tärkein tehtävä on kansalaisten kasvattaminen demokraattisiin taitoihin. Tällöin ihminen pystyy tilaisuuden tullen valmistautua tekemään kollektiivisia päätöksiä ja oppii paremmin arvioimaan kansallisella tasolla edustajien päätöksiä sekä niiden vaikutuksia omaan elämäänsä ja ympäristöön. Hänen tutkimuksensa tukevat osallistavan demokratian juuriksikin kutsuttua Rousseau'n (1911) varhaista poliittista teoriaa, jonka mukaan osallistumaan oppii osallistumalla ja osallistuva ympäristö takaa yhteiskunnassa poliittisen tehokkuuden. Osallistava teoria takaa poliittisen tasa-arvon, kun kaikki pääsevät vaikuttamaan päätöksentekoon. (Pateman 1970, 23 sit; Rousseau'n 1911; Pateman 1970, 104–110.)

Ale 18-vuotiailta lapsilta ja nuorilta puuttuvat täysivaltaisen kansalaisuuteen kuuluvat oikeudet, jolloin heitä ei välttämättä mielletään päätösvaltaisina kansalaisina heille tarkoitettussa osallisuustoiminnassa. He vasta opettelevat oppimaan kansalaisuutta. (Kiili 2006a, 164–166; Kiili 2016a, 130; Larkins 2014, 8.) Lapsia ja nuoria pidetään ”aloittelevina kansalaisina” (”Citizen in the Making”). Tämän käsitteen tutkija Gordon H.R. (2010) kehitti Hugh Starkeyn (2003) sosiaalisen kansalaisuuden vaje -mallista (Deficit). Malli tulee yleisestä oletuksesta, että lapset ja nuoret ovat alati kehittyviä ja heillä ei ole vielä tarpeeksi kykyä tehdä päätöksiä. Oletetaan, että lapsilla ja nuorilla ei ole tietoa ja kiinnostusta poliittisiin asioihin. He eivät ole tietoisia oikeuksistaan ja sosiaalisista velvollisuuksistaan tässä hetkessä, vaan vasta tulevaisuudessa. Nuorten kasvuun puututaan aikuisten toimesta, jotka luovat kansalaisosaamiseen koulutusprosesseja, jotta heistä kasvaa tulevaisuuden

päätöksentekijöitä. Lasten ja nuorten oletetaan saavuttavan poliittinen kypsyyden, kun he pystyvät hyödyntämään poliittisia ja sosiaalisia etuja sekä selviytymään kansalaisuuden vaatimista moraalista ja sosiaalisista velvoitteista. Tämä liittyy läheisesti myös aikuisuuteen siirtymiseen. Täysi-ikäisinä (18-vuotiaina) nuorista kasvaa lopulta täysvaltaisia kansalaisia ja heille annetaan äänestys-oikeus. On katsottu, että siinä iässä heillä on tarpeeksi kykyä äänestää. Aikuisuus itsessään riittää saamaan poliittisessa maailmassa aseman ja huomioarvoa riippumatta siitä onko kiinnostunut tai motivoitunut poliittisesti. (Gordon 2010, 9; sit. Strakey (2003); Kiili 2006, 165; Wyness, Harrison & Buchanan 2004, 84–85.)

Käsite ”aloittelevasta kansalaisuudesta”, on odotus siitä, kuinka ”lapset” kehittyvät ”nuoriksi” ja hankkivat aikuisuuteen soveltuvat taidot ja tarvittavat sosiaalisen sekä poliittisen tietoisuuden ja kiinnostuksen. Poliittinen kasvatus on jätetty pitkälle vanhempien harkintaan. Yhteiskunnan tasolla ei ole jaettu vastuita tai tehtäviä nuorten poliittisen osallistumisen lisäämiseksi. Kun aikuiset haluavat ylläpitää nuoria alisteisena ryhmänä sekä rakentaa ikään liittyvää eriarvoista asemaa, niin nuorten poliittinen osallistuminen kuvitellaan vain heidän aikuisuutensa kannalta (Gordon 2010, 9). Kiilakoski (2021) antaa kritiikkiä osallisuuden käsitteelle siitä näkökulmasta, että se luo vaatimuksia poliittiselle yhteisölle ja nostaa esiin erilaisia kehittämiskohteita, joiden halutaan olevan toisin. Osallisuusrakenteet muotoilevat ideaalin yhteisön sekä tämän perustan ja samalla ottavat kantaa, millainen on ideaali osallistuva ja osallinen nuori. Nuoriin suunnataan erilaisia vaatimuksia ja heistä muodostetaan sosiaalisen kamppailun kohde, kun annetaan valmiit mallit siitä, millä tavoin nuorilla on ylipäättävänsä mahdollisuus olla osallinen. (Kiilakoski 2021, 34.) Kuitenkin nuoret elävät yhteiskunnallisen muutoksen ja yhteiskunnan muuttuvien trendien eturintamassa ja täten myös alttiita kritiikille, koska aikuisilla ei ole kyvykkyyttä ymmärtää nuorten sen hetkistä maailmaa. Tämä viittaa nuorten ja aikuisten väliseen vallan epätasapainoon, joka nähdään aiheuttavan epätasa-arvoa sukupolvien välillä. (Barber 2007, 21; Coleman, Catan & Dennison 2004, 228.)

Myös Bäcklund ja Kallio (2012) ovat tarkastelleet lasten ja nuorten poliittis- ja hallinnollista osallistumisretoriikkaa ja huomioineet siinä erityispiirteet, kuinka rakenteellisesti ja toiminnallisesti lapset ja nuoret ovat aikuisten kontrollin alaisuudessa asettuen ryhmänä aikuisten jälkeen ”toisiksi”. Lapsia ja nuoria koskevien tietojen yhteiskuntapoliittiseen tulkintaan on tämän asetelman myötä rakentunut erityinen **vallankäytön jännite**. Harrison ja Buchanan (2004) esittävät länsimaisesta lapsuudesta näkökulman, jota puhutaan moraalisesti ja sosiaalisesti viattomuuden aikana, joka

kuihtuu lapsen kehittyessä. Viattomuudesta voidaan ajatella, että lapset ovat haavoittuvaisia, joka antaa aikuisille oikeuden puhua lasten puolesta. (Bäcklund & Kallio 2012, 42; Harrison & Buchanan 2004, 84–85.)

On kuitenkin tutkittu, että läheskään kaikki osallistuminen ei edellytä muodollisia kansalaisyhteisöjä. Kun yksilö osallistuu kansalaisyhteisöön tarkoituksenaan kehittää yhteisiä päämääriä keskustelemalla, vaikuttamalla, tekemällä ja toteuttamalla niin kansalaisuus osallistuvana jäsenenä voi toteutua, vaikka muodollinen kansalaisuusasema puuttuisikin. (Kiilakoski, Gretscher & Nivala 2012, 20.) Lapsille ja nuorille annettaankin mahdollisuus ajaa omia asioitaan ja toimia monin tavoin heille aikuisten tarjoamien osallistumisrakenteiden kautta sekä arkielämän käytännöissä. (Bäcklund & Kallio 2012, 42).

Kansalaisyhteisöjä halutaan laajentaa erityisesti lapsen oikeuksien näkökulmasta sisältämään mahdollisuuksien mukaan myös lapset ja nuoret, jolloin on tärkeää korostaa heidän toimijuuttansa ja vastavuoroista suhdetta. Demokratian arvopohjana on vastustaa valtasuhteita ja vaatia tasavertaista edustusta ja ääntä. Todellinen demokratia toteutuu, kun tasavertainen edustus perustuu ja toteutuu kaikkein eri-ikäisten keskuudessa; ottaen huomioon eri sukupuolet, rodun, luokan, seksuaalisen mieltymyksen, uskonnon ja poliittisen suuntautumisen. (Fuscon & Heathfield 2015, 27; Kiilakoski, Gretscher & Nivala 2012, 19.) Yleisellä tasolla päämääränä on kasvattaa lapsista ja nuorista yhteiskunnallisia instituutioita ja auktoriteettia kunnioittavia kansalaisia. Toisaalta ajatellaan, että aikuisten tehtävänä on ensisijaisesti suojella lapsia ja huolehtia heidän hyvinvoinnistaan, vaikka tämä haastaa lasten ja nuorten poliittisen osallistumisen vakavasti ottamista. (Roche 2004, 48–49; Wyness, Harrison & Buchana 2004, 95.)

Tässä päädytään jo aiemmin esiin tulleeseen lasten, nuorten sekä aikuisten tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen vuorovaikutuksen lisäämiseen, jota erityisesti hallinnon näkökulmasta halutaan korostaa. Yksi mahdollisuus on deliberatiivinen demokratian osallistumistapa, jonka avulla palautetaan tai uusinnetaan instituutioihin ja päätöksentekijöihin kohdistuvaa luottamusta rakentaen osanottajien välistä kommunikaatiota, dialogista keskustelua, eli argumenttien- ja vasta-argumenttien vaihtamista. (Leiviskä 2021, 19; Siisiäinen 2019, 99.)

3.4 Deliberatiivinen demokratia täydentää osallistavaa demokratiaa

Deliberatiivinen demokratia on peräisin filosofi ja sosiologi Jürgen Habermasin viitoittamasta kommunikatiivisen toiminnan käsitteestä, jonka tärkeimmät toiminnan koordinaatiomekanismit ovat ”yhteisymmärrys” ja ”vaikutus”. (Habermas 1981–1985, 69.) Deliberatiivisen ja osallistavan demokratian tärkein eroavuus on siinä, miten osallistajat kommunikoivat toistensa kanssa. Deliberatiivinen demokratia painottaa osallistujien välillä pohdiskelua sekä mielipiteiden perustelua, jotta osallistajat ymmärtäisivät paremmin toistensa näkemyksiä ja oikeutuksia sekä löytävät yhteisymmärryksen keskustelun aikana. Tämä toimii apuna kollektiivisessa päätöksenteossa. Samalla tavalla osallistava demokratia ei perusolemukseltaan vaadi osallistujia kunnioittamaan ja huomioimaan muita osallistujia tai näkökulmia. Deliberatiivisessa demokratiassa keskustelijat ovat tasa-arvoisia ja heidän olemassa olevat mahdolliset arvovaltaiset roolit eivät vaikuta keskustelun aikana oleviin pohdintoihin tai lopputulokseen. Ihanteellisessa pohdinnassa keskustelijat pyrkivät löytämään tietoon perustuvia syitä, jotka vakuuttavat kaikki osallistajat ja saavuttamaan harkiten rationaalisen yksimielisyyden. Keskusteluun osallistuneet kokevat olleensa päätöksen harkinnassa mukana ja näin ollen voivansa toimia myös päätöksen mukaisesti. (Boldt 2021, 37; Cohen 1989, 17–23; Eranti & Boldt 2021, 67; Eranti & Boldt 2021, 88.)

Filosofi Johan Cohen on kirjoittanut, että demokraattinen politiikka oikein toteutettuna sisältää julkista pohdintaa, joka keskittyy yhteiseen hyvään. Tämä vaatii kansalaisten keskuudessa tasa-arvoa, joka voi vaatia identiteetin ja etujen muokkaamista, joka edistää julkisen käsityksen muodostumista yhteisestä hyvästä. (Cohen 1989, 19.) Tutkijat Veikko Eranti ja Georg Boldt ovat todenneet, että osallisuutta lisäävien palvelujen tulisi kehittää käyttäjien kuuntelemisen ja keskustelujen taitoja kansalaiskasvatuksen näkökulmasta. Deliberatiivista demokratiaa käytetään diskursiivisessa teoriassa, jota tutkija Myra Marx Ferree (2002) on kolmen muun tutkijan kanssa tarkastellut yhtenä neljästä julkisen tilan modernin demokratian teoriana. Diskursiivisessa teoriassa poliittisissa keskusteluissa, jotka ovat uusia tai normatiivisesti merkittäviä, pohdiskelun on ulotuttava puoluekeskusteluja pidemmälle ja mukaan on otettava kansalaisyhteiskunnan toimijoita. (Ferree, Gamson, Gerhards & Rucht 2002, 300; Ferree, Gamson, Gerhards & Rucht 2002, 316.) Näiden tietojen pohjalta Eranti ja Boldt pitävät deliberatiivista demokratiaa ja diskursiivista teoriaperinnettä parempina toimintamuotoina edistämään nuorisolain (2016/1285) osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Niiden tavoitteena on antaa kompetenssia ja edellytyksiä toimia

yhteiskunnassa yhteisvastuullisesti omaksuen kansainvälisyyttä, kulttuurien moninaisuutta, terveitä elämäntapoja ja kestäväää kehitystä. (Eranti & Boldt 2021, 67)

Deliberatiivisen demokratian näkökulmasta on järjestelmä aidosti demokraattinen, mikäli myös vähemmistöjen vaikuttamismahdollisuudet toteutuvat todellisessa poliittisessa päätöksenteossa. Tätä järjestelmää voidaan parantaa kehittämällä erilaisia kansalaisvaikuttamisen kanavia, jotka monipuolistavat poliittisen mielipiteen ilmaisun muotoja sekä lisäävät ja vahvistavat vähemmistöjen edustuksellisuutta erilaisissa päättävissä elimissä. (Leiviskä, 2021, 19.) Osallistuminen ja deliberaatio nähdään välineinä, joiden avulla voidaan kutsua ihmiset sosiaalisesti mukaan ja tuottaa yhdentymistä, inklusiota ja integraatiota. Etenkin kansalaisyhteiskunnan mielipiteenmuodostuksessa ja erityisesti marginalisoitujen ryhmien, kuten sukupuolten, sukupuolisuuntautuneiden, etnisen taustaisten ja vammaisten, näkökulmia on mahdollista tuoda esiin deliberatiivisen demokratian avulla. (Leiviskä 2021, 19; Siisiäinen 2019, 99.)

Demokraattisessa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä on lähtökohtainen oikeus saada äänensä kuuluviin, joten osallistumisen tapoja pitää kehittää laajasti. Sen sijaan, että mietitään, missä hallinto haluaa kuulla kansalaisia, on osallisuustyö yhteisyyteen perustuvaa toimintaa. Osallisuustyöllä luodaan ja jaetaan arvoa, sekä hyvinvointia eri paikallisten toimijoiden, kuten kunnan palveluiden, elinkeinoelämän, sivistystyön, seurakuntien, seurojen kuin kunnan asukkaiden kesken. (Meriluoto & Litmanen 2019, 273; Isola, Kaartinen, Leemann & Lääperi, ym. 2017, 5.) Aikuisilla on portinvartijan asema, jolla on mahdollista katkaista ja estää nuorten pääsy yhteiskunnalliseen toimintaan tai mahdollistaa kutsumalla nuoria osallistumaan autenttisiin projekteihin ja aiheisiin, jotka ovat merkityksellisiä heille ja muille. On luotava osallistavia ympäristöjä ja tarjottava nuorille osallistumismahdollisuuksia sen sijaan, että estetään heitä osallistumasta heidän tai meidän yhteisöihimme. (Hubbard, 2016, 225.)

3.5 Osallistava ajattelutapa muuttaa organisaation toimintakulttuuria lapsiystävällisemmäksi

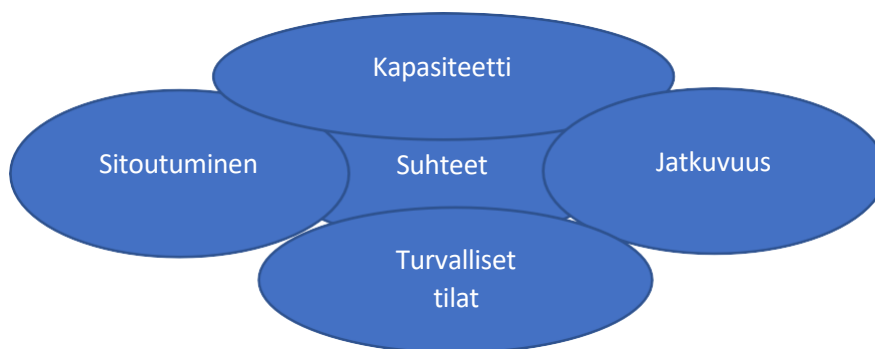
Valtiovallan toimenpiteet ovat suurelta osin vaikuttaneet siihen, että osallisuudesta on muodostunut keskeinen hallinnon ohjaava periaate, joka on lähtökohta suunnittelulle (Kiilakoski 2021, 36). Osallistava ajattelutapa koskee kokonaisia organisaatioita kuten myös siihen liittyvä toimintatavan muutos, joka vaatii aikaresursseja toiminnan uudelleen pohtimiseen ja yhteiseen ihmettelyyn. Jo lähtökohtaisesti tarvitaan avoimempaa ajattelua kuin nykyisissä tarkkaan rajatuissa ja suunnatuissa kokeiluissa. Osallistuminen on demokratialle niin tärkeää, että sen edistämiseen ja mahdollisuuksien luomiseen täytyy kiinnittää vakavaa ja huolellista huomiota. Demokraattisten arvojen kannalta on tärkeää, että osallistumishankkeiden tavoitteet, toimintatavat ja toiminnan periaatteet ovat selvästi muotoiltuja ja haastettavissa. (Meriluoto & Litmanen 2019, 272–275.)

Tasapainoisella osallistumisella on demokratian kannalta hyvä olla samanaikaisesti sekä itseis- että välinearvo. Osallistuminen ei saa kuitenkaan olla itsetarkoitus, jolloin näennäinen osallistuminen tulee helpommin mahdolliseksi. Silloin ihmiset pyydetään paikalle, mutta kukaan ei tarkkaan tiedä miksi ja mitä varten, jolloin osallistuminen ei myöskään vaikuta mihinkään. Osallistujille itselleen osallistuminen on hyvin harvoin itsetarkoitus, vaan ensisijaisesti väline vaikuttaa. Onkin tärkeää osallistamista suunniteltaessa kysyä ensin, mihin ihmiset haluavat vaikuttaa ja millä lailla he jo osallistuvat, jonka jälkeen voidaan alkaa rakentaa osallistumisen tapoja tukevia osallistumiskanavia. Erityisesti nuorten kohdalla organisaatorakenteet on suunniteltava koko prosessin ajan yhdessä nuorten kanssa heitä kiinnostavilla tavoilla. Aikuiset voivat oppia nuorten lähestymistavoista ja sisällyttää niitä suunnitteluprosesseihin. Lisäksi aikuisten on osallistuttava kunnioittavasti nuorten aloitteisiin ja antaa taitonsa, tietonsa ja muu resurssi käyttöön. (Meriluoto & Litmanen 2019, 272–273; Gurstein, Lovato & Ross 2003, 270.)

Gurstein, Lovato ja Ross (2003) ovat tutkineet, että nuorten korkeaan osallistumiseen vaikuttaa ryhmien rakenne, joka sisältää aikuisten ja nuorten yhteisfasilitointia, yhteisjohtajuutta ja kaksisuuntaista mentorointia. Kun nämä komponentit sisällytetään organisaatiomalliin, se tuo

nuorille kauaskantoisia etuja. Yhteisjohtajuus luo korkeatasoista luottamusta ja hyväksyntää, joka on avainasemassa terveiden ihmissuhteiden kehittämisessä. Yhteistyön ja yhteisen suunnittelun avulla saadaan luovempia ideoita ja jaettu vastuu varmistaa, että yksi henkilö ei työskentele yksin tai ilman vertaistukea. Kaksisuuntainen mentorointi on molemminpuolinen oppimisprosessi, jonka avulla on mahdollista kehittää tärkeitä taitoja ja synnyttää uusia ideoita yhteisölliseen työskentelyyn. Tästä hyötyvät niin nuoret kuin aikuisetkin, jotka oppivat toisiltaan tasavertaisesti. (Gurstein, Lovato & Ross 2003, 267)

Aikuisten ja nuorten suhteiden ylläpitäminen saavutetaan ensisijaisesti sitoutumalla työskentelemään yhdessä. Sitä varten on kehitettävä organisaatiomalli, joka takaa jatkuvuuden ja tarjoaa etenemiseen sekä yhteistyöhön tarvittavia resursseja. Lisäksi edellytetään kapasiteettia, jotta yhteistyötä saadaan edistettyä yhä pidemmälle, ja ennen kaikkea tarvitaan niin fyysisesti kuin emotionaalisestikin turvalliset tilat. (Hubbard 2016, 222.)

Kuva 2. Aikuisten ja nuorten suhteiden ylläpitämisen komponentit (Hubbard 2016, 222)

Käsitteellisen viitekehyksen lopuksi perustelen, miksi käsittelen tutkimuksessani lasten ja nuorten osallisuuden ja osallistumisen rakenteita kansalaisuuden sekä vallankäytön jännitteen näkökulmasta. Tarkoitukseni on tuoda vastauksia kysymykseen, miten teoria taustoittaa tutkimustani ja tutkimuskysymyksiäni.

3.6 Tutkimustieto antaa perusteet luoda organisaatiossa lapsiystävällisempää toimintakulttuuria

Käsitteellisen viitekehyksen avulla olen nostanut osallisuuden käsitettä teoreettisesti tutkimalla toimintatapoja ja näkökulmia, jotka ovat joko esteenä tai tukevat lapsiystävällisemmän toimintakulttuurin muutosta. Psykodynaamisesta tutkimusnäkökulmasta (Elliot Jaques, 1950-luku) organisaatiokulttuurissa muutos aiheuttaa muutostarpeen, koska se on jatkuvaa rakenteen, kulttuurin ja persoonallisuuden vuorovaikutusta. Kun muutos koetaan yhdessä osajärjestelmässä, niin samaan aikaan toisessa syntyy muutostarve. (Puusa & Juuti 2020, 63 sit. Jaques, Elliot 1951.)

Osallisuuteen liittyvää tutkimuskirjallisuutta lukiessani nousi esiin useita tutkijoiden kritiikkejä (ks. Kiilakoski 2012, 2021; Gretschel 2012; Kiili 2006, 2016; Roche 2004), kuinka nykyiset lasten ja nuorten osallisuutta tukevat rakenteet, ylhäältä-alas-toimintamallit eivät yksistään riitä, kun halutaan ottaa mukaan ja antaa yhdenvertaiset vaikuttamis- sekä osallistumismahdollisuudet kaikille myös haavoittuvaisessa asemassa oleville lapsille ja nuorille. Toimintakulttuurin kollektiivisen ajattelun ja käytännön muutokseen sitoutuessa on tiedostettava nykyinen valtajännite lasten, nuorten ja aikuisten välillä, joka voi olla lapsiystävällisyyden esteenä. Tähän vaikuttaa alle 18-vuotiaiden vajaat kansalaisoikeudet kuntalaisina, jolloin heitä ei nähdä välttämättä tasa-arvoisena sidosryhmänä päätöksenteossa. Kuntaorganisaatiossa on muistettava lapsen oikeuksien sopimus ja lain velvoittavuus, joka tarkoittaa, että aikuisten on kuultava lapsia heitä koskevissa asioissa ja päätöksiä on tehtävä lapsen etu edellä.

Nokian kaupungin johtavia virkhenkilöitä haastatteleamalla tarkoitukseni on ollut löytää vastaus tutkimuskysymyksen: ”Mitkä asiat vahvistavat alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuuden integroitumista kaupungin toimintakulttuuriin, jotta lapsen oikeudet toteutuvat kaupungin päätöksenteossa ja palveluissa”

Tutkimuskysymyksen avulla tavoitteenani on löytää vastauksia siihen, miten alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuus näyttäytyy Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyössä ja

kuntaorganisaation implementoinnissa sekä johtoryhmän toiminnassa kahden vuoden mukana olon jälkeen. Mihin asioihin on vielä keskityttävä tutkimustiedon ja haastattelujen perusteella, jotta toimintakulttuurin lapsiystävällisyyttä voidaan edelleen vahvistaa.

Seuraavaksi siirryn kuvaamaan tutkimukseni toteuttamista, perustelemaan valintojani sekä esittelemään työhöni liittyviä tutkimuseettisiä pohdintoja.

4 TUTKIMUSKYSYMYS, AINEISTO JA MENETELMÄ

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymys

Tutkielmani tutkimustehtävä on tarkastella alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuutta ja sen integroimista kuntaorganisaation toimintakulttuuriin. Tarkastelen johtavien virkahenkilöiden näkemyksiä siitä, millaisia vaikutuksia UNICEFin Lapsiystävällinen kunta- mallin implementoinnilla on ollut kuntaorganisaatiolle. Organisaatiokontekstissa tutkittavat ilmiöt ovat olemassa ja rakentuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Puusa & Juuti 2020, 28.)

Edellisessä luvussa esittelemässäni teoreettisessa viitekehyksessä olen selvittänyt osallisuuden, osallistumisen ja kansalaisuuden käsitteitä erityisesti YK:n lapsen oikeuksien ja vallankäytön jännitteen näkökulmasta, jotka tukevat tutkimusaineistoni analyysia. YK:n lapsen oikeuksien artikloissa 2 ja 12 aikuisten ja alaikäisten lasten sekä nuorten vallan epätasapaino päätöksenteon kontekstissa tunnustetaan ja pyritään minimoimaan. Aikuisten on sitouduttava tarjoamaan lapsille ja nuorille asianmukaista tietoa. Heille on tarjottava paikka, jossa lasten ja nuorten näkemyksiä kuunnellaan ja he voivat ilmaista ajatuksiaan ja tunteitaan kyseisestä asiasta. Lapset ja nuoret on otettava vakavasti riippumatta heidän yhteiskunnallisista tai perhetaustoistansa. Tämä palkitsee niin aikuisia kuin lapsia ja nuoria. (Roche 2004, 49.)

Tutkimuskysymykseni on muotoutunut koko tutkielmatyöni prosessin ajan. Tutkimuksessani kysyn ja selvitän, mitkä asiat vahvistavat alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuuden integroitumista kaupungin toimintakulttuuriin, jotta lapsen oikeudet toteutuvat kaupungin päätöksenteossa ja

palveluissa. Tutkimustuloksia on tarkoitus hyödyntää Nokian kaupungin Lapsiystävällinen kunta -mallin työssä.

4.2 Aineistokeruumenetelmä

Päädyn tekemään laadullisen tutkimuksen käyttäen aineiston keruu menetelmänä haastattelututkimusta. Organisaatiota tutkittaessa ihmisten kokemuksia tarkastellaan tavoilla, joihin kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät eivät mukaudu (Puusa & Juuti 2020, 60). Haastattelututkimus on tehty asiantuntijahaastatteluina. Olennaista tutkielmassani on osallistuvien asiantuntijoiden näkökulma. Haluan tutkimuksessani saada selville, millaisia merkityksiä Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyöllä on kunnassa johtavassa asemassa oleville työntekijöille, joten päätin toteuttaa tutkimuksen kenttätöön tekemällä asiantuntijahaastatteluja.

Haastattelin vuoden 2021 touko-elokuussa kahdeksaa asiantuntijaa, jotka toimivat johtavina virkahenkilöinä ja olivat työskennelleet kunnassa Lapsiystävällinen kunta -mallin ensimmäisen kaksivuotisen kauden ajan. Johtotehtävissä on ollut jonkin verran vaihtuvuutta, joten koin tärkeäksi, että haastatteluun kutsutut johtavat virkahenkilöt ovat työskennelleet Nokian kaupungissa Lapsiystävällinen kunta -mallin alusta lähtien. Valitsin haastateltavat käyttäen omaa harkintaani. Johtavia virkahenkilöitä on mukana vähintään yksi Nokian kaupungin hallinnosta ja jokaiselta palvelualueelta, koska halusin koota haastatteluja eri puolilta organisaatiota. Haastattelin yhteensä kahdeksaa johtavaa asiantuntijaa. Pidin haastateltavien määrän kohtuullisena, jotta pro gradu -tutkimus pysyy rajatussa laajuudessa.

Asiantuntijuus on tutkimuksessani instituutioperusteista, jolloin henkilöllä on jotain sellaista tietoa, jota maallikolla ei ole. Asiantuntijuus määrittyy ammatillisten tehtävien tai institutionaalisen aseman kautta toiminnassa ja vuorovaikutuksessa, jolloin asiantuntijalla on tietoa joko menettelytavoista tai tulkinnallista tietoa. Asiantuntijahaastatteluissa on otettava huomioon mahdolliset valta-asetelmien vaikutukset haastattelutilanteiden etenemisessä, joita tuotetaan muun muassa sanavalinnoilla, vaikenemisella, keskeytyksillä ja kysymyksillä. Haastateltavat voivat myös pyrkiä ajamaan omaa asiaansa tutkimuksen kautta. Nämä on otettava huomioon myös analyysivaiheessa. (Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, 215; Alastalo, Åkerman & Vaitinen 2017, 225.)

4.3 Aineistokeruuprosessi ja haastatteluaineiston kuvaus

Tekemäni asiantuntijahaastattelut olivat olleet sisäpiirihaastatteluja. Työskentelen tutkimuskohteena olevassa organisaatiossa ja olen ollut mukana Lapsiystävällinen kunta -mallin koordinaatioryhmässä. Työtehtäväni nuorisopalveluissa ovat pääosin koulu- ja toisen asteen opiskeluikäisten osallisuus- ja vaikuttamistyön koordinointi. Sisäpiiri syntyy jostain sellaisesta asiasta, joka on yhteinen haastattelijalle ja haastateltavalle, ja se voi myös rakentua yhteisöön kasvamiseen tai sitoutumisen kautta (Juvonen 2017, 398).

Olen ollut osallinen osissa tutkimusaiheeseen liittyvissä prosesseissa. Haastattelututkimuksessa etäisyys on tyypillisesti pieni tutkijan, hänen tuottamansa aineiston ja tutkimuskohteen välillä. Tällöin tutkijan on myös pohdittava, miten hänen näkemyksensä vaikuttavat havaintoihin ja millainen esiymmärrys hänellä on tutkimuksesta. Tieteen maailmassa tutkimusta voi tarkastella joko realismin tai konstruktionistisen ajattelutavan näkökulmasta. Reaalisessa ja objektiivisessä näkökulmassa tutkijan tehtävänä on paljastaa ulkopuolinen todellisuus, kun konstruktionismissa rakennetaan tutkijan tulkinnoista ”maailma”. (Puusa & Juuti 2020, 60; Kekäle & Puusa 2020, 44) Olen valinnut tutkijana konstruktiivisen tutkimustavan. Ymmärrän, etten ole pystynyt ottamaan täysin objektiivista ja ulkopuolista tutkijaroolia tutkimusprosessin aikana. Olen reflektoinut erityisesti omaa suhtautumistani tutkimusprosessiin nähden ja ottamaan nämä huomioon, jotta tutkimus voidaan todeta luotettavaksi.

Valmiit kontaktit ja vuosien sitoutuminen työntekijänä kaupungissa oli iso apu sujuvaan aineistonkeruuseen. Pääsin kertomaan gradutyöstäni ja aineistonkeruustani johtoryhmälle ennen haastattelukutsujen lähettämistä. Sain kaupungin korkeimman johdon luottamuksen tutkimukselleni ja kannustuksen osallistua haastatteluihin. Lähetin haastattelukutsut kalenterikutsuina, johon liitin saman tietopaketin tutkimuksesta, jonka kerroin johtoryhmässä. Mukana olivat myös haastattelun liittyvät teemat. En lähettänyt haastateltaville etukäteen tarkentavia apukysymyksiä, jotta he eivät mieltäisi vastauksia liikaa etukäteen. Halusin, että haastatteluissa jäi tilaa spontaaneille ajatuksille sekä lisäkysymyksille.

Valitsin haastattelumenetelmäksi puolistrukturoidun teemahaastattelun. Sen ominaispiirteisiin kuuluu, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn yhteisen tilanteen. Puolistrukturoitu menetelmä tulee siitä, että haastattelun aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille samat, mutta siitä puuttuu strukturoidulle lomakehaastattelulle ominainen kysymysten täsmällinen muoto ja järjestys. (Hirsjärvi & Hurme 2018, 48; Puusa 2020, 112.)

Valitsin haastatteluun viisi teemaa Lapsiystävällinen kunta- mallin keskeisimmistä aihealueista, joita olimme työryhmässä käsitelleet ensimmäisen kahden vuoden aikana.

1. Lapsiystävällinen kunta -malliin sitoutuminen ja sen merkitys
2. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja neljä peruseriaatetta
3. Lasten ja nuorten osallisuus sekä kuuleminen,
4. Toimintakulttuurin muutos
5. Organisaatioviestintä

Esittelin haastattelukysymykset ennakkoon opintoryhmäni graduseminaarissa. Sain kysymysten aseteluun hyviä vinkkejä, kuten että apukysymyksiä ei kannata tehdä sellaiseen muotoon, johon haastattelija pystyi vastaamaan ainoastaan kyllä tai ei. Tämän ohjeen mukaan muokkasinkin kysymyspatteristoa. Haastattelukysymykset löytyvät liitteenä (liite 1.). Ennen varsinaisia haastatteluja tein testihaastattelun, jolloin vielä pystyin vaikuttamaan haastattelurunkooni sekä YK:n lapsen oikeuksien teeman esitykseeni.

Sain sovittua kuusi haastattelua touko-kesäkuulle, jota täydensin kahdella haastattelulla heinä-elokuussa. Työskentelin touko- ja kesäkuussa 2021 Nokian kaupungilla, joten hyödynsin työnantajan sähköistä kalenteria ja Teams-etäkokouspalvelua. Heinäkuun jälkeen siirryin opintovapaalle, joten viimeiset haastattelut suoritin yliopiston sähköistä kalenteria ja Teams-etäkokouspalvelua hyödyntäen. Etähaastattelut Teams-sovelluksella antoivat joustavuutta niin paikan kuin ajankin suhteen. Tein haastatteluja virka-aikana klo 8–16 välillä työpaikkani toimistossa ja kotona. Haastattelut kestivät noin 30–45 minuuttia. Etähaastatteluissa saattoi tulla teknisiä ongelmia, mutta

onneksi vain yhden haastateltavan kohdalla jouduimme uusimaan kysymyksiä nettikatkokkien takia. Tallensin kaikki haastattelut Teams-sovelluksen kautta joko Nokian kaupungin tai Tampereen yliopiston pilvipalvelun henkilökohtaiseen tiedostoon. Pyrin varmistamaan, että haastattelut tallentuivat ja käytin myös puhelimeni ääninauhuria.

Aloitin haastattelun lämmittelykysymyksillä. Pyysin haastateltavia kertomaan omista työtehtävistään, jonka jälkeen kartoitin, millä tasolla asiantuntijan tietämys oli Lapsiystävällinen kunta -mallista ja oliko hän saanut tietoa tarpeeksi. Toisessa teemassa, YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja neljä peruseriaatetta, kertosin kaikille asiantuntijoille lyhyen esityksen avulla teeman sisällön ja keskustelimme tämän jälkeen aiheesta (esitys liitteenä). Halusin varmistaa esityksen avulla, että kaikilla asiantuntijoilla on ennen kysymyksiäni sama perustietous YK:n lapsen oikeuksista. Varmistin esityksellä, ettei haastateltavien tarvitse muistaa lapsen oikeuksien peruseriaatteita ulkoa. Lisäksi halusin saada lapsen oikeuksiin liittyviin kysymyksiin syvyyttä, kun ne olivat haastateltavalla näkyvissä esityksen muodossa. Haastattelun lopuksi annoin vapaasti kertoa, jos oli tullut vielä jotain mieleen, mitä ei ollut haastattelun aikana tullut esiin. Tein tarpeen mukaan lisäkysymyksiä haastattelun aikana.

Teemahaastattelulle tyypilliseen tapaan en edennyt kronologisesti haastatteluissa kaiken aikaa. Jätin kysymyksiä väliin, jos haastateltava oli jo vastannut tai oli selvinnyt, ettei haastateltava pysty vastaamaan kysymykseen. Toisaalta mieluummin kysyin kaikki kysymykset kuin jätin kysymättä. Kokemattomuuteni haastattelijana näkyi siinä, että tukeuduin apukysymyksiin haastattelun aikana. Kysymysrunkoon oli jäänyt kysymyksiä, johon haastattelijasta pystyi vastaamaan ainoastaan kyllä tai ei. Alkuperäinen tarkoitukseni oli tehdä näiden vastausten kohdalla lisäkysymyksiä. Etenkin vieraampien haastateltavien kohdalla aristelin, mikä vaikutti omaan onnistumiseeni haastattelun vuorovaikutuksessa. Ymmärrän nyt jälkikäteen kysymyksen asettelun merkityksen vielä paremmin.

Saatuani kaikki haastattelut tehtyä aloitin aineiston analyysin litteroimalla tallenteet tekstimuotoon. Litterointiin meni paljon aikaa, mutta hyödynsin tämän vaiheen myös tutustumalla aineistoon ja tein päiväkirjaa havainnoistani. Aineistomateriaalia kertyi yhteensä Times New Roman -kirjaimilla ja 1,5 rivivälillä 80 sivua. Litterointivaiheessa huomasin, kuinka suurin osa puhelimen tallennuksista epäonnistui, koska olin käyttänyt kuulokkeita. Sain vain kaksi tiedostoa siirrettyä tietokoneeni

henkilökohtaiseen kansioon, jonka jälkeen poistin tallenteet puhelimesta. Olen säästänyt Teams- ja puhelintallenteet varmuuden vuoksi litteroitujen haastattelutiedostojen lisäksi, jotta kaikki tutkimusmateriaali on käytössäni gradun kirjoitusprosessin ajan. Poistan kaikki materiaalit tiedostoistani siinä vaiheessa, kun gradu on valmis. Kukaan muu ei pääse tiedostoihin, joten haastateltavien anonymiteetti on suojassa.

Kirjoittamaani haastattelupäiväkirjaa lukiessani huomasin, kuinka haastattelun ajankohta ja haastateltavan tuttuus vaikutti omaan kokemukseeni haastattelun onnistumisesta. Haastattelun ajankohta vaikutti omaan valppauteeni kuunnella ja ohjata haastattelua ilman haastattelurungon tuomaa kontrollia. Haastattelut olivat rennompia ja vuorovaikutuksellisempia sellaisten haastateltavien kanssa, jotka tunsin hyvin työverkostojen ja yhteistyön kautta. Näissä koin myös vähemmän asiantuntijan ja haastattelijan välistä valta-asetelman tuomaa jännitettä. Erityisesti haastateltavien kanssa, jotka tunsin Lapsiystävällinen kunta -mallin kautta, keskustelu ja lisäkysymysten esittäminen oli luontevaa. Näissä haastatteluissa pääsimme syvemmälle teemoihin ja haastateltavat toivat vahvasti omia näkemyksiään esiin. Jatkossa antaisin vielä enemmän tilaa haastattelun luonnolliselle etenemiselle ja sieltä kumpuaville kysymyksille. Lisäksi miettin kysymyksiä vielä siitä näkökulmasta, etten johdattelisi tiedostamatta haastateltavia. Osallisuusteemassa olin kysymyksessä maininnut erikseen lasten ja nuorten kuulemisen. Asiantuntijoiden vastaukset painottuivat osallisuusteemassa lasten ja nuorten kuulemiseen ja vaikuttamiseen päätöksenteossa. Sosiaalista osallistamista otettiin esiin siitä näkökulmasta, kuinka monipuolisesti kaupungissa tarjotaan lapsille ja nuorille toimintaa. Tosin tutkielmani tutkimustehtävässä painotan erityisesti osallisuuskontekstissa lasten ja nuorten poliittista ulottuvuutta päätöksenteossa.

4.4 Aineiston analyysi

Valitsin aineiston analyysimenetelmäksi teemoittelun. Tarkastelin aineistoa, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. (Puusa, 2020 148.) Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini teemoittelemalla haastattelujen sisältöä. Aluksi luin aineistoa moneen kertaan huolellisesti läpi etsien pelkistettyjä ilmauksia kahden tutkimuskysymykseeni liittyvien käsitteiden alle: osallisuus ja toimintakulttuurin

muutos. Tämän jälkeen yhdistin ja klusteroin eli ryhmittelin samankaltaisuudet molempien käsitteiden alle. Huomasin pian, että monet sisällöt sopivat molempien asiasanojen alle.

Tämän jälkeen aloin abstrahoimaan eli käsitteellistämään ryhmiteltyjä pelkistettyjä ilmaisuja taulukkomuotoon etsien yhdistäviä luokkia ja alaluokkia sekä nostaen luokista ylätasoa ilmiöitä. Abstrahoinen tavoitteena on edetä alkuperäisdatan yksinkertaisista kielellisistä ilmaisuista kohti teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–79.)

Alla oleva taulukko on syntynyt abstrahoinen jälkeen ja toiminut lopullisen analyysin taustarakenteena. Olen tästä taulukosta jättänyt pois pelkistetyt ilmaisut.

Yhdistävä luokka	Alaluokka	Ilmiö
Lasten ja nuorten osallisuus	osallisuuden kokemukset	Organisaatiossa on velvoite osallistaa lapsia ja nuoria
	osallistamis- ja kuulemismenetelmät	Kuulemismenetelmistä eri-ikäisille lapsille ja nuorille on monipuolinen kokemus ja niitä on kehitettävä lisää
YK:n lapsen oikeuksien sopimus	oikeudet lainsäädännössä	Päätöksentekijällä on yhteiskunnallinen vastuu, että lapsen oikeudet toteutuvat
	yhteiskunnallinen näkemys	Lapsen oikeudet sisältää yhteiskunnallisia arvoja, jotka lisäävät lapsen hyvinvointia
Kehittäminen	yksittäisistä osallisuushankkeista kokonaisuudeksi	Osallisuus ja lapsilähtöisyys on otettava koko organisaation kokonaissuunnittelussa huomioon
	tietoisuuden lisääminen	Tarvitaan viestintää, tiedottamista ja koulutuksia
	arviointi- ja seuranta	Tiedon hyödyntäminen päätöksenteossa

Taulukko 1. analyysin rakenne

Tutkielmani tulokset jakautuivat Taulukon 1 mukaisten ilmiöiden mukaan, jotka avaan luvussa 5. Otin analyysissä parhaani mukaan myös huomioon haastatteluissa mahdolliset valta-asetelman tuomat jännitteet sekä asiantuntijoiden pyrkimykset edistää tutkimukseni kautta heille itselleen tärkeitä asioita.

4.5 Tutkimuseettiset kysymykset

Hain Nokian kaupungin johtohenkilöltä kirjallisen luvan pro gradu -tutkielmalleni. Kävin keväällä 2021 kertomassa tutkimuksestani johtoryhmälle erillisessä Teams-tilaisuudessa sekä kertasin vielä tämän jälkeen lähettämässäni haastattelukutsussa tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteeni, sekä haastateltavan yksityisyysuojan. Kerroin, etten pysty takaamaan tutkimukseen osallistuville kuin osittaisen anonymiteettisuojaan. Tutkimuksesta saattaa tunnistaa haastateltavan vastauksien perusteella, missä palvelualueella hän työskentelee. Perustelen osittaisen anonymiteettisuojaan käyttöä haastateltavien henkilöiden ja heidän organisaationsa julkisella viralla. En selvitä tutkielmassa haastateltavien henkilökohtaisia yksityisasiota.

Tutkijan on huolehdittava, että tutkimukseen osallistumisessa käytetään tietoon perustuvaa suostumusperiaatetta. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja osallistuja voi perua tai jättäytyä tutkimuksesta milloin tahansa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta-TENK.) Kerroin johtoryhmässä tutkimukseen osallistumisen olevan vapaaehtoista ja muistutin siitä vielä kutsussa sekä haastattelun alussa. Haastatteluun osallistumisen saattoi perua missä tahansa vaiheessa tutkimusta. Erillisessä tilaisuudessa ylin johtohenkilö kehotti muita osallistumaan tutkimukseeni, joka saatettiin ottaa velvollisuutena ottaa vastaan haastattelukutsu. Sisäpiiriläisenä haluan luottaa johtohenkilöiden omaan harkintaan osallistumisesta tutkimukseen. Pyysin haastateltavilta haastattelun alussa suullisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta, jonka koin riittäväksi. Haastattelujen jälkeen lähetin yliopiston tietosuojalomakkeen ja kerroin tutkimukseni etenemisestä.

Aineiston keruussa, käsittelyssä ja arkistoinnissa olen pyrkinyt olemaan huolellinen. Etähaastatteluissa, jotka toteutin työpaikallani erillisessä toimistossa, käytin kuulokkeita. Tällöin

pystyin takaamaan yksityisyyden haastattelun aikana, jotta ääni ei missään vaiheessa kantautunut seinien ulkopuolelle. Tämän takia myöskään puhelintallenteet eivät onnistuneet. Olin laittanut myös oveen lapun, että ei saa häiritä haastattelun aikana. Kotona tehdyissä etähaastatteluissa olin varmistanut, että paikalla ei ole muita haastattelujen aikana.

Anonymiteettisuojaan parantamiseksi olen häivyttänyt tutkimustuloksista haastateltavan palvelualueen tai työtehtävään liittyviä tunnistettavia tietoja. Yksittäisiä tunnistetietoja saattaa sisällöstä löytyä. Käytin tuloksissa haastateltavista tunnistetietoina Asiantuntija1, Asiantuntija2...Asiantuntija8.

Tutkimustuloksia voidaan tarkasti rajatussa ryhmässä osittain yleistää, kun aineisto on nimenomaisen ryhmän kannalta määrällisesti tai laadullisesti edustava. Tässä yhteydessä se tarkoittaa, että aineisto koostuu perustellusti ryhmän toiminnalle keskeisistä henkilöistä tai ilmiön eri puolia edustavista ryhmistä. (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne & Paavilainen 2013, 145). Olen saanut kerättyä kattavan aineiston haastattelemalla laajasti Nokian kaupungissa toimivia johtavia virkahenkilöitä. Tutkimustulosten tarkoitus on ensisijaisesti palvella Nokian kaupunkia organisaationa Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyössä. Tuloksia voidaan hyödyntää muiden vastaavassa vaiheessa ja samankokoisten Lapsiystävällinen kunta -mallin organisaatioissa. Olen reflektoinut omaa asemaani sisäpiiritutkijana koko tutkimusprosessin ajan aineiston keruusta tutkimustuloksiin ja kirjoittanut sen näkyväksi. Sisäpiiriläisenä pystyn arvioimaan analyysivaiheessa, kuinka hyvin haastatteluissa haastateltavat pyrkivät puhumaan totuudenmukaisesti vai yritettiinkö vastauksia kaunistella.

Lisäksi olen huomioinut ja kunnioittanut tutkimuksen teemoja aiemmin käsitelleitä tutkijoita tutkimuksessani. Olen tuonut laajasti muiden tutkijoiden saavutuksia esiin teoreettisessa viitekehysessä ja ollut tutkimusraportissa huolellinen viittauksissa.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimustulokset.

5 OSALLISUUDEN INTEGROIMINEN TOIMINTAKULTTUURIIN

5.1 Päätöksenteon valmistelussa on velvollisuus mahdollistaa lasten ja nuorten osallisuus

Jotta ymmärretään, miksi kuntaorganisaatiossa on haluttu lähteä kehittämään lasten ja nuorten osallisuutta, on selvitettävä syyt sille, miksi lasten ja nuorten osallisuuden edistäminen koetaan tärkeäksi. Tässä luvussa käsittelen, miten osallisuutta edistetään ja minkälaisiin asioihin on hyvä kiinnittää huomiota jatkossa, jotta integroituminen vahvistuu toimintakulttuurissa. Tuon esiin asiantuntijoiden ajatuksia YK:n lapsen oikeuksista ja niiden neljästä peruseriaatteesta, jotka ohjaavat taustalla johtavien virkhenkilöiden työtä. Käsittelimme lapsen oikeudet lyhyesti haastattelun aikana. Tuloksissa tarkastelen, kuinka Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyö tukee osallisuuden integroitumista yhä vahvemmin ja kokonaisvaltaisemmin päätöksenteon prosessin eri vaiheissa.

Kuntapalveluiden kokonaiskuvassa lapset ja nuoret sekä perheet ovat kohderyhmä, jolle tarjotaan palveluita. Yhtä lailla työtä tehdään myös aikuisille ja ikäihmisille sekä kohdennetusti erityisryhmille, kuten vammaisille ja maahanmuuttajille. Erityisryhmiin kuuluu myös lapsia ja nuoria. Haastateltujen asiantuntijoiden toimialat vaihtelivat siltä osin, kuinka paljon lasten, nuorten ja perheiden asiat ovat työtehtävissä mukana. Osalla asiantuntijoista työn lähtökohtana ovat YK:n lapsen oikeuksien sopimus, kuten lapsen edun huomioiminen. Erityisesti asiantuntijat, jotka tekevät työtä kaikille kuntalaisille muistuttivat, että kaupungin on kehitettävä rakenteita ja tarjottava yhdenvertaisesti palveluita kaikille kohderyhmille.

Aineistossa asiantuntijoiden vastaukset painottuivat osallisuuden edistämässä etupäässä poliittiseen ulottuvuuteen, eli lasten ja nuorten kuulemis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämiseen päätöksen teossa. Valtaosa haastatelluista asiantuntijoista kokee, että Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyön aikana on pystytty edistämään lasten ja nuorten vaikuttamismahdollisuuksia sekä pyritty huomioimaan ja osallistamaan vahvemmin lapsia sekä nuoria päätöksenteossa. Haastatteluista kävi ilmi, että Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyön aikana on haluttu lisätä tietoisuutta

siitä, kuinka päätöksenteon valmistelussa lasten ja nuorten kuuleminen on velvoite. Sitä pidettiin merkittävämpänä asiana koko Lapsiystävällinen kunta -mallissa.

Sosiaalista osallisuutta on aineiston perusteella vahvistettu tarjoamalla nuorten toiveiden perusteella monipuolista vapaa-ajantoimintaa, jossa on huomioitu myös haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset ja nuoret. Nuorten siirtymistä työelämään on tuettu jakamalla kesätyöseteleitä, jotta nuorten työnsaanti madaltuisi kesätyön kohdalla. Kuten aikaisemmin on tullut esille, osallisuuden edistämisen taustalla on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka on sisällytetty useampaan lakiin ja joka ohjaa kaupungin palveluita.

5.2 Päätöksentekijöillä on yhteiskunnallinen vastuu, että lapsen oikeudet toteutuvat

Aikaisemmassa luvussa on selvitetty, kuinka lapsen oikeudet näkyvät palvelualueiden ohjaamisessa lainsäädännöissä eri tavoin. Tämä tulee esiin myös aineistosta. Mitä vahvemmin ja konkreettisemmin lapsen oikeudet näkyvät lainsäädännössä, sitä enemmän ne on otettu huomioon työtehtävissä ja päätöksissä. Haastattelun aikana lakiuudistusta odottaa yksikkö, joka ei ole kehittänyt osallisuutta vielä suunnitelmallisesti. Tämä yksikkö odottaa uudistukselta monipuolisia näkökulmia tuottaa erityisesti haavoittuvaisessa asemassa oleville palveluja. Haastattelun hetkelläkin yksikön palvelualueen lainsäädännön *lähtökohtana on ollut yksilöllisten tarpeiden huomioiminen palvelun sisällä*, mutta asiakaspalvelutilanteissa on huomioitu, *ettei laki aina toteudu, kuten lainsäätäjät on sen tarkoittanut*. Aineistoista selviää, ettei esimerkiksi ostopalveluissa lapsen etua pystytä aina huomioimaan, koska palveluiden tarjoaminen on ulkopuolisten toimijoiden varassa. Yksikkö ei pysty yksistään vaikuttamaan sidosryhmien päätöksiin.

Aineiston perusteella asiantuntijat ymmärtävät, kuinka laki ja lapsen oikeudet sekä niiden neljä peruseriaatetta vaikuttavat taustalla ja ohjaavat kaupungin palvelualueiden johtavien virkahenkilöiden toimintaa sekä päätöksentekoa. *Lapsen oikeudet ovat ratifioitu lainsäädäntöön ja perustana kunnan lakisäätöihin palveluihin*. Erityisesti lapsen oikeudet ohjaavat lasten ja nuorten palveluiden taustalla, missä lapsiin vaikuttavia päätöksiä tehdään jokapäiväisessä arjessa. Tätä ei aina

edes tiedosteta, kun oikeudet on sisään kirjattuna ohjaavissa asiakirjoissa. Aineiston perusteella asiantuntijoilla on vahva tahto ottaa lapsen oikeudet huomioon myös organisaatiotasoisessa ja poikkihallinnollisessa kokonaissuunnittelussa. Aineistossa korostuu päätöksentekijöiden yhteiskunnallinen vastuu huolehtia lapsista ja heidän oikeuksien toteutumisesta. Lapsen oikeudet ja niiden periaatteet, kuten osallisuus sekä lapsen edun huomioiminen, kuuluvat koko organisaatiolle ja kaikille palvelualueille, mikä yhdistää kaupunkia. Palvelualueiden yhteistyö lapsiystävällisyyden takaamiseksi lisää lapsen etua.

Viime vuosina Nokian kaupungin asukasluku on ollut kasvusuunnassa, ja kuntaan on muuttanut paljon erityisesti lapsiperheitä (Aamulehti). Aineiston perusteella asiantuntijat tiedostavat, että Lapsiystävällinen kunta -mallista saatu tunnustus kehittää kaupunkikuvaa, jolla on vaikutusta ihmisten mielikuviin Nokian kaupungista. Sitä pidetään *arvona, jota kohti kaupunki tekee pitkäjänteisesti työtä*. Tätä myönteistä, tulevaisuuteen pohjautuvaa arvoviestiä on asiantuntija5:n mukaan haluttu välittää myös muuttovoittoisena kaupunkina me -muodossa ulospäin.

”Me halutaan viestittää, että lapsissa on tulevaisuus, lapset ovat ilo, lapset ovat tärkeitä ja sitten, että Nokia on kasvava kaupunki. Meillä on lapsiperheitä ja lapsia paljon. Me halutaan kaupunkina olla luomassa puitteet hyvälle kasvulle ja hyvälle elämälle, jossa lapsen oikeuksia kunnioitetaan ja nähdään ne tärkeinä.” (asiantuntija 5)

Asiantuntija7 tuo esiin, kuinka henkilökohtaisella tasolla Lapsiystävällinen kunta -mallin arvot ovat myös lähellä hänen omaa ajatteluaan.

”..tietysti ollu lähellä kyllä tota niiku omaa ajattelua niiku yhden väestöryhmän osalta niinkun aina lapset ja nuoret heidän hyvinvointi kokonaisuutena. He kuitenkin muodostaa meille tulevaisuuden sitten jatkossa.” (asiantuntija7)

Tutkimuskirjallisuudesta tästä hyvää tarkoittavasta ja toiveikkaasta lausahduksesta ”nuoret ovat tulevaisuutemme” kumpuaa kriittinen näkökulma, joissa lasten ja nuorten poliittinen osallistuminen voidaan kuvitella, mutta vasta aikuisuuden kannalta. Teoreettisessa viitekehyksessä tuon esiin tutkija H.R. Gordonin sosiaalisen kuulumisen mallin, joka on lähtöisin Hugh Starkeyn (2003) ”aloittelevan”

kansalaisuuden Deficit-mallista. Mallissa aikuiset ajattelevat tiedostamatta lapset alisteisesti tulevaisuuden päätöksentekijöinä, joista aikuisten on huolehdittava tässä hetkessä. (Gordon 2010, 8–9; sit. Starkey 2003.)

Asiantuntija4 pohtikin haastattelussa, *ettei lapsia välttämättä aina kohdella tasa-arvoisina*, kun lapset, nuoret ja perheet otetaan kehittämiseen mukaan. Tutkimuskirjallisuuden perusteella haasteena saattaa olla erilainen käsitys siitä, mitä lapset, nuoret perheet ja ammattilaiset tarkoittavat osallisuudella. Ammattilaisille saattaa riittää, että osallisuudella varmistetaan yhteistyön varmistaminen, kun taas lapset ja nuoret halusivat tulla kuulluksi ja vakavasti otetuiksi. Ratkaisevaa ammattilaisten työssä ja toiminnassa on heidän tapansa käsitteellistää osallisuus ja osallistuminen. Ensin on selvitettävä, että kaikilla on yhtäläinen ymmärrys, mitä ollaan tekemässä ja roolit sekä vastuut on jokaisella tiedossa. Tämän jälkeen aikuiset toimivat kumppaneina ja kuunnellen sekä tukien lasten ja nuorten toimintaa siinä hetkessä mahdollistaen aito osallistuminen. Tarkistuslistana voi käyttää Laura Lundayn mallia (ks. 3.1), jonka hän kehitti Irlannin kansalliseen strategiaan mahdollistamaan lasten ja nuorten aidon kuulemisen. (Kiili & Moilanen 2019, 144; Hubbard 2016, 302; Hart 1997, 40–42; Irlannin kansallinen Strategia 2015, 22.)

Aineistosta tulee ilmi, kuinka johtavien virkahenkilöiden on sisäistettävä lapsen oikeudet ja huomioitava niiden merkitys heidän päivittäisissä tehtävissään, kuten päätöksien valmistelussa sekä lapsivaikutuksen arvioinnissa. Heillä on päällimmäinen valta ja vastuu, että lapsen oikeudet sekä niiden periaatteet tulee huomioitua. Tätä ei erikseen valvota tai arvioida, kuten asiantuntija5 ja asiantuntija1 tuo haastattelussa esiin.

”Lapsen oikeudet ja niiden periaatteet sisältyvät lapsivaikutuksen arviointiin, mutta miten vahvasti ne jokainen on esillä, niin se on kysymysmerkki.” (asiantuntija 5)

”...kun itse vielä sisäistetään, mitä se meillä tarkoittaa ja just jokapäiväisessä työssä muistettais niitä asioita... (...) ...se että aikuisten käsissä on toteutuuko se vai eikö se toteudu. Sillä sektorilla varmasti sitä työtä vielä riittää.” (asiantuntija1)

Asiantuntija7 on huomionnut, ettei lapsilla ja nuorilla ole samalla lailla vaikuttamismahdollisuuksia kuin aikuisilla, jonka takia heidän äänensä on tultava kuulluksi erikseen.

”...kuinka tärkeä on huomioida lasten ja nuorten äänen kuuluviin tuleminen erikseen, koska heillä ei välttämättä niitä luontaisia vaikutuskanavia niin ole.” (asiantuntija7)

Tämän tiedon perusteella johtavien virkahenkilöiden vastuulla on tiedostaa tutkimuskirjallisuudesta esiin tullut aikuisten ja lasten sekä nuorten välille syntyvä vallankäytön jännite, joka lisää lasten ja nuorten poliittiseen osallisuuteen eriarvoisuutta. (Bäcklund & Kallio 2012, 42.), Johtavien virkahenkilöiden on oltava tietoisia osallisuudessa tapahtuva mahdollinen tokenismi, joka vaikuttaa heikentävästi lapsiystävällisen toimintakulttuurin toteutumiseen ja pyrkimykseen vahvistaa aitoa osallisuutta. (Hart 1997, 40–42).

5.3. Osallistavat kuulemismenetelmät osaksi päätöksenteon valmisteluvaihetta

Kuten johdannossa tuon tutkimuskirjallisuuden kautta esiin, on osallisuus Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden ajan jäsentänyt kuntaorganisaation kysymyksiä (Kiilakoski 2021, 31). Myös Nokian kaupungissa on lasten ja nuorten osallisuutta kehitetty valtaosalla palvelualueista ja tulosalueilla jo pitkään omista tarpeista käsin. Asiantuntija1 tuokin esiin huolen, ettei haastattelun hetkellä kaupungissa ole ollut yhtenäistä osallisuusohjelmaa, joka määrittäisi yhteneväiset periaatteet, miten osallisuutta viedään eteenpäin organisaation kokonaiskuvassa.

”Meillä ei ole osallisuusohjelmaa kaupungissa, eikä tavallaan niitä osallisuuden periaatteita annettu sieltä ylhäältäpäin. Se, että mihin kaikkeen se osallisuus kytkeytyy, että mikä se on siinä isossa kuvassa, jolloin se on aika pirstaleista ylipäätänsä Nokian kaupungissa tää osallisuus.” (asiantuntija1)

Aineistosta voi nähdä, kuinka sosiaalista osallistamista on vahvistettu tarjoamalla nuorten toiveiden perusteella harrastusmahdollisuuksia. Vapaa-ajan tarjonnassa on otettu huomioon haavoittuvaisessa asemassa olevat, kuten liikuntarajoitteiset ja lisätty heille osallistumismahdollisuuksia. Erityisesti yhteistyössä sidosryhmien kanssa liikuntaryhmien monipuolisuutta kasvattamalla on haluttu tavoittaa nuoret, jotka eivät ole aikaisemmin palveluja käyttäneet. Nuorten siirtymistä koulutuksesta työelämään on Nokian kaupungissa tuettu yrittäjille suunnatulla kesätyösetelillä, jota nuoret voivat tarjota mahdollisille työntantajille palkkatueksi.

Lapsia ja nuoria on poliittisesti osallistettu muun muassa asuin- ja kaupunkiympäristöön, vapaa-aikaan ja kouluruokaan. Kuulemismahdollisuuksia on kehitetty palvelualueilla päätöksien valmisteluvaiheen lisäksi myös palautteen saamiseksi. Poliittisen osallisuuden mahdollistamiseksi palvelualueilla on järjestetty raateja, työpajoja, kampanjoitu teemapäiviä- ja viikkoja ja käyty suoraan koululuokissa lapsia sekä nuoria tapaamassa. Edustuksellisia lasten ja nuorten ryhmiä on kuultu myös erikseen pyytämällä lausuntoja ja annettu edustuksellisia puhe- ja läsnäolopaikkoja toimielinkokouksiin sekä lautakuntiin ja valtuustoon. Kutsusta on osallistuttu lasten ja nuorten edustuksellisten ryhmien järjestämiin kuulemistilaisuuksiin. Johtavat virkahenkilöt ovat olleet myös suorassa yhteydessä lapsiin ja nuoriin sekä kehittäneet vaikuttamismahdollisuuksia yhdessä heidän kanssaan.

Aineiston perusteella eri-ikäisille lapsille ja nuorille on kehitetty erilaisia tapoja ja menetelmiä kuulemiskäytäntöihin. Kuulemismenetelmien käyttöönotossa on otettu huomioon eri-ikäisten lasten ja nuorten kyvykkyys ilmaista itseään ja tietyn iän tuoma oikeus tulla kuulluksi esimerkiksi henkilökohtaisissa asioissa. Lasten ja nuorten ajatuksia on kyselyiden tai keskusteluiden sijaan selvitetty myös havainnoimalla, piirtämällä ja pelillisyydellä. Asiantuntijat ovat kokeneet lasten ja nuorten osallistamisen positiivisena, mikä on lisännyt kiinnostusta miettiä erilaisia tapoja ja menetelmiä helpottamaan kuulemista. Haastattelujen aikana oli harkittu ja otettu käyttöön erilaisten digitaalisten ja puhelinsovelluksien käyttömahdollisuuksia.

Osallisuuskokemukset ovat osoittaneet asiantuntijoille, että lapsilla on taitoa ja asiantuntemusta tuoda oma näkökulmansa kuntalaisena ja palvelujen käyttäjinä, kuten asiantuntija⁷ tuo haastattelussa ilmi:

”Joo, hyviä kokemuksia, eli lapsilla on hyviä näkemyksiä, myöskin usein suoraviivaisia näkemyksiä, jota semmosta positiivista suoraviivaisuutta, jota aikuisten maailmassa joskus turhaan jännitetään. On tärkeää, että ne lapset saa oman äänensä kuuluviin ja mul on itselläni ainakin positiivisia kokemuksia siitä.” (asiantuntija 7)

Aineiston ja tutkimuskirjallisuuden perusteella Nokian kaupungissa lasten ja nuorten osallistuminen perustuu virallisiin rakenteisiin, jolloin asiantuntijat tyypillisesti ennalta suunnittelevat kuulemistilaisuudet. Tästä toimintatavasta käytetään nimitystä ylhäältä-alas-suuntautuva lähestymistapa, koska lapset ja nuoret eivät pääse osallistumaan osallistumismenetelmien kehittämiseen, eikä niitä testata riittävästi. Alhaalta-ylös-suuntautuvaa lähestymistapaa on palvelualueilla käytetty yksittäisissä tilaisuuksissa. Tällöin on lapset ja nuoret otettu esimerkiksi tasaveroisiksi kumppaneiksi osallistumismenetelmän suunnittelussa, kuten rakentamalla yhdessä vaikuttamiseen liittyvä digitaalinen peli. (Opetusministeriö 2011, 27; O`Connor 2013,77.)

Aineisto nostaa esiin, kuinka lasten ja nuorten poliittinen osallisuus on organisaatiossa eri tasoista koko kaupungin tasolla, palvelualueittain ja yksiköittäin. Sitä tehdään omista palveluntarpeista käsin. Asiantuntija2 kokee, että hänen työskentelemällään palvelualueella osallisuus on ollut suunnitelmallista ja osana toimintakulttuuria jo pitkään ennen Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyön aloittamista. Tämän takia hänen työskentelemässä palvelualueella koetaan, että malli ei anna lisäarvoa, vaan *Lapsiystävällinen kunta -mallin näkyvyys on kokenut inflaatiota*. Asiantuntija8 mietti, että heidän yksikkönsä osallisuustyössä on vielä kehitettävää, jota lähdetään työstämään *koulutusten ja yhteisen työnsisällön kehittämisen kautta*. Hän toteaa, että *asiakaskuntaa on yleisesti kuultu ja heidän yksittäiset kokemuksensa ovat olleet lupaavia ja niiden vaikutus on nähty*.

Aineiston perusteella poliittisessa osallisuudessa ei erikseen ole huomioitu haavoittuvaisessa asemassa olevien lasten ja nuorten kuulemista. Heitä on kuultu välillisesti kyselyissä, kouluissa ja kuulemistilaisuuksissa. Palvelualueiden yksittäisissä osallistamista lisäävissä kehittämisprosesseissa on pohdittu, miten haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset ja nuoret tavoittaisi. Asiantuntijoita mietitytti, kuullaanko myös haavoittuvaisessa asemassa olevia lapsia ja nuoria tarpeeksi monipuolisesti. Toisaalta Koskisen ja Mietolan (2021) vammaisten lasten ja nuorten osallisuutta käsittelevässä tutkimuksessa tuodaan näkökulma, kuinka osallisuus voi eriyttää niiden puitteissa

toimivat henkilöt entisestään, jos haavoittuvaisessa asemassa oleville muodostuu täysin irrallinen ”erityisosallistuminen” lasten ja nuorten ”yleisestä” yhteiskunnallisesta osallistumisesta. (Koskinen, Mietola 2021, 91.) Muutama asiantuntija nosti huolen, osallistuuko edustuksellisiin ryhmiin ja kuulemistilaisuuksiin liian samanlaisia jo valmiiksi taitavia ja eteviä nuoria, joka on tullut esiin myös useammassa nuorten osallisuutta käsiteltävässä tutkimuskirjallisuudessa (Kiilakoski 2021, 43; Kiili 2016b, 29; Boldt 2021, 151). Lapsiystävällinen kunta -mallissa veloitetaan huomioimaan muutkin kuin aktiiviset ja valmiiksi taitavat lapset ja nuoret.

5.4. Lapsivaikutuksen arvioinnilla on mahdollista tehdä lapsen edun mukaisia päätöksiä

Lapsen oikeuksiin ja niiden periaatteiden noudattamisen tueksi on kehitelty lapsivaikutusten arviointi, jota on tarkoitus tehdä päätöksenteon valmisteluvaiheen tueksi. Tämä tarkoittaa, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset tulee ottaa huomioon, kun tehdään merkittäviä päätöksiä. Lisäksi yhdenvertaisuuden näkökulmasta on tärkeää, että haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset ja nuoret otetaan vahvemmin huomioon päätöksenteon valmisteluissa. (THL, 2022). Ira Custódio (2016) on pohtinut, kuinka lapsivaikutusten arviointia toteutetaan ja ennen kaikkea kuinka sitä hyödynnetään päätöksenteossa. Tähän hän etsi vastausta Lapsiystävällinen kunta -mallissa olevien kuntien kanssa. Tarvitaan osaamisen lisäämistä ja vahvistamista sekä koko kunnan tasoinen linjaus ja toimintaohje siitä, millaisissa asioissa lapsinäkökulma on erityisesti huomioitava, jotta se hyödyntää myös jo olemassa olevia toimintamalleja. Kunnan toimintakulttuurin on mahdollistettava hallintorajat ylittävä valmistelutyö, jotta myös välilliset vaikutukset tunnistetaan. Vaikutuksen arvioinnille on annettava sille kuuluva painoarvo päätöksen teossa, sillä muodon vuoksi tehty työ ei edistä lapsen oikeuksia. (Custódio 2016, 56; Custódio 2016 59–60.)

Myös tästä aineistosta nousee esiin, kuinka lapsivaikutuksen arvioinnista saatua tietoa on hyödynnettävä monitasoisesti niin kehittämistyössä, talousarvion laadinnassa kuin asiakastason työssä. Nokian kaupungin ohjaavassa talousarvion asiakirjassa on sitouduttu tekemään organisaationa ennakko- ja lapsivaikutuksen arviointia merkittävimmissä lapsia ja nuoria koskevissa päätöksissä sekä heille suunnattujen palveluiden arvioitaessa. Ennakko- ja lapsivaikutuksen arvioiteja on laadittu muun muassa kaikkia kuntalaisia koskevassa hyvinvointityön kehittämisprosessissa. Erityisesti

Lapsiystävällinen kunta -mallin aikana on ennakkovaikutusten arvioinnin rinnalle nostettu myös lapsivaikutusten arviointi. Tietoa voidaan kerätä arviointia varten myös valmiiden mittareiden avulla, kuten hyvinvointitilinpäätöksen ja kouluterveyskyselyn vastausten pohjalta, ja tehdä niistä arviointianalyyssejä ja johtopäätöksiä. Saadun tiedon perusteella voidaan kehittää toimintamalleja ja toimintapolkuja parantamaan palveluja.

Asiantuntija3 kertoi haastattelussa esimerkin, kuinka ohjaajaresurssin vaikutuksia analysoidaan lapsivaikutuksen arvioinnin avulla ja miten tämä näyttäytyy lapsen kasvun ja kehityksen tukevaa toimintamallia.

”Nyt ihan juuri tuoreeltaan tulla tekee ihan tässä lähipäivinä ohjaajien määrästä, että miten se vaikuttaa lapsen kasvun- ja kehityksen tukemiseen joidenkin lasten osalta varmasti enemmän kuin toisten. Mut Mitä se tarkoittaa minkälainen ohjaajaresurssi meillä on? Onko se riittävä vai ei ja miten se ohjaajaresurssia jaetaan? muun muassa tällaisista asioista miten se näyttäytyy lapselle ja lapsen kasvun ja kehityksen tukevana toimintamallina.” (asiantuntija3)

Arviointityön avulla on tarkoitus saada selville jo päätöksien valmisteluvaiheessa mahdollisimman laajasti lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset, jotta ne on mahdollista ottaa huomioon päätöksiä tehtäessä. Kuten aiemmin on tullut esiin ovat johtavat virkahenkilöt ratkaisevassa asemassa, kuinka he huomioivat ennakkovaikutusten- ja lapsivaikutuksen arvioinnin kehittämistyön palvelujen kokonaisvalmistelussa ja päätöksenteossa. Arviointityöllä saadun tiedon merkitys on ymmärrettävä kaupungin ja palvelualueiden kokonaiskuvassa sekä päätöksenteon tukena. Asiantuntija3 kertoi, haastattelussa, kuinka merkittävältä lapsivaikutusten arviointi näyttäytyy päätöksenteossa niin johtavan virkahenkilön kuin päätöksentekijöidenkin näkökulmasta. Lapsivaikutuksen arvioinnin avulla johtava virkahenkilö antaa päätöksentekijöille tiedoksi ennakkoon siitä, miten erilaiset päätökset vaikuttavat lasten tulevaisuuteen. Arvioinnin avulla on mahdollista tehdä lasten edun mukaisia päätöksiä.

”Sil on aika iso tuota merkitys, et yksittäis esimerkiks minun virkamiehen näkökulmasta näyttäytyy lapsivaikutusten arviointi tehdään ja se annetaan tiedoksi ja

päätöksentekijät sit tekevät päätöksen, he tekevät päätöksen, minkä he katsovat viisaaksi tehdä ja oikeaksi, mut he on ainakin tietoisia siitä, että miten se vaikuttaa lasten elämään se päätöksen tekeminen ja tekevät he sit minkälaisen päätöksen tahansa, koska siinä usein on tuota siinä arvioinnissa esimerkiksi kolme vaihtoehtoo, jos tehdään näin, niin lapsen näkökulmasta on tällainen seurauks ja jos tehdään näin, niin tällainen, ni miust se on kaiken kaikkiaan tukee sitä päätöksen tekoa ja tuo sitä riittävää tietopohjaa sen mahdollisimman hyvän päätöksen tekemiseksi.” (asiantuntija3)

Haastattelujen perusteella asiantuntijat ymmärtävät, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvat tulevaisuuden vaikutukset on huomioitava sekä heitä on kuultava päätöksenteon eri vaiheissa. Asiantuntijat korostavat, kuinka lapsista huolehtiminen yksilön varhaisessa vaiheessa vähentää yhteiskunnasta syrjäytymistä tulevaisuudessa. *On lapsen etu, että heille taataan ympäristö, jossa on hyvä kasvaa ja kehittyä.*

5.5 Tietoisuuden lisääntyessä integroituminen lapsiystävälliseen toimintakulttuuriin vahvistuu

Lapsiystävällinen toimintakulttuuri syntyy uusien näkökulmien tunnistamisesta ja tiedostamisesta sekä niiden ottamisesta osaksi kehittämistyötä. Tarvittaessa muutetaan vanhoja toimintamalleja. Aineistosta voi lukea, kuinka Lapsiystävällinen kunta –mallin arvot ovat alkaneet ohjata asiantuntijoita henkilökohtaisella ja mentaalilla tavalla. Lapsiystävällinen kunta -kehittämistyön alettua asiantuntija3 on huomannut muutoksen, kuinka palvelualueiden välisissä keskusteluissa on alettu siirtää painopistettä organisaatio- ja sektorinäkökulmasta suoraan lapsiin ja perheisiin. Muutos ei ole vielä automaatio ja asiasta myös joudutaan muistuttamaan, kuten asiantuntija3 ja asiantuntija1 kommentoivat:

”(...) et oikeesti sitä niiko mietitään, et tää on semmone, semmonen asia, mitä me ollaan lukuisissa keskusteluissa tuotu että mietitään jotakin jonkin asian tai palvelun tuottamista tai viestintää, et hei kenen näkökulmasta tää asia nyt on näin. Pitäskö

meidän niikö miettiä, miltä tää näyttää lapsen näkökulmasta, miltä tää näyttää perheen näkökulmasta tää asia. Kyllä aina silloin tällöinki törmätään siihen, et asiat mietitään hyvin niikö organisaation näkökulmasta. (...) (asiantuntija3)

”...monialaista työtä, niin sitä pitää muistutella, että hei meidän pitää muistaa kuulla, on ne sitten lapsia ja nuoria, ni ei aina muisteta, että meillä on sellainen velvollisuus.” (asiantuntija1)

Kehittämistyön edetessä toimintakulttuuri muuttuu ajan kanssa lapsiystävällisempään suuntaan. Lapsiystävällinen kunta -mallin prosessista puhuttiin aineistoissa myös metaforallisesti *matkana, jona aikana kulttuuri vakiintuu*. Jotta matka jatkuu kohti lapsiystävällisempää kulttuuria, on sen vahvistuttava ja vakiinnuttava sekä malliin on koko organisaation osallistuttava. Asiantuntija1 pitää lapsiystävällinen kunta -mallin tärkeimpänä antina sitä, että se on koko organisaation yhteinen kehittämisprosessi, joka on tuonut lasten ja nuorten eteen tehtävään työhön konkretiaa puheiden sijaan.

”...tavallaan että aina puhutaan, että lapset ja nuoret on tärkeimpiä asioita monesti, mutta siitä on helppo puhua ja sanoo ja pitää asioita tärkeänä. Että tavallaan tän mallin niiku paras anti varmaan on just se, että se tuo konkretiaa sitä asiaa. Se edellyttää kaikilta jotakin toimenpiteitä, kaikkien pitää tehdä jotakin.” (asiantuntija1)

Asiantuntija6 tuo esiin, kuinka toimintakulttuurin muutoksen eteen on tehtävä säännönmukaisesti työtä, jotta palveluiden kehittämisen eri prosessin vaiheissa valmistelusta päätöksentekoon otetaan huomioon automaattisesti lapsinäkökulma. Tietoisuuden lisääntyessä lapsiystävällinen kehittämisprosessi sulautuu suunnitteluun ja konkreettiseen työhön sekä osaksi toimintakulttuuria.

..(..)ku kulttuurin muodostuminenhan on pitkä prosessi, niinku jos puhutaan, et joku kulttuuri vakiintuu, niinku vaikka toimintatavaksi, niin koko organisaatiossa, niin mun mielestä tässä ollaan niiku hyvällä matkalla ja justiin tavallaan nyt tätä vaan systemaattisesti jatketaan, niin se niiku voimistuu ja vahvistuu sitten osaksi kaupungin toimintaa, valmistelua, suunnittelua ja päätöksentekoa...(..) ...tietoisuuden lisääminen ja semmonen, niikun et se tulee niikun osaksi enemmän tietoista

suunnittelua tai arkista työtä sitten sitten siinä arjessa, että se tunnistetaan ja se huomioidaan automaattisesti tai jopa ideoidaan jotain uutta ja tunnistetaan, että ainii että tässähän vois hyödyntää sitä ja huomioida, vaikka niiku lapsinäkökulma tai näin poispäin.” (asiantuntija6)

Lapsiystävällinen kunta -mallin työ on koordinoitua. Tietoa jaetaan ulkoisessa sekä sisäisessä viestinnässä kaupungin viestintäkanavien kautta. Erityisesti asiantuntijat kokevat, että kaupungin johtoryhmälle on mallista tiedotettu hyvin. Palvelualueilla ovat resurssit lähinnä riittäneet sisäiseen tiedottamiseen. Asiasta on puhuttu palavereissa ja koordinaattorin lähettämiä viestejä on jatkolähetetty työntekijöille. Huolta aiheutti, että luetaanko ja huomioidaanko viestejä työntekijöiden keskuudessa? Jääkö viestit saavuttamatta ja sen takia tietoisuus lapsiystävällinen kunta -mallin ohjaavista arvoista ei kasva organisaatiossa? Asiantuntija4 pohti haastattelussa viestinnän haastavuutta, kuinka kiireisessä työarjessa viestit ehditään ottaa vastaan. Näkökulmaa on siirrettävä viestinnässä vastaanottajiin ja huomioitava kanavat ja sisällöt, joilla saadaan vastaanottajan huomio kiinnitettyä viestiin.

”Mutta viestintä on aina vähä sellainen se on aina jatkuva kehittämisen alue kaiken kaikkiaan, että sitten ehkä se tietenkkin, että minkälaisia ne viestit on, että huomataanko niitä, ehditäänkö kiinnittää huomiota ja muuta. Se on varmaan jatkuva kehittämisalue kaiken kaikkiaan.”(asiantuntija4)

Asiantuntija6 siirtää vastuuta myös viestinnästä viestien vastaanottajille. Viestinnällä saadaan tietoisuutta levitettyä, mutta viestien vastaanottajien on myös siihen osallistuttava, jotta viesti menee eteenpäin ja se sisäistetään organisaation työntekijöiden keskuudessa.

”Viestinnästä voidaan tehdä saavutettavampaa, mutta niiden lukeminen on työntekijöiden aktiivisuudestakin kiinni.” (asiantuntija6)

Haastattelemi asiantuntijat tuovat esille konkreettisia toimenpiteitä, kuinka tietoisuutta voidaan lisätä, jotta organisaatiossa työskentelevien lähtökohtana on osallisuutta lisäävä lapsiystävällinen toimintakulttuuri. Aineiston perusteella johdon lisäksi myös Nokian kaupungin henkilöstön on

tultava laajemmin tietoisiksi Lapsiystävällinen kunta -mallin arvoista ja sisällöistä. Tietoisuutta voidaan lisätä koulutuksen kautta. Lapsiystävällinen kunta -mallin ohjaavat arvot on hyvä tuoda esiin työyksikköjen kehittämispäivässä sekä miettiä yhteistoiminnallisesti, miten ne saadaan sisällytettyä toimintakulttuuriin. Lisäksi koko organisaation tasolla voidaan tarvittava osaaminen osallisuudesta ja kuulemiskäytännöistä varmistaa lisäämällä nämä teemat koulutustarjontaan. Koulutuksien avulla Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyöstä on mahdollista jakaa tietoa monitasoisesti ja kasvattaa tietoisuutta organisaation sisällä. Lapsiystävällinen kunta -mallin alusta lähtien koulutuksia on tarjottu niin johdolle kuin henkilökunnallekin, mutta osallistuminen on ollut vähäistä. Aineistosta selvisi, että tahtotilaa on ollut osallistua koulutuksiin, mutta ajanpuutteen takia ei niihin ole aikaisemmin ehditty osallistua.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6.1 Osallisuus lapsiystävällisessä toimintakulttuurissa

Tutkielmani tavoitteena oli vastata kysymykseen: ”Mitkä asiat vahvistavat alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten osallisuuden integroitumista kaupungin toimintakulttuuriin, jotta lapsen oikeudet toteutuvat kaupungin päätöksenteossa ja palveluissa?” Tarkoitukseni oli tutkia, kuinka Nokian kaupungissa voidaan vahvistaa lapsiystävällisempää toimintakulttuurin muutosta niin palveluissa kuin päätöksenteossa UNICEFin Lapsiystävällinen kunta mallin avulla ja minkälaisia haasteita siinä saattaa tulla.

Suomessa on käytössä kansanvalta, joka toteutetaan edustuksellisten elinten kautta (Eskelinen, Gretscher, & Kiilakoski ym. 2012, 45). Kaupungin johtavat virkahenkilöt valmistelevat päätöksentekoa varten esityksiä ja lopulliset päätökset tekevät vaaleissa valitut valtuutetut. Vaaleissa valitut kunnanvaltuutetut määrittelevät, mihin investointeihin ja palveluihin lopulta kaupungin määrärahat kohdistuvat. Kansalaisoikeudet ovat laissa varmistettu yli 18-vuotiaille Suomen kansalaisille demokratian ja äänestys-oikeuden kautta. Suurin osa täysi-ikäisistä, eli aikuisista ja ikäihmisistä pääsevät vaikuttamaan kuntavaaleissa kuntapäätäjien valintaan, toisin kuin lapset. Perhe on ensisijaisesti vastuussa alle 18-vuotiaiden lasten hyvinvoinnista. YK:n lapsen oikeuksien sopimus ohjaa Suomen valtiota ja kaupungin hallintoa sekä palveluita. Kaupungilla on vastuu

investoida edellytykset hyvälle kasvuympäristölle ja luoda tukipalveluja vanhempien rinnalle. (ks. 3.3.)

Nokian kaupungin valtuutetut ovat sitoutuneet valtuuston ja kaupunginhallituksen päätöksellä Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyöhön, jonka avulla turvataan myös lasten ja nuorten asema päätöksenteossa (UNICEF, 2023). Krauskopf (2012) mukaan lapset ja nuoret ovat kykeneväisiä välittämään tietoa ja edistämään sekä vaikuttamaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa oman osaamisensa ja näkemyksensä kautta. (Krauskopf 2012, 259). Heidän poliittista osallisuuttaan on arvostettava nykyhetkessä, eikä vasta tulevaisuudessa. Tutkimushaastatteluissa asiantuntijoiden puhuessa lapsista tulevaisuuden päätöksentekijöinä he vahvistivat H.R. Gordonin (2010) ajatusta siitä, että lapset ja nuoret tekevät poliittisia päätöksiä vasta aikuisena. Tässä hetkessä aikuiset toimivat portinvartijoina ja lasten ja nuorten ”huoltajina”. Samalla myös vahvistuu Hugh Starkeyn (2003) teoreettinen näkökulma, jonka mukaan aikuiset tiedostamatta erottelevat aikuiset ja nuoret toisistaan, joka tukee nuorten alisteista asemaan aikuisten maailmasta. Tämä ajattelumalli luo epätasa-arvoa sukupolvien välille. (Gordon, 2010, 8–9.)

Tutkimukseni mukaan osallisuuden integroituminen toimintakulttuuriin kuuluu koko organisaation kaikille palvelualueille, ja siihen tarvitaan myös poikkihallinnollista yhteistyötä. Lapsen oikeudet on sisäistettävä organisaation toiminnassa jokapäiväiseen arkeen sekä pohdittava, missä työtehtävissä erityisesti nämä näkökulmat on otettava huomioon. Lapsivaikutusten arvioinnin merkitys lasten ja nuorten tulevaisuuden hyvinvoinnin kannalta on pidettävä mielessä päätöksiä valmistaessa ja tehtäessä. Prosessissa voidaan hyödyntää jo olemassa olevaa tietoa, mutta tärkeää on kuulla myös lapsia ja nuoria. Aineistosta tuli ilmi, kuinka edustukselliset vaikuttajaryhmät koetaan hyväksi lasten ja nuorten kuulemiskanaviksi ja heidän kanssaan tehdään myös yhteistyötä. Tuloksissa nousi toisaalta myös huoli, että edustuksellisissa ryhmissä toimii vain jo valmiiksi menestyneitä, joilla on parhaat valmiudet ilmaista ajatuksiaan. Aikaisemman tutkimustiedon (Kiilakoski 2021, 43; Kiili 2016b, 29; Boldt 2021, 151) pohjalta ajatellaan, että ryhmästä puuttuvat hiljaiset tai haavoittuvaisessa asemassa elävät lapset ja nuoret. Asiantuntijoille on tärkeää, että kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua.

Kuten toisessa luvussa on tullut ilmi, Nokian kaupungissa lasten parlamentti ja nuorisovaltuusto on pyritty pitämään matalan kynnyksen osallistumismuotoina, joihin kaikilla halukkailla on mahdollisuus osallistua. Toiminnassa on mukana myös haavoittuvaisessa asemassa olevia lapsia ja nuoria. Toiminnan lähtökohtana on tuottaa toimintaa lapsilta lapsille ja nuorilta nuorille, jolloin lapsia ja nuoria osallistuu vaikuttamistoimintaan myös ryhmien ulkopuolella. Edustuksellisten vaikuttajaryhmien jäsenet kuulevat muita lapsia ja nuoria laajasti yhteistyössä koulujen oppilaskuntien, nuorisotilojen ja kyselyjen kautta. Tapahtumiin on osallistunut myös haavoittuvaisessa asemassa olevia lapsia ja nuoria pienluokkien sekä erityiskoulun kautta. Muutamalla palvelualueella työntekijät ovat kuulleet suoraan lapsia ja nuoria kyselyillä tai menemällä päiväkotiryhmiin sekä koululuokkiin, johon ovat osallistuneet myös eri taustaiset lapset ja nuoret. Haavoittuvaisessa asemassa olevia osallistujia ei ole tilastoitu erikseen, eikä heille ole järjestetty erillisiä kuulemistilaisuuksia. Vammaisryhmille on mahdollistettu sosiaalisen osallisuuden tapoja, kuten matalakynnyksistä vapaa-ajantoimintaa erilaisten liikuntaryhmien muodossa.

Haastattelujen perusteella osallisuus- ja kuulemismenetelmiä on pyritty laajentamaan vaikuttajaryhmien ulkopuolelle, mutta rakenteet ovat pääosin ylhäältä alas painotteisia. Asiantuntijat ottavat yhteyttä ja tapaavat nuoria, kun heiltä halutaan ja tarvitaan ajatuksia sekä mielipiteitä. Sellaisia menetelmiä, jossa nuoret itse ryhtyisivät valmiiden rakenteiden ulkopuolelta ja toisivat ajatuksiaan esille alhaalta ylöspäin ei haastatteluista tullut esille. Toimintakulttuurin muutoksen esteet on tiedostettava otettava osallisuusmenetelmiin mukaan myös alhaalta ylös toimintamalleja. Tämä mahdollistaa laajemmin lapsille ja nuorille monikanavaisia sekä matalan kynnyksen tilaisuuksia virallisten vaikuttamisrakenteiden lisäksi. Lapset ja nuoret on kohdattava yhtenä kuntaorganisaation sidosryhmänä ja ottaa kehittämistyöhön tasavertaisina kumppaneina huomioiden heidän ikätasonsa ja kiinnostuksen kohteensa. Lapsilla ja nuorilla on paras tuntemus ymmärtää heidän maailmaansa. He pystyvät toimimaan tiedon välittäjinä ja edistäjinä yhteiskunnassa sekä erilaisissa yhteisöissä. Sitä kautta vaikuttaa erilaisiin yhteiskunnallisiin suunnitelmiin oman näkemyksensä ja osaamisensa kautta. (Krauskopf 2012, 259.)

Tutkimukseni osoittaa, että aikuisten on itsekriittisesti pohdittava omaa suhtautumista ja asenteita sekä tiedostaa, miten omalla toiminnallaan voi rakentaa vahvempaa lapsiystävällistä toimintakulttuuria lisäämällä aitoa osallisuutta ja purkamalla vallan käytön jännitteitä. Ennen kaikkea on ymmärrettävä Hartin (1997) teorian pohjalta aidon osallisuuden ja tokenismin ero: ei riitä, että

osallisuus toteutetaan kuulemalla vain yhtä tai muutamaa nuorta. On selvittävää, ovatko edustusnuoret kuulleet muita nuoria ja millä otannalla. Jotta aito osallisuus on mahdollista toteuttaa, on lapset ja nuoret otettava alusta asti keskusteluun mukaan. Aluksi osallistujille on kerrottava, mitä heidän kanssaan tehtävä yhteistyö merkitsee ja mihin he voivat vaikuttaa. Jälkikäteen on muistettava ilmoittaa myös osallistuneille lapsille ja nuorille osallisuustyöstä syntyneet päätökset.

Tutkimukseni perusteella osallisuusprosessi ja lapsivaikutusten arviointi vaatii erityisesti johtavilta virkahenkilöiltä resursseja ja aikaa sellaisessa hektisessä ja haastavassa työssä, jossa on otettava kaikki kuntalaiset yhdenvertaisesti huomioon. Olen työssäni huomannut, että päätöksentekoa varten tehtävä valmistelutyö joudutaan tekemään usein nopeassa aikataulussa. Lasten ja nuorten, kuten muidenkin kuntalaisten osallistamiseen käytettävä aika valmistelutyössä saattaa olla haaste. Aineistossa toivotaan kaupungin johdolta ohjaavaa asiakirjaa osallisuustyölle. Asiakirja loisi yhdenvertaisen perustan koko organisaation osallisuustyölle, kuten määrittäisi palvelualueiden ja yksiköiden kuntalaisten osallisuustyöhön käytettyä resurssia.

Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, osallisuustyön integroimiseen ja siihen käytettävän resurssin ja ajan säästämiseksi palvelualueiden ja yksiköiden on tehtävä enemmän yhteistyötä sekä jaettava olemassa olevaa tietoa. Tämä vähentää päällekkäistä työtä. Konkreettisenä toimenpiteenä osallisuuden toteuttamisen helpottamiseksi ennakko- ja lapsivaikutusten arvioinneissa on hyvä kehittää organisaatiolle helposti saatavilla oleva digitaalinen tiedosto. Tähän tiedostoon tallennetaan palvelualueilla ja yksiköissä osallisuusprossien kautta toteutettujen ennakko- ja lapsivaikutusten arviointien avulla kerätty materiaali, jonka tietoa on mahdollista hyödyntää myös tulevissa valmisteluissa. Lisäksi hyödyllistä on mahdollisuuksien mukaan integroida ennakko- ja lapsivaikutuksen arviointiin kuuluva osallisuusprosessi jo olemassa olevaan työhön kuten edustuksellisten ryhmien tuottamiin vaikuttamistapahtumiin, jotta lasten ja nuorten osallistaminen ei tuntuisi ylimääräiseltä ja aikaa vievältä työtehtävältä.

Seuraavassa luvussa käyn läpi, miten Lapsiystävällinen kunta -malli on muuttanut toimintakulttuuria, niin että lapsen oikeudet erityisesti osallisuuden näkökulmasta toteutuvat kaupungin päätöksenteossa ja palveluissa.

6.2. Painopisteen siirtyminen kaupungin rakenteista palvelujen käyttäjiin

Tämän tutkimuksen perusteella Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyö on poikkihallinnollisessa yhteistyössä muuttanut johtavien virkahenkilöiden ajattelutavan ja keskustelujen painopistettä kaupungin rakenteista palvelujen käyttäjiin, kuten lapsiin ja nuoriin. Johtavat virkahenkilöt ymmärtävät, että muutos tapahtuu työn edetessä ja lopulta lapsiystävällisestä toimintakulttuurista tulee automaatio. Sitä ennen on lapsiystävällistä toimintakulttuuria edistettävä ja siirrettävä myös johtoportaalta työntekijöiden tietoisuuteen. Johtavien virkahenkilöiden on välitettävä Lapsiystävällinen kunta -mallin koordinaattorin viestit työntekijöille sekä ottaa mallissa olevat kehittämisteemat esiin palvelualueilla ja yksiköissä yhteisten kehittämis- tai koulutuspäivien kautta. Kiireisessä työarjessa viestit voivat jäädä huomaamatta ja lukematta, joten asia on otettava puheeksi myös työyhteisöissä. On pohdittava, miten työyhteisö tukee konkreettisesti työssään lapsiystävällistä ja osallistavaa toimintakulttuuria. Olen aikaisemmassa luvussa (kts. 3.4) tuonut esiin, kuinka Meriluoto ja Litmanen (2019) ovat kirjoittaneet organisaation tarvitsevan osallistavassa ajattelutavassa avoimempaa ajattelua, johon edellytetään aikaresursseja toiminnan uudelleen pohtimiseen ja yhteiseen ihmettelyyn. Osallistava ajattelutapa on toimintatavan muutos, joka koskee koko organisaatiota.

Tutkimuksessani tulee ilmi, kuinka palvelualueet ja työyksiköt ovat lapsiystävällisen toimintakulttuurin edistämisessä eri tilanteessa. Haastatteluista selvisi, kuinka Lapsiystävällisen kunta -mallia on toteutettu suuressa osassa palvelualueita ja yksiköitä jo heti ensimmäisestä vuodesta lähtien, sitä ennen työtä on tehty ohjaavien lakipykälien kautta. Toisaalla ymmärrettiin, että myös tulevien lakimuutoksen kautta osallisuusteema ja Lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämistyö on tulossa ajankohtaiseksi, johon on annettava enemmän aikaa. Aineistosta nousi johtavien virkahenkilöiden sitoutuneisuus ja tahtotila viedä Lapsiystävällinen kunta -mallia eteenpäin, mutta myös ajankäytön rajallisuus tunnustettiin. Erityisesti johtavat virkahenkilöt, jotka palvelevat työllään kaikkia kuntalaisia pohtivat sitä, kuinka paljon he pystyvät panostamaan yhteen asukasryhmään, jotta kuntalaisten palveleminen on edelleen yhdenvertaista.

Johtopäätöksensä lapsille ja nuorille on hyvä järjestää omia vaikuttamis- ja kuulemistilaisuuksia sekä osallistumisen paikkoja, mutta heitä ei tarvitse alati pitää erillisenä muusta asukasryhmästä. Lapset ja aikuiset kuntalaisina voidaan myös ottaa saman pöydän ääreen esimerkiksi deliberatiivisen demokratian avulla (kts. 3.4), jolloin voidaan avata tasa-arvoinen keskusteluyhteys eri-ikäisten kuntalaisten ja hallinnon välillä. Lapsiystävällinen kunta -mallin avulla kaupungin suunnittelu- ja kehittämistyössä näkökulma on siirtynyt rakenteista palvelujen käyttäjiin. Samaa perspektiiviä kannattaa hyödyntää myös muiden asukasryhmien kohdalla. Ennakkovaikutusarviointi ja osallisuusprosessit eivät kosketa vain lapsia ja nuoria. Työ on laajentunut palvelemaan kaikkia ihmisryhmiä, mutta lapsilla ja nuorilla on oma ymmärrettävä paikkansa osallisuustyön spesifinä kohderyhmänä (Kiilakoski 2022, 37). Tähän laajennettuun kuntalaisten osallisuustyöhön kannattaa hyödyntää jo parin vuosikymmenen ajan lasten ja nuorten osallisuusprosesseista saatuja kokemuksia

6.3 Pohdintaa tutkimuksen onnistumisesta ja aiheita jatkotutkimukselle

Tutkielmani punoutuu laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun lasten ja nuorten osallisuudesta, kansalaisuudesta ja sen sisällä kuplivasta vallankäytön jännitteestä. Lasten ja nuorten osallisuutta ja osallistumista on tutkittu paljon niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Lukiessani tutkimuskirjallisuutta tutkielmaani varten nousi esiin useammasta tutkimuksesta (ks. Gordon, 2010; Lester, 2013; O'Connor 2013; Bäcklund & Kallio 2012) lasten ja nuorten osallisuuteen liittyvä vajaavaltainen kansalaisuus ja aikuisten toimiminen portinvartijana siinä, mihin he saavat osallistua ja vaikuttaa. Peilasin kirjallisuutta omaan tutkimusaineistooni ja löysin vastaavanlaisia tuloksia. Nokian kaupungissa on pyritty muuttamaan toimintakulttuuria osallistavammaksi, mutta edelleen johtavien virkahenkilöiden on hyvä itsekriittisesti pohtia, tehdäänkö kaikilla organisaation tasoilla osallisuustyötä lasten vai aikuisten ehdoilla. Johdannossa toin esiin, kuinka lasten ja nuorten osallisuutta on haluttu viedä viimeisen reilu kahdenkymmenen vuoden ajan vahvasti eteenpäin ylhäältä alaspäin ohjattuna valtionhallinnosta kuntiin ja kolmanteen sektoriin. Tutkimuskirjallisuuden pohditaan usein kriittisesti, kuinka lasten ja nuorten osallistumisoikeuksien painopiste on ollut aikuisten suunnittelemisissa prosesseissa ja lasten arjen ilmaisut ohitetaan (Lester 2013, 32). Toisaalta johtavat virkahenkilöt näkevät harvoin omassa työarjessaan lapsia ja nuoria. Tämän takia haastatteluissa saattoi tulla enemmän esiin ylhäältä-alas-painottuvia osallisuusmerkkejä. Tulos saattaa olla toinen, jos haastateltavana olisi ollut lasten ja nuorten parissa työtä tekevät henkilöt.

Tämän tutkimuksen haastatteluaineistoista kertoo, kuinka lasten ja nuorten sosiaalista ja poliittista osallisuutta on viime vuosina kehitetty palvelualueilla. Erityisesti edustukselliset ryhmät ovat päässeet aikuisten rakenteissa vaikuttamaan ja opettelemaan demokratiataitoja. Lisäksi on otettu käyttöön päätöksenteon valmisteluissa ennako- ja lapsivaikutuksen arviointi lisäämään tietoa päätöksenteon vaikuttavuudesta, myös talousarviossa. Tutkimusaineistossa nousi esiin, kuinka johtava virkahenkilö valmistelee ja teettää ennako- ja lapsivaikutusten arvioinnit päätöksentekoa varten, mutta lopullisen päätöksen tekee kaupunginvaltuusto. Päätökseen vaikuttaa arviointien lisäksi myös taloustilanne ja mahdolliset säästötavoitteet, jotka voivat myös nousta päätöksenteossa vastakkaisiksi arvokysymyksiksi. Näin tapahtui vuonna 2020 keskusta-alueelle valmistuneen ja avatun kirjasto- ja kulttuuritalo Virran kohdalla; taloon oli alun perin tarkoitus rakentaa nuorisotiloille oma kerros, mutta säästötoimenpiteiden vuoksi nuorten alue kutistettiin kirjaston lasten- ja nuorten osaston yhteyteen. Ennen kirjasto- ja kulttuuritalo Virran valmistumista nuorisopalveluiden nuorisotilat sijaitsivat keskusta-alueella uimahallin yhteydessä yli 40 vuotta, ja toiminta oli suosittua. Nuorisotilojen neliömäärä väheni huomattavasti aikaisemmista nuorisotiloista ja ahtaat tilat jäivät nopeasti pieniksi ja epäsopiviksi. Osa nuorista aiheutti häiriötä, mikä vaikutti koko talossa muiden asiakkaiden viihtyisyyteen. Muutaman vuoden jälkeen alettiin etsiä sopivampia tiloja nuorille. (Yle, 2022.) Lopulta vuoden 2023 budjetissa annettiin rahoituspäätös uusille erillisille nuorisotiloille, jotka avautuivat syksyllä 2023 (Nokian uutiset, 2023). Kirjasto- ja kulttuuritalo Virran suunnitteluvaiheessa päätetyt säästötoimenpiteet ja siihen liittyvät haasteet olivat etenkin nuorisopalveluissa tiedossa jo etukäteen ja niitä pyrittiin tuomaan esiin. Tässä päätöksenteossa lyhyemmän ajan säästötavoitteet saivat suuremman roolin ja päätös tehtiin talous- eikä käyttäjänäkökulmasta.

Kiilakoski (2022) on kysynyt, onko osallisuudesta tullut doksa. Osallisuudesta on tullut osa lapsia ja nuoria liittyvää arkipuhetta, mutta Kiilakoski kyseenalaistaa, onko osallisuus Hannu Simolan (2015) määrittelemän doksan mukaan ”hyvin tiedettyä, mutta huonosti tiedostettua, hyvin tunnettua, mutta huonosti tunnistettua”. Kiilakoski perustelee samalla, miksi hallintokulttuurin muutos on osallisuuden kentällä ollut ajoittain hidasta. Osallisuudessa ei ole kyse ainoastaan toimintamallien muutoksesta. Muutos on syvempi prosessi, jossa on muutettava kansalaisuuden, vaikuttamisen ja toiminnan havainnointitapoja, sekä niiden erilaisia muotoja olla ja toimia. (Simola 2015; sit. Kiilakoski 2022 34; Kiilakoski 2022, 39.).

Jatkotutkimuksen aiheina olisi kiinnostavaa tehdä vertaileva tutkimus ja haastatella lasten ja nuorten parissa työskentelevien kokemuksia lapsiystävällisestä kunta -mallista ja lapsilähtöisestä osallisuudesta; lisääntykö lasten ja nuorten omaehtoinen ilmaisu heidän omassa ympäristössään? Lisäksi mielenkiintoista olisi pureutua Kiilakosken näkökulmaan osallisuuden doksasta ja sen tunnistamattomiin sekä tiedostamattomiin esteisiin, jotka hidastavat toimintakulttuurin muutosta. Purkautuuko tietoisuuden lisääntyessä vallankäytön jännite aikuisten ja alle 18-vuotiaiden välillä, jolloin aikuiset eivät ole ensin päättämässä, mihin lapsia ja nuoria osallistetaan ja mihin heillä on mahdollisuus vaikuttaa? Saavatko lapset ja nuoret tulevaisuudessa tasavertaisina kuntalaisina myös edustuksellisten ryhmien ulkopuolelta tuoda aidosti itseä kiinnostavia teemoja päätöksentekoon ja onko sillä myös vaikuttavuutta?

LÄHTEET

Aaltio, Iris & Puusa, Anu (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu, & Juuti, Pauli (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Alastalo, Marja & Åkerman, Maria & Vaittinen, Tiina (2017). Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander Pirjo & Ruusuvoori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere.

Alasuutari, Pertti (2011). Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino, Tampere.

Cohen, Joshua (1989). Deliberation and Democratic Legitimacy. Teoksessa Hamlin, Alan & Pettit, Philip (Edit.) *The Good Polity. Normative Analysis of the State*. Basil Blackwell Ltd.

Coleman, John & Catan, Liza & Dennison, Catherine (2004). You`re the the Last Person I`d Talk to. Teoksessa Roche, Jeremy & Tucker, Stanley & Thomson, Rachel & Flynn, Ronny. *Youth In Society: Contemporary, Theory, Policy and Practice*. (227–234). SAGE Publications.

Eranti, Veikko & Boldt, Georg (2021). Arkinen, paikallinen, julkinen: nuorten demokratiakäsitystä etsimässä. Teoksessa Paakkunainen, Kari & Mykkänen, Juha (toim.). *Nuorisopolitiikka ja poliittinen nuoriso: objekteista subjekteiksi?* (64–92). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Eskelinen, Teppo & Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi & Kiili, Johanna & Korpinen, Sini & Lundbom, Pia & Mathies, Aila- Leena & Mäntylä, Niina & Niemi, Reetta & Nivala, Elina & Ryyänen, Aimo & Tasanko, Pia (2012). Lapset ja nuoret subjekteina kunnallisessa päätöksenteossa. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010- luvun alussa* (35–94). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Eskelinen, Teppo & Gellin, Maija & Gretschel, Anu & Junttila- Vitikka, Pirjo & Kiilakoski, Tomi & Kivijärvi, Antti & Koskinen, Sanna & Laine, Sofia & Lundbom Pia & Nivala, Elina & Sutinen, Riikka (2012). Lapset ja nuoret kansalaistoimijoina. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010- luvun alussa* (213–94). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Fusco, Dana & Heathfield Michael (2015). Modeling Democracy: Is Youth “Participation” enough? *Italian Journal of Sociology of Education* 7(1) 2015. Padova University Press.

Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi, & Nivala, Elina (2012). Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010- luvun alussa* (9–33). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Habermas, Jürgen (1981–1985). Kommunikatiivisen toiminnan käsitteen tarkastelua. Teoksessa Kotkavirta, Jussi. *Järki ja kommunikaatio*. Gaudeamus.

Hart A. Roger (1997). *Children`s Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care*. Earthscan Publications Ltd London.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2008). Tutkimushaastattelu, Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.

Hubbard, Brian (2016). Co-Creating a Culture of Participation Through a Youth Council. Teoksessa Heathfield, Michael & Fusco, Dana (Edit.). Youth and Inequality in Education, Global Actions in Youth Work. Routledge Research in Educational Equality and Diversity.

Jaques, Elliot (1951) The Changing Culture of a Factory. A Study Authority and Participation in an Industrial Setting .London: Tavistock Institute.

Juvonen, Tuula (2017). Sisäpiirihaastattelut. Teoksessa Hyvärinen, Matti & Nikander Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere.

Kaase, M. (2002) Politische Beteiligung. in Greiffenhagen, M. and Greiffenhagen, S. (eds) Handwörterbuch zur politischen Kultur in der Bundesrepublik Deutschland (pp. 349–363), Wiesbaden, Westdeutscher Verlag.

Kekäle, Jouni & Puusa, Anu (2020). Tiedesodat. Realistinen ja konstruktionistinen maailmankäsitys. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Kiilakoski, Tomi (2021). Osallisuuden doksat: kriittinen luenta. Teoksessa K. Paakkunainen & J. Mykkänen (toim.) Nuorisopolitiikka ja poliittinen nuoriso: objekteista subjekteiksi (31–63). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Kiilakoski, Tomi & Nivala, Elina & Ryyänen, Aimo & Gretsche, Anu & Matthies, Aila- Leena & Mäntylä, Niina & Gellin, Maija & Jokinen, Kimmo & Lundbom, Pia (2012). Demokratiaremontin työkaluja. Teoksessa Gretsche, Anu & Kiilakoski, Tomi (toim.) Demokratiatutkimus. Lasten ja nuorten kunta 2010- luvun alussa (249–271). Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.

Kuula, Arja (2002). Tutkimusetiikka, Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino.

King, Michael & Trowell, Judith (1992). Children's welfare and the law: the limits of legal intervention. Sage Publications.

Matthews, H., M. Limb, L. Harrison and M. Taylor (1999) 'Local Places and The Political Engagement of Young People: Youth Councils as Participatory Structures', Youth and Policy62: 16–30.

Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (toim.) (2019). Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian? (267–275). Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Osler, Audrey & Starkey, Hugh (2003). Learning for Cosmopolitan Citizenship: theoretical debates and young people's experiences. Educational Review 55;3 (243–254). University of Leicester.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Roche, Jeremy (2004). Children`s Rights: Participation and Dialogue. Teoksessa Roche, Jeremy & Tucker, Stanley & Thomson, Rachel & Flynn, Ronny. Youth In Society: Contemporary, Theory, Policy and Practice. (42-52). SAGE Publications.

Ronkainen, Suvi & Pehkonen, Leila & Lindblom-Ylänne, Sari & Paavilainen, Eija (2013). Tutkimuksen voimasanat. Sanoma Pro Oy Helsinki.

Rousseau J.J (1911), Emile, Everyman ed.

Siisiäinen, Lauri (2019). Hallinnan ohjaama osallistuminen vahvistaa valta-asetelmia. Teoksessa Meriluoto, Taina & Litmanen, Tapio (toim.) Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian? (95–122). Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Simola, Hannu (2015). Koulutusihmeen paradoksit: esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

UNICEF (2016a). 7 askelta kohti lapsiystävällistä kuntaa. Opas Lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavalle kunnalle. Suomen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malli.

UNICEF (2016b). Rakennuspalikat ja tarkistuslistat. Suomen UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malli.

Suomen säädöskokoelma

HaVM 18/1994 vp. Eduskunnan hallintovaliokunnan mietintö n:o18 hallituksen esityksestä kuntalaiksi https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/havm_18+1994.pdf Viitattu 3.10.2020

Hyvinvointialuelaki 29.6.2021/611

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210611> Viitattu 10.6.2023

Kuntalaki 10.4.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kuntalaki> Viitattu 12.9.2022

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/35

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=maank%3%A4ytt%3%B6-%20ja%20rakennuslaki#L3P24> Viitattu 13.9.2022

Nuorisolaki 21.12.2016/1285

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=nuorisolaki> Viitattu 12.9.2022

Perusopetuslaki 21.8.1998/628.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perusopetuslaki> Viitattu 12.9.2022.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu 12.9.2022.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> Viitattu 12.9.2022.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540> Viitattu 12.9.2022

Verkkolähteet

Aamulehti 27.7.2022. Onko Tampere menettänyt vetovoimansa? Muuttotutkijan teettämän taulukon perusteella kyllä. ”Nyt ensimmäisen kerran näkyy pientä sakkaamista”. Pirkanmaa. <https://www.aamulehti.fi/pirkanmaa/art-2000008967098.html> Viitattu 3.1.2023

Aula MariaKaisa & Kiili Johanna (2011). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus. Suomen YK-liitto. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/lapsen_oikeudet_paino.pdf Viitattu 3.10.2020

Barber, T. (2007). Young people and civic participation: A conceptual review. *Youth & Policy*, 96, 19–39. <https://www.youthandpolicy.org/wp-content/uploads/2017/06/youthandpolicy96-1.pdf> Viitattu 30.9.2021

Beierle, Thomas, C. (1999). Using Sodal Goals to Evaluate Public Participation in Environmental Decisions. *Policy Studies Review* 16(3/4), 75–103. <https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.1999.tb00879.x> Viitattu 29.9.2021

Boldt, Georg (2021). Citizens in Training: How institutional youth participation produces bystanders and active citinzens in Finland. Tampereen yliopiston väitöskirjat 374. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/124696/978-952-03-1850-5.pdf?sequence=2&isAllowed=y> Viitattu 28.12.2021

Bäcklund, P. & Kallio, K. P. (2012). Poliittinen toimijuus julkishallinnon lapsi- ja nuorisopoliittisessa osallistumisretoriikassa. *Alue Ja Ympäristö*, 41(1), 40–53. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64715> Viitattu 20.12.2021

Côté, James. (2014). *Youth Studies: Fundamental Issues and Debates*, Bloomsbury Publishing Plc, ProQuest Ebook Central. Vaatii käyttöoikeuden.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=4763714> Viitattu 21.9.2022

Custódio, Ira (2016) Lapsivaikutusten arvioinnista – hyvistä aikeista toiminnaksi. *Nuorisotutkimus* 34 (2016):1.
<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/Vaikuttaminen/Nuorisotutkimus+1+2016+Lapsivaikutusten+arviointi+Cust%C3%B3dio.pdf> Viitattu 23.12.2022

Ferree, Myra & Marx, Gamson & Willaim, A. & Gerhards, Jürgen & Rucht, Dieter (2002). Four models of the public sphere in modern democracies. *Theory and Society* 31(3), 289–324.
<https://www.proquest.com/docview/821451163?accountid=14242&parentSessionId=p9M1hUdXZrjX714tK9L1Ur44DTxm0%2FuG%2BIILByagpTk%3D&pq-origsite=primo> Viitattu 28.10.2021

Gaiser, Wolfgang & Gille, Martina (2012). Participation among young people in Germany: forms, determinants and trends 239–251. Teoksessa Hahn-Bleibtreu, Marina & Molgat, Marc. *Youth Policy in a Changing World: From Theory to Practice*: Barbara Butrich Publishers. ProQuest Ebook Central. Vaatii käyttöoikeudet. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=3117594>. Viitattu 3.10.2021

Gordon, H. R. (2010). *We fight to win: Inequality and the politics of youth activism*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. Vaatii käyttöoikeuden.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?pq-origsite=primo&docID=980034> Viitattu 30.9.2021

Gurstein, Penny & Lovato, Chris & Ross, Sally (2003). Youth participation in planning: strategies for social action. *Canadian Journal of Urban Research*, 12 (2) 2003, pp. 249+. *Gale General OneFile*. Vaatii käyttöoikeuden.
link.gale.com/apps/doc/A115498155/ITOF?u=tampere&sid=bookmark-ITOF&xid=370a0636. Viitattu 23.9.2022

Halonen, Maija & Kattilakoski, Mari (2018). Well-Being and Participation: Views on Policy Measures in Sparsely Populated Rural Municipalities in Finland and Europa Countries. ·Vol. 10· 2018·No.2·p.300–320 DOI:10.2478/euco-2018-0018. Viitattu 10.10.2022

Isola Anna-Maria & Kaartinen Heidi & Leemann Lars & Lääperi Raija & Schneider Taina & Valtari Salla & Keto- Tokoi Anna (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa TYÖPAPERI 33/2017*: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0> Viitattu 21.11.2020

Kansallinen lapsistrategia (2021:8), komiteamietintö, Kansallisen lapsistrategian parlamentaarinen komitea. Valtioneuvoston julkaisuja.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162864/VN_2021_8.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 28.12.2021

- Kiili, Johanna (2006). Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimuksen Ipanoiden osallistumisesta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/13311/9513924009.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
Viitattu: 20.10.2022
- Kiili, Johanna (2016a). Lasten edustuksellisen osallistumisen jännitteet kunnallisessa lapsiparlamenttitoiminnassa. *Janus*, vol. 24 (123–138). Jyväskylän yliopisto. <https://journal.fi/janus/article/view/58682/20252> Viitattu 20.10.2022
- Kiili, Johanna (2016b). Children’s Public Participation, Middle-Class Families and Emotions. *CHILDREN & SOCIETY VOLUME 30*, (2016) pp. 25–35. DOI:10.1111/chso.12106
Viitattu 20.10.2022
- Koskinen, Pekka & Mietola, Reetta (2021) Vammaisten lasten ja nuorten arkisesta osallisuudesta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Teoksessa Pekkarinen, Elina & Schalin Anton Vammaisuus ja lapsen oikeudet, *Lapsen elämää vamman kanssa (79–94)* Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2021:4. Hansaprint Oy, Turenki 2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-942-1>
Viitattu 24.20.2021
- Krauskopf, Dina (2012). Participation- A New Place for Youth in Society and Policy 253–262. Teoksessa *Teoksessa Hahn-Bleibtreu, Marina & Molgat, Marc. Youth Policy in a Changing World: From Theory to Practice: Barbara Butrich Publishers. ProQuest Ebook Central. Vaatii käyttöoikeudet.* <https://ebookcentral.proquest.com/lib/tampere/detail.action?docID=3117594> Viitattu 14.9.2021
- Kurttila, Tuomas, YK- liitto (2016). YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus ja sopimuksen valinnaiset pöytäkirjat, Sälekarin Kirjapaino Oy, Somero. https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/media/Lapsen_oikeudet_2016_fi_net.pdf
Viitattu 3.12.2021
- ”Kuullaan, mutta ei kuunnella”- Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti. (2020) Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2020:10, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162085/OM_2020_10.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 20.12.2021
- Larkins, Cath (2014). Enacting children’s citizenship: Developing understandings of how children enact themselves as citizens through actions and Acts of citizenship. *Childhood*, 21 (1), 7–21. <https://doi.org/10.1177/0907568213481815>
Viitattu 4.10.2021
- Leiviskä, A. (2021). Demokratia, kasvatus ja inklusion haaste: Demokratiakasvatuksen teorian uudelleenarviointia rakenteellisen eriarvoisuuden näkökulmasta. *Kasvatus & Aika*, 15(3–4), 10–27. <https://doi.org/10.33350/ka.107684> Viitattu 20.12.2021
- Lester, Stuart (2013). Rethinking Children’s Participation in Democratic Processes a Right to Play, 21–43. Teoksessa Taft K. Jessica & Nenga Kawecka Sandi. *Youth Engagement - The Civic-Political Lives of Children and Youth* Ed. 1st ed. Bingley [England] -Emerald Group Publishing Limited.

Ebsco host e-kirja Related. Vaatii käyttöoikeuden.

<https://web-s-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNTUxMTUzX19BTg2?sid=1f920f20-0e7b-407e-9be7-c6086e92a13b@redis&vid=0&format=EB&rid=1> Viitattu 3.12.2020

Lundy, Laura (2007). 'Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*. Vol. 33, No. 6, December 2007, pp. 927–942. Routledge Taylor & Francis Group. Vaatii käyttöoikeuden. <https://bera-journals-onlinelibrary-wiley-com.libproxy.tuni.fi/doi/epdf/10.1080/01411920701657033> Viitattu 15.10.2023

Marshall, T.H. (1950) *Citizenship and Social Class and other essays*. Cambridge University Press; First Edition.

http://www.jura.uni-bielefeld.de/lehrstuehle/davy/wustldata/1950_Marshall_Citizenship_and_Social_Class_OCR.pdf

Viitattu 23.9.2022

National Strategy on Children and Young Peoples Participation in Decision Making 2015-2020 (2015). The Stationery Office, Dublin.

<https://assets.gov.ie/24462/48a6f98a921446ad85829585389e57de.pdf> Viitattu 15.10.2023

Nigel, Thomas (2007). Towards a theory of children's participation. *International Journal of Children's Right* 15(3), 199–218.

https://www.researchgate.net/publication/270694374_Towards_a_Theory_of_Children's_Participati_on Viitattu 18.10.2021

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2022) Lait ja asetukset: Nuoriso. <https://okm.fi/nuoriso/lainsaadanto> Viitattu 19.12.2022

O'Connor, Cristopher (2013). *Engaging Young People? The Experiences, Challenges, and Successes of Canadian Youth Advisory Councils*, 73–96. Teoksessa Taft K. Jessica & Nenga Kawecka Sandi. *Youth Engagement - The Civic-Political Lives of Children and Youth* Ed. 1st ed. Bingley [England] -Emerald Group Publishing Limited. Ebsco host e-kirja Related. Vaatii käyttöoikeuden: <https://web-s-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNTUxMTUzX19BTg2?sid=1f920f20-0e7b-407e-9be7-c6086e92a13b@redis&vid=0&format=EB&rid=1> Viitattu 3.12.2020

Pateman Carole (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge University Press. Ebsco host e-kirja. Vaatii käyttöoikeuden.

<https://web-s-ebshost-com.libproxy.tuni.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=37c28a46-6e73-4620-ade7->

ddf67d4f5b2a%40redis&bdata=JkF1dGhUeXBIPWNvb2tpZSxpcCx1aWQmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=e000xww&AN=783038 Viitattu 16.10.2021

Stenvall, Elina (2018). Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus -Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0820-9> Viitattu 25.11.2020

UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -mallin hyvät käytännöt (2017). <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/hyvat-kaytannot-lapsiystavallinen-kunta.pdf> Viitattu 17.7.2023

Wyness, M. & Harrison, L. & Buchanan, I. (2004). Childhood, Politics and Ambiguity: Towards an Agenda for Children's Political Inclusion. *Sociology*, 38(1), 81–99. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0038038504039362> Viitattu 16.10.2021

Verkkosivustot

Children Friendly Cities (2022) What is the Child Friendly Cities Initiative. <https://childfriendlycities.org/what-is-the-child-friendly-cities-initiative/> Viitattu 12.10.2022

Harrastamisen Suomen malli (2022a) Harrastamisen Suomen malli. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/> Viitattu 4.10.2022

Harrastamisen Suomen malli (2022b) Tietoa. <https://harrastamisensuomenmalli.fi/tietoa/> Viitattu 12.10.2022

Kuntaliitto (2023) Osallistuva budjetointi. <https://www.kuntaliitto.fi/osallistuva-budjetointi> Viitattu 21.1.2023

Lapsenoikeudet (2020) Sopimuksen yleisperiaatteet. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsenoikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/> Viitattu 21.11.2020

Lapsenoikeudet (2023) Lasten näkemysten kunnioittaminen. <https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsenoikeuksien-sopimus-turvaa-lasten-ihmisoikeudet/sopimuksen-yleisperiaatteet/1955-2/> Viitattu 15.10.2023

Lapsiystävällinen kunta (2022a) UNICEfin Lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen kriteerit ja myöntäminen. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/yhdessa-eteenpain-vaihe-vaiheelta/unicefin-lapsiystavallinen-kunta-tunnustuksen> Viitattu 4.10.2022

Lapsiystävällinen kunta (2022b) Lasten ääni kuuluviin joka kunnassa. <https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lasten-aani-kuuluviin-joka-kunnassa> Viitattu 20.12.2022

Lapsiystävällinen kunta (2022c) Lapsiystävälliseen kunta malliin hakeminen.
<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/lapsiystavallinen-kunta-malliin-hakeminen-0> Viitattu 20.12.2022

Lapsiystävällinen kunta (2022d) Nokia sitoutti lapsiystävällinen kunta työhön koko kunnan.
<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/nokia-sitoutti-lapsiystavallinen-kunta-tyohon-koko-kunnan>
Viitattu 20.12.2022

Lapsiystävällinen kunta (2023a) Kunnan ja Unicefin välinen sitoumus.

<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/sites/default/files/2023-03/2023%20Sitoumus%20Suomen%20UNICEFin%20ja%20kunnan%20yhteisty%C3%B6st%C3%A4%20Lapsiyst%C3%A4v%C3%A4llinen%20kunta%20mallissa.pdf> Viitattu 10.6.2023

Lapsiystävällinen kunta (2023b) Nykytilan kartoitus.

<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/nykytilan-kartoituksella-arvioidaan-kunnan-lapsiystavallisuuden-tilaa-0> Viitattu 10.6.2023

Lapsiystävällinen kunta (2023c) Yhdessä eteenpäin vaihe vaiheelta.

<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/yhdessa-eteenpain-vaihe-vaiheelta> Viitattu 10.6.2023

Nokian kaupunki (2022) Kouluruokaraati.

<https://www.nokiankaupunki.fi/kaupunki-ja-hallinto/osallistu-ja-vaikuta/kouluruokaraati/>
Viitattu 13.9.2022

Nokian kaupunki (2023a) Lapsiystävällinen kunta työ etenee.

<https://www.nokiankaupunki.fi/ajankohtaista/lapsiystavallinen-kunta-tyo-etenee/> Viitattu 17.7.2023

Nokian kaupunki (2023b) Elinvoimainen ja ekologinen Nokia 2030.

<https://www.nokiankaupunki.fi/kaupunki-ja-hallinto/strategia-ja-hankkeet/nokia2030/>

Viitattu 1.10.2023

Nokian kaupunki (2023c) Osallisuuden kärkihanke.

[Nokian kaupunki haluaa lisätä asukkaiden osallisuutta - Nokian kaupunki](#) Viitattu 1.10.2023

Nokian kaupunki (2023d) Vaikutusten ennakoarviointi.

<https://www.nokiankaupunki.fi/ajankohtaista/vaikutusten-ennakoarviointi-voimassa-1-5-2018-alkaen/> Viitattu 28.2.2023

Nokian kaupunki (2023e) Palvelualueet. <https://www.nokiankaupunki.fi/kaupunki-ja-hallinto/organisaatio/palvelualueet/#bbcbf333> Viitattu 1.10.2023

Nokian uutiset 31.8.2017 Valtuustoaloite. Nokiasta halutaan lapsiystävällinen kunta. Vaatii käyttöoikeuden: <https://www.nokianuutiset.fi/uutiset/art-2000006848892.html> Viitattu 14.10.2023

Nokian uutiset 19.9.2018 Nokia haluaa lapsiystävällisemmäksi kunnaksi. Toimintaa aletaan kehittää UNICEFin tuella. Vaatii käyttöoikeuden. <https://www.nokianuutiset.fi/uutiset/art-2000006859804.html> Viitattu 17.10.2023

Nokian uutiset 12.12.2022 Valtuusto hyväksyi: Nuorisotila siirtyy Pirkkalaistorille. <https://www.nokianuutiset.fi/uutiset/art-2000009262292.html> Viitattu 19.8.2023

THL (2022) Lapsivaikutusten arviointi. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/lapsen-oikeudet-lapsiperhepalveluiden-suunnittelussa/lapsivaikutusten-arviointi> Viitattu 19.5.2022

UNICEF (2018) Lempäälä, Nokia, Puumala ja Seinäjoki lähtevät kehittämään lapsiystävällisyyttä. <https://www.unicef.fi/tyomme/ajankohtaista/uutiset-ja-nakokulmat/2018/lempaala-nokia-puumala-ja-seinajoki-lahtevat-kehittamaan-lapsiystavallisyuttaan-unicefin-tuella/> Viitattu 23.9.2023

UNICEF (2022) UNICEF järjestönä <https://www.unicef.fi/tyomme/tietoa-unicefista/unicef-jarjestona/> Viitattu 4.10.2022

Valtiovarainministeriö (2023) Sote-uudistus. <https://vm.fi/sote-uudistus> Viitattu 1.10.2023

Yle 15.9.2022. Kirjastoon juhlallisina puheina avattu nuorisotila olikin iso virhe – Suurin osa nuorista lähtenyt ja loputkin haluavat muualle. <https://yle.fi/a/3-12622510> Viitattu 19.8.2023

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

Haastattelurunko johtaville virkahenkilöille

1. Alkukartoitus tilanne
Kerro alkuun työtehtävistäsi, kuinka lapset ja nuoret kohderyhmänä näkyvät työssäsi?
Oletteko saaneet ja miten tietoa lapsiystävällinen kunta (LYK) ohjelmasta?
Oletteko saaneet tietoa riittävästi? Mitä tietoa haluatte mahdollisesti lisää?
Onko lapsiystävällinen kunta työhön liittyviä koulutuksia hyödynnetty palvelualueellanne?
Miten?
Mitä ajattelet lapsiystävällinen kunta työstä?
2. LYK- malliin sitoutuminen ja sen merkitys johtotason/valtuutetun henkilön ja palvelualueen työntekijöiden työssä
Miten lapsiystävällinen kunta työ on näkynyt työssäsi?
Mitä lapsiystävällinen kunta työ on merkinnyt työssäsi?
Onko palvelualueenne asiakirjoissa huomioitu Lapsiystävällinen kunta ohjelma ja millä tavoin?
Koetteko sitoutuneen palvelualueena Lapsiystävällinen kunta työhön?
3. Lapsen oikeudet ja neljä peruseriaatetta
Esittelen YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja neljä peruseriaatetta
Onko YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja sen lain velvoitteet sinulle tuttuja?
LYK työssä on painotettu neljään peruseriaatteeeseen. Oletko perehtynyt aiemmin näihin peruseriaatteisiin?
Minkälaisia ajatuksia lapsen oikeudet ja niiden neljä peruseriaatetta teissä herättää?
Oletteko ottaneet palvelualueellanne lapsen oikeudet ja neljä peruseriaatetta huomioon työssäsi? Voitteko kertoa tarkemmin, että miten? Entä oletteko huomioineet lapsen oikeudet ja neljä peruseriaatetta päätöksien valmistelu- ja arviointityössä?
4. Lasten kuuleminen ja osallisuus
Käytetäänkö palvelualueellanne kuulemis- ja osallistavia menetelmiä, jossa kuullaan erityisesti lapsia? Minkälaisia menetelmiä olette käyttäneet?
Oletteko huomioineet haavoittuvaisessa asemassa olevat lapset? esim. maahanmuuttajat, Minkälaisia kokemuksia olette saaneet lasten kuulemis- osallistamismenetelmistä?
Miten olette hyödyntäneet keräämääne tietoa päätöksien valmistelu- ja arviointityössä?
Jos ette ole käyttäneet, niin onko suunnitelmissa ottaa käyttöön kuulemis- ja osallistavia menetelmiä?
5. Toimintakulttuurin muutos
LYK- työssä on tavoitteena muuttaa toimintakulttuuria kaikilla palvelualueilla lapsiystävälliseen suuntaa,
Kuuluuko lapsiystävällinen kunta työ teidän palvelualueenne toimintakulttuuriin?
Minkälaisia käytäntöjä on palvelualueellanne kehitetty lapsiystävällisen toimintakulttuurin edistämiseksi viimeisen kahden vuoden aikana?

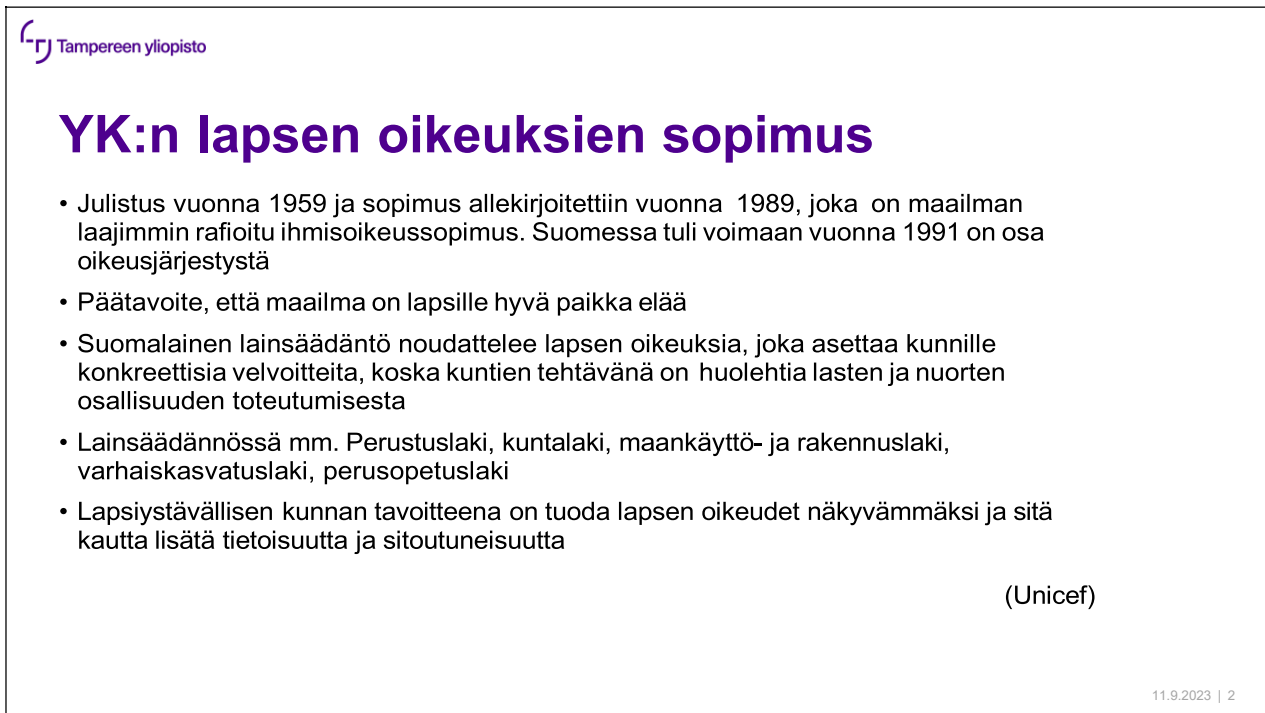
Missä koette onnistuneen ja mitä voisi vielä parantaa lapsiystävällinen kunta työn toimintakulttuurin muutoksessa?

6. LYK-työn merkitys palvelualueen ja Nokian kaupungin organisaatioviestinnässä
Miten olette huomioinut LYK- ohjelman viestinnän palvelualueenne organisaatioviestinnässä?
Onko henkilökunnalle viestitty ja ovatko he tietoisia lapsiystävällinen kunta ohjelmasta?
Millä tavalla?
Näkyykö lapsiystävällinen kunta työ palvelualueenne ulkoisessa viestinnässä? Miten?
Mitä mielestäsi lapsiystävällinen kunta työllä halutaan viestittää kuntalaisille?
Mitä merkityksiä ja mielikuvia koet, että LYK- ohjelmassa mukana oleminen tuo Nokian kaupungille?
7. Tuleeko teille vielä jotain mieleen, jota haluatte tuoda esiin haastattelussa

Liite 2. Lapsen oikeuksien sopimuksen lyhyt esittely haastattelussa

Kuva 1. YK:n lapsen oikeuksien sopimus – UNICEFin Lapsiystävällinen kunta -malli

Kuva 2. Tietoa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksesta

Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta

- Syrjimättömyys
- Lapsen edun ensisijainen harkinta
- Oikeus elämään ja kehittymiseen
- Lapsen näkemysten kunnioittaminen

(Unicef)

Kuva 3. Lapsen oikeuksien sopimuksen neljä yleisperiaatetta